Предисловие

В нашей республике проживают представители более ста национальностей. Язык каждого народа защищен Конституцией Российской Федерации, Конституцией Республики Башкортостан, Законом РСФСР «О языках народов РСФСР», Законом РБ «О языках народов Республики Башкортостан. Этими же законами определены и государственные языки. Таковым в Российской Федерации является русский язык. В Башкортостане же 2 государственных языка – русский как государственный язык РФ и башкирский как язык башкирской нации, реализовавшей свое право на самоопределение. Придание государственного статуса башкирскому языку не противоречит ни Конституции РФ, ни Закону РФ «О языках народов РФ». В частности, в главе 1, статье 3, § 3 российского закона о языках отмечено, что республики в составе РФ могут устанавливать статус государственного языка республики в составе РФ.

Русский язык и как государственный, и как родной в Башкортостане имеет прочные позиции. Его знает каждый житель республики. К сожалению, позиции второго государственного языка – башкирского не столь прочны, несмотря на введение его изучения в школах и других учебных заведениях республики. Между тем, государственный статус башкирского языка вызывает необходимость его знания всем населением, проживающим на территории РБ. Для обучения любому языку необходимы учебники,

учебные пособия, самоучители, разговорники. В последние годы республикой издано множество учебников башкирского языка для русскоязычных школ, выпущены программы, словари, методические разработки, пособия для широкого круга читателей, желающих изучить башкирский язык. В результате есть и некоторые успехи в обучении башкирскому языку. Этому способствовало не только лингвометодическое обеспечение обучения и изучения башкирского языка, но и рост самосознания у башкир, появление уважения к истории и культуре Башкортостана, башкир у небашкирского населения республики. Что же касается лингвометодического обеспечения процесса обучения башкирскому языку, то количество пока, к сожалению, не переросло в качество. Во многих учебниках основным принципом обучения башкирскому языку остается грамматический принцип и вместо обучения говорению изучаются грамматические правила, разрозненные слова. Лишь в последние годы под влиянием современных методов обучения иностранным языкам появились учебные пособия, построенные на коммуникативном методе, который предполагает обучение не только чтению, но и говорению на башкирском языке.

Данный учебник является одной из попыток автора помочь в изучении башкирского языка, не заучивая сложные грамматические правила и громадный лексический материал, что

обеспечивается ситуативно-тематическим подбором языкового материала и особым отношением к лексическому и грамматическому материалу, при котором каждый урок является продолжением предыдущего как по словарному составу, так и грамматическим формам, которые вводятся в уроки с постепенным наращиванием. Безусловно, такой подход к изучаемому материалу, многочисленные диалоги, тексты, различные типы упражнений, формы проверок усвоения материала, богатый лингвострановедческий и общекультурный материал будут способствовать быстрому усвоению башкирского языка и вы, дорогие наши дети, заговорите по - башкирски!

Для облегчения изучения башкирского языка, усвоения мелодики башкирской речи к учебнику прилагается аудиокассета с записью наиболее важных фрагментов каждого урока. Озвученный материал отмечен соответствующим значком. С 1 по 5 уроки материал дан на башкирском и русском языках. С 6 урока присутствуют переводы не ко всем текстам.

Успехов Вам, друзья! Уңыштар һеҙгә, дуҫтар!

Ф.Г. Хисамитдинова

БЕРЕНСЕ ДӘРЕС

Башҡорт теленең үҙенсәлектәре
Особенности башкирского языка.

Һаумыһығыҙ! Здравствуйте!

Башҡорт теле

Зәйнәп Биишева

Моң шишмәһе һандуғастай йырсы ла һин,
Һығылма бил тал сыбыҡтай нәфис тә һин,
Аллы-гөллө гөл-сәскәләй наҙлы ла һин,
Эй илһамлы, эй хөрмәтле башҡорт теле.
Күгәреп ятҡан Уралыңдай бай, йомарт һин,
Серле ҡамыш ҡурайыңдай ҡарт, олпат һин,
Күпте күргән сәсәнеңдәй йор, зирәк һин,
Эй, һөйөклө, эй, ҡәҙерле башҡорт теле.
Диңгеҙҙәргә тиңләмәйем – тәрәнһең һин,
Айға-көнгә тиңләмәйем – гүзәлһең һин,
Ҡаяларға тиңләмәйем – бөйөкһөң һин,
Эй хикмәтле, мәрхәмәтле башҡорт теле.
Күп быуаттар һин йырланың ҡурай моңон,
Күп быуаттар һин йырланың яугир юлын,
Инде азат. Шат. Йырлайһың еңеү йырын,
Эй бәхетле, эй ҡәҙерле башҡорт теле.
Иң тәү миңә һин күрһәттең дуçлыҡ юлын,
Минең өсөн һин йәшәү, бәхет үҙең,
Мәңге йәшә, эй, һөйөклө башҡорт теле,
Атам теле, әсәм теле – минең телем.

БАШҠОРТ АЛФАВИТЫ
(Башкирский алфавит)

А а	*а*	**Ҡ ҡ**	*ҡы*	**Ү ү**	*ү*
Б б	*бэ*	**Л л**	*эль*	**Х х**	*ха*
В в	*вэ*	**М м**	*эм*	**Һ һ**	*һа*
Г г	*гэ*	**Н н**	*эн*	**Ц ц**	*цэ*
Ғ ғ	*ғы*	**Ң ң**	*эң*	**Ч ч**	*че*
Д д	*дэ*	**О о**	*о*	**Ш ш**	*ша*
Ҙ ҙ	*ҙе*	**Ө ө**	*ө*	**Щ щ**	*ща*
Ее	*е*	**П п**	*пэ*	**ъ**	*ер*
Ё ё	*ё*	**Р р**	*эр*	**Ы ы**	*ы*
Ж ж	*жэ*	**С с**	*эс*	**ь**	*ерь*
З з	*зэ*	**ҫ**	*ҫе*	**Э э**	*э*
И и	*и*	**Т т**	*тэ*	**Ә ә**	*ә*
Й й	*ҡыҫҡа и*	**У у**	*у*	**Ю ю**	*ю (йу)*
К к	*ка*	**Ф ф**	*эф*	**Я я**	*я (йа)*

Особенности башкирского языка

В башкирском языке **42** буквы;

9 букв (*ө, ү, ә, ғ, ҙ, ҡ, ң, ҫ, һ*) обозначают специфические башкирские звуки.

Гласные башкирского языка по твердости и мягкости составляют пары: ***а - ә; у – ү; о - ө; ы – е***

Только звук ***и*** не имеет своей пары.

В башкирском языке специфические согласные имеют свои пары, отличающиеся способом или местом образования: ***ғ – г; ҙ – з; ҡ – к; н – ң; с – ҫ; х – һ***

Словесное ударение в башкирском языке всегда стремится на последний слог: *урман – урмандар – урмандарға*;

По морфологическому строю башкирский язык относится к агглютинативным языкам, т.е. к неизменяющемуся корню друг за другом в определенном порядке присоединяются различные аффиксы:

бала

бала+лар

бала+лар+ы

бала+лар+ы+быҙ

бала+лар+ы+быҙ+ға

Все аффиксы, частицы башкирского языка имеют твердый и мягкий варианты:

атай – атай+ҙар – атайҙар+ға

әсәй - әсәй+ҙәр - әсәйҙәр+гә

Корень в башкирском языке при словообразовании никогда не изменяется.

Сравните: *баш – башлы, башлау, башланғыс, башһыҙ, башкиҫәр, башлыҡ, баш- күҙ, баш – аяҡ* и другие.

В башкирском языке нет категории рода. Родовые понятия передаются только особыми словами.

Сравните: *үгеҙ быҙау – бычок*
орғасы быҙау – телка
арлан эт – кобель
кәнтәй эт – сука

В башкирском языке есть категория принадлежности, которая передается с помощью

особых окончаний, добавляемых к именам существительным.

Сравните: *бала – ребенок*

бала+м – мой ребенок

бала+ң – твой ребенок

бала+һы – его (ее) ребенок

В башкирском языке нет впереди стоящих предлогов как в русском. Вместо них употребляются послелоги или окончания.

Сравните: **баш яз.**	**рус.яз.**
әсәй менән	*с мамой*
өй аша	*через дом*
кеше өсөн	*для человека*
өҫтәлдә	*на столе*
өҫтәлдән	*со стола*
өҫтәлгә	*на стол*
Өфөнән	*из Уфы*
Өфөгә	*в Уфу*

Башкирские предложения обычно начинаются с подлежащего и заканчиваются сказуемым.

Сравните: Мин китәм. – Я ухожу/ уезжаю.

Мин ҡалаға китәм. – Я поеду в город.

Күнегеүҙәр – Упражнения

а) *Сравните алфавиты башкирского и русского языков. Найдите отличия.*

б) *Сравните грамматики башкирского и русского языков. Найдите отличия.*

ИКЕНСЕ ДӘРЕС

Һаумыһығыҙ, мин – Азат! –Здравствуйте, я – Азат!

1. *Һаумыһығыҙ!* - Здравствуйте!

***Һаумы!* – Здравствуй!**

***Сәләм!* – Привет!**

а) – Һаумыһығыҙ, Азат! – Здравствуйте, Азат!

-Һаумыһығыҙ, Айгөл! – Здравствуйте, Айгуль!

-Һаумыһығыҙ, Дима! – Здравствуйте, Дима!

б) –Һаумы, Антон! – Здравствуй, Антон!

-Һаумы, Гүзәл! – Здравствуй, Гузель!

-Һаумы, Әлиә! – Здравствуй, Алия!

в) – Сәләм, Тимур! – Привет, Тимур!

-Сәләм, Нур! – Привет, Нур!

-Сәләм, Оля! – Привет, Оля!

2. *Хәйерле иртә!* – Доброе утро!

***Хәйерле көн!* – Добрый день!**

***Хәйерле кис!* – Добрый вечер!**

а) –Хәйерле иртә, Алмаз! – Доброе утро, Алмаз!
-Хәйерле көн, Юлия! – Добрый день, Юлия!
-Хәйерле кис, атай! – Добрый вечер, папа!

***атай* – папа, отец**
***әсәй* – мама, мать**

3. *Местоимения мин* – я, *һин* – ты, *ул* – он (она, оно)

а) Мин – Марат. – Я – Марат.
Мин – Алена. – Я – Алена.
Мин - Әлфиә. – Я – Альфия.

б) Һин – Александр. – Ты – Александр.
Һин – Нәсимә. – Ты – Насима.
Һин – Роза. – Ты – Роза.

в) Ул – Азамат. – Он – Азамат.
Ул – Зөлфиә. – Она – Зульфия.

г) Һаумыһығыҙ, мин – Азат! Здравствуйте, я – Азат!
Сәләм, мин – Азат! – Привет, я – Азат!

4. *Мин бик шат!* – Я очень рад (рада)!
***Мин дә!* – Я тоже!**

а) -Мин – Илгиз. – Я – Ильгиз.
-Мин – Алма. – Я – Алма.
-Мин бик шат! – Я очень рад!

-Мин дә! – Я тоже!

б) -Мин – Кәримә. – Я – Карима.

-Мин – Кәрим. – Я – Карим.

-Мин бик шат! – Я очень рада!

-Мин дә! - Я тоже!

в) –Мин – Зилә Моратовна. – Я – Зиля Муратовна.

-Мин – Айнур Шәрипов. – Я – Айнур Шарипов.

-Мин – Гөлшат Әмирова. – Я – Гульшат Амирова.

-Мин – Борис Иванов. – Я – Борис Иванов.

-Мин бик шат! – Я очень рад!

-Мин дә! – Я тоже!

-Мин дә шат! – Я тоже рада!

-Мин дә шат, Зилә Моратовна! – Я тоже рад, Зиля Муратовна!

5. *Был* – это, эта, этот, эти

а) Был – Оксана. – Это Оксана.

Был - Әхәт. –Это – Ахат.

Был – рокер. – Это – рокер.

Был – панк. – Это – панк.

Был – байкер. – Это – байкер.

Был – хакер. – Это – хакер.

6. *Бар* – есть

***Юҡ* – нет**

***Эйе* – да**

Игорь бар. – Игорь есть.

Иршат юҡ. – Иршата нет.

7. *–мы/-ме* – вопросительная частица

а) –Айгөл бармы? – Айгуль есть?

-Бар. – Есть.

-Денис бармы? – Денис есть?

-Бар. – Есть.

-Юлай бармы? – Юлай есть?

-Салауат бармы? – Салават есть?

-Юҡ. – Нет.

-Булат бармы? – Булат есть?

-Булат юҡ. – Булата нет.

б) –Был Рәйләме? – Это Райля?

-Рәйлә. – Райля.

-Был Рәмиләме? – Это Рамиля?

-Рәмилә. – Рамиля.

-Был Юрамы? – Это Юра?

-Юра. – Юра.

в) –Был рокермы? – Это рокер?

-Юҡ. – Нет.

-Был репермы? – Это репер?

-Юҡ. – Нет.

-Был Әнисәме? – Это Аниса?

-Юҡ. – Нет.

г) –Был магазинмы? – Это магазин?

-Эйе. – Да.

-Был Юлиямы? – Это Юлия?

-Эйе. – Да.

-Был байкермы? – Это байкер?

-Эйе. – Да.

д) – Был Рөстәмме? – Это Рустам?

-Эйе, Рөстәм. – Да, Рустам.

-Был почтамы? – Это почта?

-Эйе, почта. – Да, почта.

-Был рокмы? – Это рок?

-Эйе, рок. – Да, рок.

е) –Был Альбинамы? – Это Альбина?

-Эйе, был Альбина. – Да, это – Альбина.

-Был дискетмы? – Это дискета?

-Эйе, был дискет. – Да, это – дискета.

-Был Әмирме? – Это Амир?

-Эйе, был Әмир. – Да, это – Амир.

8. ***Минме? – Я?***

Һинме? – Ты?

Улмы? – Он (она)?

а) –Һин Антонмы? – Ты Антон?

-Антон. – Антон.

-Һин Әсмәме? – Ты Асма?

-Әсмә. – Асма.

-Һин рокермы? – Ты рокер?

б) –Һин Нурмы? – Ты Нур?

-Эйе. – Да.

-Һин Әлиәме? – Ты Алия?

-Эйе, Әлиә. – Да, Алия.

-Һин Настямы? – Ты Настя?

-Эйе, мин – Настя. – Да, я – Настя.

в) –Ул байкермы? – Он байкер?
-Юҡ. – Нет.
-Ул Андреймы? – Он Андрей?
-Эйе, Андрей. – Да, Андрей.
-Ул хакермы? – Он хакер?
-Эйе, ул – хакер.- Да, он – хакер.

г) – Һин Уралмы? – Ты Урал?
-Минме? – Я?
-Һин. – Ты.
-Эйе, Урал. – Да, Урал.
-Был һинме? – Это ты?
-Эйе, мин. – Да, я.
-Айҙармы? – Это Айдар?
-Улмы? – Он?
-Ул. – Он.
-Эйе, Айҙар. – Да, Айдар.

д) –Һин Айсармы? – Ты Айсар?
-Юҡ, мин – Айҙар. – Нет, я – Айдар.
-Һинме Аня? – Ты Аня?
-Минме? – Я?
-Һин! – Ты!
-Юҡ, мин – Оля. – Нет, я - Оля.
-Ул Димме? – Он Дим?
-Улмы? – Он?
-Эйе. – Да.
-Юҡ, ул – Шамил. – Нет, он – Шамиль.

9. Ә - А *(союз)*

а) – Мин – Ринат. Ә был – Рәшит. – Я – Ринат. А это – Рашит.

-Мин – Сергей. Ә был – Дарья. – Я – Сергей. А это – Дарья.

-Мин – аспирант. Ә был – студент. – Я – аспирант. А это – студент.

б) –Мин – Ирек. Был – Сафия. Ә һин Гөлназмы? – Я – Ирик. Это – Сафия. А ты – Гульназ?

-Гөлназ. – Гульназ.

-Мин – Борис. Ә ул Лена. Һин Денисмы? – Я – Борис. А она – Лена. Ты Денис?

-Эйе, мин – Денис. – Да, я – Денис.

-Мин –Вадим. Был – Зөһрә. Ул – Зарема. Ә һин Артурмы? – Я – Вадим. Это - Зухра. Она – Зарема. А ты Артур?

-Юҡ. Мин – Искәндәр. – Нет. Я – Искандер.

10. *Түгел* – не, нет

а) –Һин Таһирмы? – Ты Тагир?

-Түгел. – Нет.

-Һин студентмы? – Ты студент?

-Түгел. – Нет.

-Ул Алисамы? – Она Алиса?

-Түгел, ул - Алена. – Нет, она – Алена.

б) –Был Ғәлиәме? – Это Галия?

-Юҡ, Ғәлиә түгел. – Нет, не Галия.

-Һин Ришатмы? – Ты Ришат?

-Юҡ, Ришат түгел, мин – Рәмис. – Нет, не Ришат, я – Рамис.

-Һин Шәүрәме? – Ты Шаура?

-Минме? Түгел! – Я? – Нет!

-Ул Батырмы? – Он Батыр?

-Улмы? Юҡ, Батыр түгел. – Он? Нет, не Батыр.

-Был институтмы? – Это институт?

-Түгел. Был колледж. – Нет. Это колледж.

-Ул рокермы? – Он рокер?

-Юҡ, ул рокер түгел, ул брейкер. – Нет, он не рокер, он – брейкер.

11. ***Ғәфү ит!* - Извини! *Ғәфү итегеҙ!* – Извините**!

а) –Ғәфү ит, һин Әнисәме? – Извини, ты Аниса?

-Эйе. – Да.

-Ғәфү ит, һин Айбулатмы? – Извини, ты Айбулат?

-Эйе, Айбулат. – Да, Айбулат.

-Ғәфү ит, һин Иванмы? – Извини, ты Иван?

-Юҡ. – Нет.

-Ғәфү ит, һин Азалиямы? – Извини, ты Азалия?

-Түгел. – Нет.

-Ғәфү ит, һин брейкермы? – Извини, ты брейкер?

-Юҡ, мин – поппер. – Нет, я – поппер.

б) **Местоимения**

***беҙ* – мы, *һеҙ* – вы, *улар* – они, *Һеҙ* – Вы** (*вежливая форма*)

в) –Ғәфү итегеҙ, Һеҙ Рабиғамы? – Извините, Вы Рабига?

-Эйе. – Да.

-Ғәфү итегеҙ, Һеҙ Тимурмы? – Извините, вы Тимур?

-Юҡ. – Нет.

-Ғәфү итегеҙ, Һеҙ Фәритме? – Извините, вы Фарит?

-Түгел.

-Ғәфү итегеҙ, Һеҙ студентмы ? –Извините, Вы студент?

-Юҡ, студент түгел. – Нет, не студент.

-Ғәфү итегеҙ, Һеҙ инженермы? – Извините, Вы инженер?

-Эйе, инженер. – Да, инженер.

12. а) ***Аффиксы множественного числа –лар, -ләр, -тар, -тәр, -дар, -дәр, -ҙар, -ҙәр***

директор **директор*ҙар***

студент – студент*тар*

Анна – Анна*лар*

Айгөл – Айгөл*дәр*

Әсмә - Әсмә*ләр*

магазин – магазин*дар*

Әхәт - Әхәт*тәр*

Әнүр - Әнүр*ҙәр*

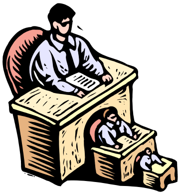

б) Беҙ студенттар. – Мы студенты.

Һеҙ студенттар. – Вы студенты.

Улар студенттар. – Они студенты.

Улар студент. – Они студенты.
Беҙ банкирҙар. – Мы банкиры.
Улар банкирҙар. – Они банкиры.

Во множественном числе употребляются аффиксы: после гласных звуков- *=лар/=лəр, ,* *после л, м, н, ң, ҙ - =дар/=дəр;* после глухих согласных - *=тар/=тəр; после и, й, у, ү, р, ҙ - =ҙар/=ҙəр*

г) Профессор – профессорҙар
хакер –
аэропорт –
аспирант –
əсəй –
Вəсилə -
байкер –
газ –
вокзал –
атай –
Алма –
мəктəп-

13. а) ***Һау булығыҙ!* - До свидания!**
***Һау бул!* - До свидания!**
Дословно: ***Һау бул!* – Будь здоров!**
***Һау булығыҙ!* – Будьте здоровы!**

Һау бул, əсəй! – До свидания, мама!
Һау бул, атай! – До свидания, папа!
Һау булығыҙ, Марат, Алһыу, Раушания! – До свидания, Марат, Алсу, Раушания!
б) *Иҫəн булығыҙ!* – До свидания!
Иҫəн бул! – До свидания!
Дословно: *Иҫəн бул!* – Будь здоров!
Иҫəн булығыҙ! – Будьте здоровы!

Иҫән бул, Марс! – До свидания, Марс!

Иҫән бул, Юра! – До свидания, Юра!

Иҫән бул, Гөлнара! – До свидания, Гульнара!

Иҫән булығыҙ, Марс, Юра, Гөлнара! – До свидания, Марс, Юра, Гульнара!

в) *Хушығыҙ!* - Прощайте!

Хуш! - Прощай!

Хуш, Сережа! – Прощай, Сережа!

Хуш, Мария! – Прощай, Мария!

Хушығыҙ, студенттар! – Прощайте, студенты!

14. ***Күнегеүҙәр – Упражнения***

а) Переведите стихотворения

Мин – ҡуян

Танышайыҡ, мин – ҡуян,
Урман эсендә оям.
Бары тик оямда ғына
Үҙемде батыр тоям.

Гөлфиә Юнысова

Һаумы, йәй!

Һаумы, болон, туғайҙар,
Сыр-сыу килгән турғайҙар!
Һаумы, сәскә, күбәләк,
Һағындым һеҙҙе һәләк!
...Бейеп, йырлап киләм мин,
Түҙә алмайым

өндәшмәй,
Ҡолас йәйеп киләм мин:
Һаумы, һаумы, көләс йәй!
Сафуан Әлибай

15. ***Диалогтар***

а) –Һаумыһығыҙ, студенттар!
-Һаумыһығыҙ!
-Мин Алма Ғаязовна.
-Мин Әлиә Солтановна.
-Ә мин Рәшит Абдуллин.
-Мин Оля Байкова.
-Беҙ Ғәлиә, Ғәлимә Ураковалар!
-Ә беҙ Әмировтар – Азат, Азамат.
-Беҙ бик шат, Алма Ғаязовна!
-Мин дә шат!

–Хәйерле иртә, әсәй!
-Хәйерле иртә, Тимур!
-Хәйерле иртә, Нур!
-Хәйерле иртә, әсәй!

–Һаумыһығыҙ!
-Хәйерле көн!
-Һеҙ Руслан Булатовичмы?
-Эйе, ә һеҙ?
-Мин Сара Илһамова.
-Һеҙ студентмы?
-Эйе, студент.

-Мин бик шат!

-Мин дә!

б) ***Прочитайте диалоги по ролям***

–Хәйерле кис, Алһыу!

-Иҫәнме, Ирек!

-Алһыу, был - Мансур. Мансур, был - Алһыу.

-Һаумыһығыҙ, мин бик шат.

-Һаумыһығыҙ, мин дә. Һеҙ инженермы?

-Юҡ. Мин музыкант. Һеҙ журналисмы?

-Түгел, мин врач.

–Сәләм!

-Сәләм!

-Һин Азатмы?

-Юҡ, мин Азат түгел.

-Ильясмы?

-Юҡ.

-Әхмәтме?

-Түгел.

-Ғәфү ит, һин Ирекме?

-Юҡ, түгел. Хуш, Айгөл. Мин Ильгиз.

-Илгиз! Ғәфү ит, Илгиз. Һау бул!

-Хуш!

15. *Коммуникатив заданиелар - Коммуникативные задания.*

Поздоровайтесь с друзьями по-башкирски.

Попрощайтесь с классом, другом по-башкирски.

Представьтесь сверстнику.

Представьтесь маме одноклассника.

Поздоровайтесь с учителем башкирского языка.

Өсөнсө дәрес

Азат, һин ҡайҙан? – Азат, откуда ты?

Өфө **Уфа** **1.** ***Ҡайҙан? –*** **Откуда?**

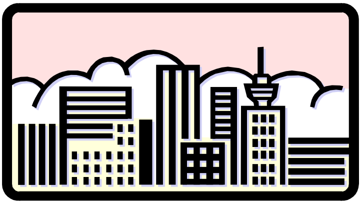

Өфө+нән – из Уфы

Мәскәү+ҙән – из Москвы

Сибай+ҙан – из Сибая

Учалы+нан – из Учалов

Баймаҡ+тан – из Баймака

Курган+дан – из Кургана

а) –Азат, һин ҡайҙан? – Азат, ты откуда?

-Сибайҙан. – Из Сибая.

б) –Һаумыһығыҙ! – Здравствуйте!

-Хәйерле көн! – Добрый день!

-Мин – Юлия Петрова, Өфөнән. – Я – Юлия Петрова, из Уфы.

-Мин – Марат Әлибаев, Белореттан. – Я – Марат Алибаев, из Белорецка.

-Мин бик шат! – Я очень рад!

-Мин дә. – Я тоже.

в) –Ғәфү итегеҙ, һеҙ Мәләүездәнме? – Извините, Вы из Мелеуза?

-Эйе, Мәләүездән. – Да, из Мелеуза.

г) –Ғәфү ит, һин ҡайҙан? – Извини, ты откуда?

-Магазиндан. Ә һин техникумданмы? – Из магазина. А ты из техникума?

-Юҡ, бассейндан. – Нет, из бассейна.

д) Иван Мәскәүҙән. – Иван из Москвы.

Джон Вашингтондан. – Джон из Вашингтона.

Марта Берлиндан. – Марта из Берлина.

Ляо Пекиндан. – Ляо из Пекина.

Илкнур Анҡаранан. – Илькнур из Анкары.

Омар Бейруттан. – Омар из Бейрута.

Айтуған Салауаттан. – Айтуган из Салавата.

Окончания –дан/-дән – после л, м, н, ң, з, ж
-тан/-тән – после глухих согласных
-ҙән/-ҙән – после и, й, у, ү, р, ҙ
-нан/-нән – после гласных звуков

е) Канада – Канаданан
Пакистан –
Кипр –
Польша –
Мысыр –
Куба –
Рәсәй –
Үзбәкстан –

Парагвай –
Америка –
Төркиә -
Люксембург –
Иран –
Ҡытай –
Япония –
Башҡортостан-

2. ***Кем?*** **– Кто?**

Был кем? **– Кто это?**

а) -Был - Гарри Поттер. – Это - Гарри Поттер.

-Был кем? – Кто это?

-Был - Нур. – Это - Нур.

-Был кем? – Кто это?

-Был - Тимур. – Это -Тимур.

-Ә был кем, Әлиәме? – А это кто, Алия?

-Эйе, был - Әлиә. – Да, это - Алия.

б) –Айсар, был кем? – Айсар, кто это?

-Был – Гөлдәр. – Это -Гульдар.

-Азат, был кем? – Азат, кто это?

-Был – Олег Иванов. Ул Стәрлетамаҡтан. – Это - Олег Иванов. Он из Стерлитамака.

-Айҙар, был кем? – Айдар, кто это?

-Был - Алина. Ул - журналист. – Это -Алина. Она –журналист.

-Ә был кем? – А это кто?

-Былмы? – Этот?

-Был – Булат. Булат – Учалынан. – Это – Булат. Он из Учалов.

3. ***Әсәй, инәй, әней*** **– мама**

атай, әтей **– папа**

ағай, абзый, абый **– брат, дядя**

апай, апа **– сестра, тетя**

олатай, ҡартатай **– дедушка**

өләсәй, ҡартәсәй, ҡартинәй, нәнәй **– бабушка**

һеңле **– младшая сестра**

ҡусты, эне **– младший брат**

а) –Был кем? – Кто это?

-Был атай. – Это папа.

б) –Был кем? – Кто это?

-Был ағай. – Это брат

в) –Был апаймы? – Это сестра?

-Юҡ, был инәй. – Нет, это тетя.

г) –Был олатаймы? – Это дедушка?

-Олатай түгел, атай. – Не дедушка, папа.

4. ***Мөмкин*** **– можно**

Мөмкинме? **– Можно?**

а) -Морат Ғәлиевич, мөмкинме? – Мурат Галиевич, можно?

-Мөмкин. – Можно.

б) –Ғәфү итегеҙ, мөмкинме? – Извините, можно?

-Мөмкин. – Можно.

-Һаумыһығыҙ! Здравствуйте!

-Хәйерле көн! – Добрый день!

-Мин – Дамир Айсин, журналист. – Я – Дамир Айсин, журналист.

-Мин бик шат. Өфөнәнме? – Я очень рад, из Уфы?

-Эйе, Өфөнән. – Да, из Уфы.

5. ***Рәхим итегеҙ!*** **– Добро пожаловать! Пожалуйста!**

Рәхмәт! **- Спасибо!**

а) –Мөмкинме? – Можно?

-Мөмкин, рәхим итегеҙ! –Можно, добро пожаловать!

б) –Ғәфү итегеҙ, мөмкинме? – Изините, можно?

-Рәхим итегеҙ! – Пожалуйста!

-Рәхмәт! – Спасибо!

в) –Ғәлиә Арслановна, мөмкинме? – Галия Арслановна, можно?

-Мөмкин, рәхим итегеҙ, Тимур. – Можно, добро пожаловать, Тимур.

-Һаумыһығыҙ, Ғәлиә Арслановна! – Здравствуйте, Галия Арслановна!

-Хәйерле көн. Һин ҡайҙан? – Добрый день. Ты откуда?

-Мин Канаданан, конференциянан. – Я из Канады, из конференции.

-Мин бик шат. – Я очень рада.

-Рәхмәт. – Спасибо.

6. ***Таныш бул!*** **– Познакомься!**

Таныш булығыҙ! **– Познакомьтесь!**

Таныш **– знакомый**

а) –Алмаз, таныш бул, был - Мария. – Алмаз, познакомься, это –Мария.

-Мин бик шат! – Я очень рад!

-Мин дә. – Я тоже.

б) –Атай, әсәй, таныш булығыҙ, был – Рәйлә. – Папа, мама, познакомьтесь, это – Райля.

-Беҙ бик шат. – Мы очень рады.

-Мин дә шат. – Я тоже рада.

в) –Әсәй, таныш бул, был - Илдар. – Мама, познакомься, это - Ильдар.

-Һаумы, Илдар. Рәхим ит! – Здравствуй, Ильдар, добро пожаловать.

-Рәхмәт, Әсмә Солтановна. – Спасибо, Асма Султановна.

-Илдар, һин Өфөнәнме? – Ильдар, ты из Уфы?

-Юҡ, Күмертауҙан. – Нет, из Кумертауа.

-Һеҙ студентмы? – Вы студент?

-Эйе, студент. – Да, студент.

г) –Сәләм, Илшат! – Привет, Ильшат!

-Сәләм, Әнүр! Таныш булығыҙ, был - Әнүр, был – Илнур, был - Әмир, был – Илгиз.

–Привет, Анур! Познакомьтесь, это – Анур, это – Ильнур, это – Амир, это – Ильгиз.

-Һаумыһығыҙ. – Здравствуйте.

-Һаумы, сәләм Әнүр. – Здравствуй, привет Анур.

-Илшат, һеҙ ҡайҙан? – Ильшат, вы откуда?

-Беҙ техникумдан, һин ҡайҙан? – Мы из техникума, а ты откуда?

-Мин вокзалдан. – Я из вокзала.

-Ишембайҙанмы? – Из Ишимбая?

-Юҡ, Ишембайҙан түгел, Германиянан. – Нет, не из Ишимбая, а из Германии.

-О-о-о! Беҙ бик шат. – О-о-о! Мы очень рады.

-Рәхмәт, мин дә шат. – Спасибо, я тоже рад.

7. *Күнегеүҙәр. – Упражнения.*

а) ***Прочитайте диалог.***

–Мөмкинме? Хәйерле кис!

-Мөмкин. Хәйерле кис!

-Мин – Ришат Сабиров, Өфөнән, артист.

-Беҙ бик шат. Рәхим итегеҙ!

-Рәхмәт. Ә һеҙ кем?

-Мин – Усман Вәлиев, директор, был - Әнүзә, кассир, был - Фәниә Ғәлимовна, бухгалтер.

-Мин бик шат.

-Беҙ ҙә.

б) ***Выполните упражнения по образцу.***

Һаумы –һаумыһығыҙ	Исәнме –
Һау бул –	Исән бул –
Хуш бул –	Таныш бул –
Рәхим ит –	Ғәфү ит –

Мин судья – беҙ судьялар

Һин –

Ул –

Был магазин –был магазиндар

Техникум –

Ресторан –

Компьютер –

Хакер –

Дискет –

Диван –

Мотоцикл –

Машина –

в) ***Составьте предложения.***

Әсәй, бул, таныш.

Атай, ит, һин, ғәфү.

Бул, ағай, һау, апай.

Салауаттан, Мәләүездән, атай, ҡартатай, Өфөнән, һин.

Өләсәй, рәхмәт, ит, ғәфү.

Кем, әсәй, был.

г) ***Поставьте соответствующие знаки***

Кем атай

әсәй

Мансур +

-

Зилә

Нурия

Рөстәм

прокурор

Батыр

судья

директор

д) –Был кем?

-Был ...

-...... Башҡортостанданмы?

-....., Англиянан.

-Англиянан .....?

-..... Лондондан.

-..... студентмы?

-....., банкир.

-О-о-о!

–Ғәфү итегеҙ, ...

-Мөмкин, ...

-Рәхмәт. Мин .....

-..... Әхмәт Асҡарович. Һеҙ .....?

-....., электрик.

-Һеҙ .....?

-..... Нефтекаманан.

е) ***Переведите стихотворение***

«Банан, банан,
Килдең ҡайҙан?
Яратҡанды
Белдең ҡайҙан?»

А. Мәһәҙиев

7. *Коммуникатив заданиелар. - Коммуникативные задания.*

Поздоровайтесь дома по-башкирски.

Спросите соседа, кто он по профессии.

Спросите Олю, откуда она.

Спросите Ганса, из Германии ли он.

Познакомьте Руслана с Ириной.

ДҮРТЕНСЕ ДӘРЕС

Азат, хәлдәр нисек? – Азат, как дела?

1. *Хәлдәр нисек?* – Как дела?
Яҡшы – хорошо
Бик яҡшы – очень хорошо
Һәйбәт – хорошо
Шәп – очень хорошо
Уртаса – средне
Насар түгел – неплохо
Насар – плохо
Бик насар – очень плохо
Хөрт – очень плохо
Аллаға шөкөр – слава богу

а) –Азат, хәлдәр нисек? – Азат, как дела?
-Яҡшы. – Хорошо.

б) –Марат, хәлдәр нисек? – Марат, как дела?
-Рәхмәт, бик яҡшы. – Спасибо, очень хорошо.

в) -Нурия, хәлдәр нисек? – Нурия, как дела?
-Уртаса. – Средне.

г) –Хәлдәр нисек, Гөлнур? – Как дела, Гульнур?
-Насар, бик насар, Әхәт. – Плохо, очень плохо, Ахат.

2. ***Нихәл?*** **– Как дела?**

а) –Нихәл, Нил? – Как дела, Нил?
-Шәп, Гүзәл. – Прекрасно, Гузель.

б) -Нихәл, Анна? – Как дела, Анна?
-Насар, Рөстәм. – Плохо, Рустем.

в) –Альбина, нихәл? – Альбина, как дела?
-Рәхмәт, Нур, яҡшы. – Спасибо, Нур, хорошо.

3.1 –бер
2 – ике
3 – өс
4 – дүрт
5 – биш
11 – ун бер
20 – егерме
30 – утыҙ
40 – ҡырҡ
50 – илле
60 – алтмыш
70 – етмеш
80 – һикһән

6 – алты
7 - ете
8 - һигеҙ
9 - туғыҙ
10 - ун
12 – ун ике
29 – егерме туғыҙ
90 - туҡһан
100 – йөҙ
200 – ике йөҙ
1000 – мең
2000 – ике мең

а) 15 – ун биш
16 –
17 –
18 –
19 –

б) 32 – утыҙ ике
44 –
51 –

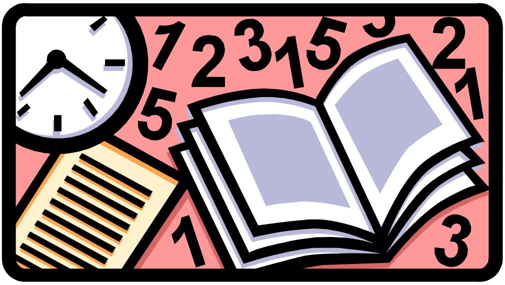

63 –
74 –
в) 201 – ике йөҙ бер
411 –
510 –
г) 1990 – бер мең туғыҙ йөҙ туҡһан
2100 –
3875 –

4. *Сәғәт нисә?* – Который час?

а) – Сәғәт нисә? – Который час?
-Бер. – 1:00.
б) –Сәғәт нисә? – Который час?
-Биш сәғәт ун минут. – 5:10.
в) –Ағай, сәғәт нисә? – Который час, дядя?
-Туғыҙ, Айгөл. – 9:00, Айгуль.
-Рәхмәт. – Спасибо.
г) -Әлфиә, сәғәт нисә? – Альфия, который час?
-Сәғәт ун ике, әсәй. – Время 12:00, мама.
-Рәхмәт. – Спасибо.
д) –Гөлшат, сәғәт алтымы? – Гульшат, время 6:00?
-Эйе, алты. – Да, 6:00.
е) –Апай, сәғәт һигеҙме? – Тетя, время 8:00?
-Юҡ, Гөлнур, сәғәт ун. – Нет, Гульнур, время 10:00.

ё) –Сәғәт бишме, Наза? – Время 5:00, Наза?

-Биш түгел, сәғәт алты, атай. – Не 5:00, время 6:00, папа.

ж) –Сәғәт нисә?

-12$^{\underline{05}}$, 5$^{\underline{17}}$ 7$^{\underline{08}}$, 4$^{\underline{37}}$, 11$^{\underline{42}}$

5. ***Нисә?*** **– Сколько?**

Нисәнсе? **– Который?** ***(по счету)***

Бер – беренсе **(первый)**

Ике – икенсе **(второй)**

Өс - өсөнсө **(третий)**

Дүрт – дүртенсе **(четвертый)**

Биш – бишенсе **(пятый)**

Алты – алтынсы **(шестой)**

Ете – етенсе **(седьмой)**

Һигеҙ – һигеҙенсе **(восьмой)**

Туғыҙ – туғыҙынсы **(девятый)**

Ун – унынсы **(десятый)**

Ун бер – ун беренсе **(одиннадцатый)**

а) –Сәғәт нисә? – Который час?

-Алтынсы. – Шестой.

б) –Сәғәт нисә? – Который час?

-Унынсы. – Десятый.

в) –Ғәфү итегеҙ, сәғәт нисә? – Извините, который час?

-Икенсе биш минут. – Пять минут второго.

г) –Ғәфү ит, сәғәт нисә? – Извини, который час?

-Ун биш минут ун беренсе. – Пятнадцать минут одиннадцатого.

6. *Ярты* – половина

а) –Сәғәт нисә? – Который час?

-Бишенсе ярты. – Половина пятого.

б) –Айгөл, сәғәт нисә? – Айгуль, который час?

-Унынсы ярты. – Половина десятого.

в) –Ғәфү итегеҙ, сәғәт нисә? – Извините, который час?

-Дүртенсе ярты. – Половина четвертого.

7. *Белмәйем.* – Не знаю.
***Бер ни түгел.* – Не за что.**

а) – Сәғәт нисә? – Который час?

-Белмәйем. – Не знаю.

б) –Атай, сәғәт нисә? – Папа, который час?

-Белмәйем, Әлиә. – Не знаю, Алия.

в) -Ғәфү итегеҙ, сәғәт нисә? – Извините, который час?

-Өс. – Три.

-Рәхмәт. – Спасибо.

-Бер ни түгел. – Не за что.

г) –Ғәфү ит, сәғәт нисә? – Извини, который час?

-Бишенсе ярты. – Половина пятого.

-Рәхмәт. – Спасибо.

-Бер ни түгел. – Не за что.

8. ***Шулаймы?*** **– Разве, так?**
Шулаймы ни? **– Вот как?**
Шулай **– ах, так, разве так, да, точно так**

а) –Гүзəлиə, сəғəт нисə? – Гузалия, который час?
-Ун ике. – Двенадцать.
-Шулаймы? – Разве?
-Шулай. – Да.

б) –Ғəфү ит, Нур, сəғəт нисə? – Извини, Нур, который час?
-Ун икенсе ун минут.- Десять минут двенадцатого.
-Шулаймы ни? – Вот как?
-Шулай шул, ун икенсе. – Точно так, двенадцатый.

в) –Наҙгөл, сəғəт нисə? – Назгуль, который час?
-Ун беренсе ярты. –Половина одиннадцатого.
-Шулаймы? – Разве?
-Эйе, шулай шул, ун беренсе ярты. – Да, точно так, половина одиннадцатого.

9. ***Күнегеүҙəр.- Упражнения.***

а) ***Прочитайте.***
-Һаумыһығыҙ, Алһыу.
-Хəйерле көн, Илгиз.
-Хəлдəр нисек?
-Рəхмəт, яҡшы.
-Һеҙ ҡайҙан, колледжданмы?

-Юҡ, стадиондан. Сәғәт нисә, Илгиз?

-Бишенсе ярты.

-Шулаймы ни? Һау булығыҙ, Илгиз.

-Һау булығыҙ, Алһыу.

б) ***Поставьте нужные слова.***

-Хәйерле көн, ...

-....., Илүзә.

-Илүзә, Марат, таныш .....

-Был ....., был .....

-Мин .....шат.

-.....студентмы?

-....., түгел. Ә һин.....

-Эйе, ...

-..... ҡайҙан?

-.....Сәғәт ....?

-.....һау .....

-.....булығыҙ!

в) ***Прочитайте и переведите отрывок из стихотворения.***

Бәхетленең балаһы
Ун биштә лә баш булыр.
Бәхетһеҙҙең балаһы
Утыҙҙа ла “йәш” булыр.

г) ***Ответьте на вопросы.***

Хәлдәр нисек?

Сәғәт нисә?

Алмаз ҡайҙан?

Нәнәй нихәл?

Был кем?
Сәғәт бишме?
Был Гөлфиәме?
Хәлдәр яҡшымы?
Азамат юҡмы?
Һеҙ танышмы?
Мөмкинме?
Һеҙ Төмәндәнме?
Магнитофон бармы?
Һин Антонмы?
Был Валера түгелме?
Һеҙ профессор Вәлиев түгелме?
Ғәфү итегеҙ, һеҙ директормы?
Джон Американанмы?
Церен Монголиянан түгелме?

г) ***Переведите.***

Как дела?
Сколько?
Хорошо
Ничего
Неплохо
Не знаю
Половина.
Разве.
Который час?
Һаумыһығыҙ!
Хәйерле көн!
Таныш бул!
Сәләм!

Мин бик шат!

Хуш!
Сәғәт нисә?
Һау булығыҙ!
Ғәфү итегеҙ!

Һеҙ танышмы?
Беҙ таныш.
Мөмкинме?
Белмәйем
Бер ни түгел
Хәлдәр нисек?
Нихәл?
Бар
Юҡ
Түгел
Был кем?
Беҙ кем?

д) ***Используя изученные выражения и слова, составьте два диалога.***

е) ***Выучите считалки.***

Бер тай (жеребенок), ике тай , өс тай, дүрт тай, биш тай, алты тай, ете тай, һигеҙ тай, туғыҙ тай, ун тай - сығып тай (выскочи и убегай).

Бер сыпсыҡ, (диал. воробей), ике сыпсыҡ, өс сыпсыҡ, дүрт сыпсыҡ, биш сыпсыҡ, алты сыпсыҡ, ете сыпсыҡ, һигеҙ сыпсыҡ, туғыҙ сыпсыҡ, ун сыпсыҡ – осоп сыҡ (вылетай).

10. *Коммуникатив заданиелар. - Коммуникативные задания.*

Спросите у отца время.

Спросите на улице у прохожего время и поблагодарите его.

Спросите у друга время и удивитесь, если поздно.

Узнайте у мамы ее самочувствие.

Пожелайте Маше и Ольге доброго вечера.

БИШЕНСЕ ДӘРЕС

Азат, был нимә? – Азат, что это?

1. *Нимә?* – Что?

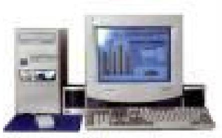

Компьютер мотоцикл машина

Пальто Журнал свитер скейт гитара

а) –Азат, был нимә? – Азат, что это?
-Был компьютер. – Это компьютер.
б) -Илгиз, был нимә? – Ильгиз,, что это?
-Был скейт. – Это скейт.
в) -Айҙар, был нимә? – Айдар, что это?
-Был компакт-диск. - Это компакт-диск.

2. *Кемдеке?* – Чей? Чья? Чье?

а) -Компьютер кемдеке? – Компьютер чей?

-Азаттыҡы. – Азата.

б) –Журнал кемдеке? – Журнал чей?

-Журнал атайҙыҡы. – Журнал отца.

в) Скейт кемдеке? – Скейт чей?

-Скейтбордистыҡы. – Скейтбордиста.

г) –Гитара Айсарҙыҡымы? – Гитара Айсара?

-Эйе, Айсарҙыҡы. – Да, Айсара.

д) –Ғәфү итегеҙ, мотоцикл кемдеке? – Извините, мотоцикл чей?

-Мотоцикл Айҙарҙыҡы. – Мотоцикл Айдара.

е) –Ғәфү ит, машина Әмирҙеке түгелме?

-Түгел.

3. ***Минеке* – мой, моя, мое**

***һинеке* – твой, твоя, твое**

***Уныҡы* – его, ее**

***Беҙҙеке* – наш, наша, наше**

***Һеҙҙеке* – ваш, ваша, ваше**

***Уларҙыҡы* – их**

а) –Журнал кемдеке? – Журнал чей?

-Минеке. – Мой.

б) – Машина һинекеме? – Машина чья?

-Эйе, минеке. – Да, моя.

в) –Был гитара һеҙҙекеме? – Эта гитара ваша?

-Юҡ, беҙҙеке түгел. – Нет, не наша.

г) –Компьютер уныҡымы? – Компьютер его?

-Юҡ, уныҡы түгел, минеке. – Нет, не его, а мой.

д) –Был магнитофон һинекеме? – Это твой магнитофон?

-Эйе, был магнитофон минеке. – Да, это мой магнитофон.

е) –Азат, мотоцикл һинекеме? – Азат, мотоцикл твой?

-Юҡ, минеке түгел, Илгиздеке. – Нет, не мой, Ильгиза.

4. *Кейем* – одежда.

Бүрек	Тун	Итек
шапка	шуба	сапоги
Эшләпә	Пальто	Быйма
шляпа	пальто	
валенки		
Шәл	Күлдәк	Кроссовка
шаль	платье (рубашка)	кроссовки
Яулыҡ	Салбар	Туфли
платок	брюки	
туфли		
Түбәтәй	Свитер	
Калуш		
тюбетейка	свитер	
калоши		

а) –Азат, был нимә? – Азат, что это?

-Түбәтәй. – Тюбетейка.

б) –Олег, был нимә? – Олег, что это?

-Был эшләпә. - Это шляпа.

в) –Оля, был нимә? – Оля, что это?

-Тун. – Шуба.

г) –Юра, был свитермы? – Юра, это свитер?

-Эйе, свитер. – Да, свитер.

д) –Олеся, был нимә, итекме? – Олеся, что это, сапоги?

-Юҡ, итек түгел, был бийма. – Нет, не сапоги, это валенки.

е) –Бийма һинекеме? – Валенки твои?

-Юҡ, олатайҙыҡы. – Нет, дедушки.

-Калуш кемдеке? – Калоши чьи?

-Калуш өләсәйҙеке. – Калоши бабушки.

ё) –Алмаз, кроссовка һинекеме? – Алмаз, кроссовки твои?

-Эйе, минеке. – Да, мои.

ж) –Азат, салбар Илгиздекеме?

-Эйе, уныҡы. – Да, его.

з) –Кейем уларҙыҡымы? – Их одежда?

-Эйе, уларҙыҡы. – Да, их.

5. ***Күнегеүҙәр.- Упражнения.***

а) ***Ответьте на вопросы.***

Машина кемдеке?

Бийма һинекеме?

Шәл Гарри Поттерҙыҡымы?

Скейт олатайҙыҡымы?

Гитара өләсәйҙекеме?

Мотоцикл һеҙҙекеме?

Компьютер уларҙыҡымы?

Калуш Ольганыҡымы?

Өләсәй, салбар һинекеме?

б) ***Переведите.***

Ғәфү итегеҙ, машина кемдеке?

Әнәс, кроссовка һинеке.

Сәләм, олатай!

Белмәйем, өләсәй.

Бер ни түгел, апай.

Сәғәт нисә, ағай?

Таныш булығыҙ, был – олатай, был - Әнисә.

в) ***Составьте предложения.***

Атай, мин, гитара.

Дискет, геймер, был.

Яулыҡ, өләсәй.

Итек, апай.

Был, нимә, Әлиә.

Түгел, уныҡы, скейтборд.

Азат, журнал.

г) ***Прочитайте тексты и переведите на русский язык.***

Мең ырыуы.

Ырыуым – меңдәр,
Ҡошом – ыласын,
Ағасым – имән,
Тамғам – һәнәк.

Эсеп бөтөрмәгәндәр.

-Рөстәм, аквариумға һыу өҫтәнеңме?

-Юҡ.

-Ниңә?

-Әле улар элек һалғанын да эсеп бөтөрмәгәндәр.

6. ***Диалогтар.***

а) -Сәләм, Айҙар!

-Сәләм, Азат!

-Хәлдәр нисек?

-Аллаға шөкөр!

-Һин ҡайҙан?

-Компьютер клубынан.

-Ә был нимә?

-Был дискет.

-Һинекеме?

-Юҡ, Айсарҙыҡы.

-Шулаймы ни?

-Шулай шул. Дискет минеке түгел.

-Ярай, һау бул.

-Һау бул.

б)-Айһылыу, был нимә?

-Скейтборд, Гүзәл.

-Кемдеке, һинекеме?

-Эйе, минеке.

-Һин скейтбордистмы?

-Эйе.

-О-о-о, шулаймы?

-Шулай!

-Мин бик шат!

-Мин дә.

-Скейтборд ҡайҙан?

-Англиянан.

-Шулаймы ни?

-Шулай шул! Ярай, һау бул, Гүзәл.

-Һау бул, Айһылыу.

6. *Коммуникатив заданиелар. - Коммуникативные задания.*

а) *Узнайте у бабушки башкирские названия одежды.*

Спросите у Азата, что у него на ноге.

Спросите дедушку, что у него на голове.

Спросите у брата, который час.

Спросите у сестры, чья эта шапка.

Спросите у Арслана, кому принадлежат этот мотоцикл, эта машина, этот велосипед, эти дискеты, кассеты.

Спросите у мамы, чья эта одежда.

б) *Разучите и организуйте игру в классе, группе.*

Осто-осто

Уйынсылар теҙелешеп ултыра йәки баҫып тора. Алып барыусы оса торған һәм осмай торған нәмәләрҙе буташтырып әйтә лә ҡулын күтәрә:

-Осто-осто – торналар осто.

-Осто-осто – тырмалар осто.

-Осто-осто – ҡарғалар осто.

-Осто-осто – арбалар осто.

Башҡалар тик осоусы әйбер әйтелгәндә генә ҡул күтәрергә тейеш. Кем осмай торған әйбер әйтелгәндә ҡулын күтәрә, шул йә алып барыусыны алмаштыра,

йә уйындан сығарыла, йә берәй “яза”ға тарттырыла: йырлай, бейей, шиғыр уҡый һ.б.

в) *Какие еще игры знаете, сыграйте вместе.*

Алтынсы дәрес

Азат, һин ҡайҙа? – Азат, где ты?

1. *Ҡайҙа?* – Где?

МәскәүҙәӨфөлә Парижда
Лондонда

Зоопаркта стадионда театрҙа
троллейбуста

Окончания

-ла/-лә - после гласных
-да/-дә - после л, м, н, ң, ж, з
-та/-тә - после глухих
-ҙа/-ҙә - после й, р, и, у, ү, ҙ

а) –Джон ҡайҙа?
-Америкала.
б) -Иван ҡайҙа?
-Рәсәйҙә.
в) –Сами ҡайҙа?
-Төркиәлә.
г) –Сара ҡайҙа?

-Израилдә.
д) –Маргарет ҡайҙа?
-Франкфуртта.

2. ***Кем – ҡайҙа.*** **- Кто – где**

а) башҡорт Башҡортостанда
немец Германияла
француз Францияла
урыҫ Рәсәйҙә
йәһүд Израилдә
үзбәк Үзбәкстанда
ғәрәп Мысырҙа
чех Чехияла
мадьяр Венгрияла
поляк Польшала
ҡытай Ҡытайҙа
татар Татарстанда
б) –Венгрияла кем?
-Венгр (мадьяр).
–Италияла кем?
-Итальян.
-Төркиәлә кем?
-Төрөк.
в)–Рәсәйҙә ғәрәп бармы?
-Бар.
–Польшала йәһүд юҡмы?
-Бар.
–Германияла немецмы?
-Эйе, немец.

–Сыуашстанда кем – сыуашмы, удмуртмы?

-Сыуаш.

–Башҡортостанда кем бар?

-Башҡорт, урыҫ, татар, сыуаш, мари, удмурт, мордва һәм башҡалар.

3. ***Миндә*** **- у меня**

Һиндә **- у тебя**

Унда **– у него (нее)**

Беҙҙә **- у нас**

Һеҙҙә **- у вас**

Уларҙа **– у них**

а) –Һиндә нимә бар?

-Гитара.

б) -Һиндә журналдар бармы?

-Бар.

в) –Унда кассета бармы?

-Эйе, бар.

г) –Беҙҙә дискеттар юҡмы?

-Юҡ.

д) –Һеҙҙә скейтборд бармы?

-Беҙҙә юҡ.

е) –Уларҙа нимә бар?

-Компьютер бар.

4. ***Кемдә? – У кого?***

а) –Алма кемдә?

-Миндә.

б) –Гитара кемдә?

-Беҙҙә.

в) –Журналдар кемдә?

-Уларҙа.

5. *Һиндәме?* – У тебя?

***Һеҙҙәме?* – У вас?**

а) –Алма һиндәме?

-Миндә.

б) –Дискеттар һеҙҙәме?

-Беҙҙә.

в) –Зөфәр уларҙамы?

-Эйе, уларҙа.

г)-Олеся ундамы?

-Юҡ, унда түгел.

д) –Юра һеҙҙәме?

-Юҡ, беҙҙә түгел.

6. *Бында* – здесь, вот здесь, тут

***Тегендә* - там, в том месте, сюда**

***Унда* – там, туда**

***Унда –мында* – там и тут, там и сям, туда-сюда**

а) –Почта ҡайҙа?

-Бында.

б)-Банк ҡайҙа?

-Тегендә.

в) –Ресторан ҡайҙа?

-Унда.

г) –Азамат бындамы?

-Эйе, бында.

д) –Студенттар тегендәме?
-Юҡ, бында.
е) -Әлиә ундамы?
-Эйе, унда.
ё) -Наза ундамы?
-Унда-мында.

7. *Өй* – дом
***урам* – улица**
***ҡала* – город**
***ауыл* – деревня**

а) Был өй.
Был урам.
Был ҡала.
Был ауыл.
б) Өфө - ҡала.
Шишмә - ауыл.
Октябрь проспекты – урам.
в) Азат өйҙә.
Денис урамда.
Әсәй ҡалала.
Өләсәй ауылда.
г) –Оля өйҙәме?
-Өйҙә.
-Юра өйҙәме?
-Юҡ, урамда.
-Әлфиә өйҙәме?
-Юҡ, ауылда.

8. ***Алда*** **– впереди**
артта **– позади**
өçтә **- наверху**
аçта **– внизу**
уртала **– в середине**
ҡаршыла **– напротив**
уңда **– направо**
һулда **– налево**

а) –Почта ҡайҙа?
-Алда.
-Банк ҡайҙа?
-Ҡаршыла.
-Әмир ҡайҙа?
-Артта.
-Университет ҡайҙа?
-Һулда.
-Техникум ҡайҙа?
-Уңда.
-Компьютер ҡайҙа?
-Өçтә.

б) –Машина аçтамы?
-Эйе, аçта.
-Зал урталамы?
-Юҡ, уртала түгел.
-Банк һулдамы?
-Юҡ, уңда.

в) –Ҡаршыла нимә?
-Театр.
-Өçтә нимә?

-Балкон.
-Аҫта нимә?
-Гараж.
-Уңда нимә?
-Ресторан.

г) -Һулда урам бармы?
-Эйе.
-Колледж уңдамы?
-Эйе.
-Алда Мәскәүме?
-Юҡ.
-Артта машинамы?
-Юҡ, мотоцикл.
-Аҫта океанмы?
-Түгел.
-Уртала ваннамы?
-Юҡ, ванна түгел.
-Ҡаршыла почтамы?
-Юҡ, ҡаршыла телеграф.
-Өҫтә стадионмы?
-Юҡ, теннис корты.

9. *Ана* – вон, вон там, вот
***Бына* – вот**

а) Ана Марат. Бына Әлиә.
Ана Аня. Бына Галя.
Ана Мария. Бына Иван.

б) –Миша ҡайҙа?
-Ана.

-Машина ҡайҙа?
-Ана.
-Ҡасим ҡайҙа?
-Ана.
в) –Ҡайҙа гитара?
-Бына.
-Ҡайҙа дискет?
-Бына.
-Ҡайҙа зоопарк?
-Бына.

10. *Йәшә* - живи
***Тор* – живи, проживай**

Мин йәшәйем, торам.
Һин йәшәйһең, тораһың.
Ул йәшәй, тора.
Беҙ йәшәйбеҙ, торабыҙ.
Һеҙ йәшәйһегеҙ, тораһығыҙ.
Улар йәшәй (йәшәйҙәр), тора (торалар).
а) Азат Сибайҙа йәшәй.
Гарри Нью-Йоркта йәшәй.
Өмәр Анкарала йәшәй.
Радж Делиҙә йәшәй.
Барбара Берлинда йәшәй.
б) –Азат Сибайҙа йәшәйме?
-Эйе.
-Гарри Вашингтонда йәшәйме?
-Юҡ.
-Өмәр Истамбулда йәшәйме?

-Юҡ, Истамбулда түгел, Анкарала.

б) Илнур Өфөлә тора.

Ляо Пекинда тора.

Степан Самарала тора.

Керим Ташкентта тора.

г) –Илнур Өфөлә торамы?

-Эйе.

-Ляо Бәләбәйҙә торамы?

-Юҡ.

-Степан Оренбургта торамы?

-Түгел, Самарала.

-Керим Нефтекамала торамы?

-Юҡ, ул Ташкентта тора.

д) –Илгиз һеҙҙә торамы?

-Беҙҙә.

-Иштван уларҙа торамы?

-Юҡ.

-Антония һиндә торамы?

-Эйе, миндә.

-Марина уларҙа торамы?

-Юҡ, беҙҙә.

11. ***Күнегеүҙәр***

а) ***Поставьте окончания по образцу:***

Мәскәү – ҙә - Мәскәүҙә

Владивосток -

Туймазы –

Октябрьский –

Күмертау –

Бөрө -

Яңауыл –

б) ***Сделайте по образцу:***

Мин стадионда.

Атай завод...

Әсәй театр...

Олатай зоопарк...

Өләсәй магазин...

Ағай университет...

Апай техникум...

в) ***Какое башкирское имя спрятано? Поставьте первые буквы нарисованных предметов и прочитайте.***

г) ***Ответьте на вопросы.***

Кенгуру ҡайҙа йәшәй?

Алсу ҡайҙа йәшәй?

Земфира Өфөлә йәшәйме?

Һин Өфөлә тораһыңмы?

Һеҙ ҡайҙа тораһығыҙ?

Улар ҡайҙа йәшәйҙәр?

Улар ҡайҙа йәшәй?

Кубала кемдәр йәшәй?

Һин ҡайҙа тораһың?

д) ***Составьте предложения.***

Тора, Али, Измир.

Фәниә, йәшә, Баймаҡ.

Монгол, йәшә, Улан-Батор.

Израиль, йәшә, кем.

Кемдәр, йәшә, Мысыр.
Үзбәкстан, тора, апай.
Ағай, тора, Литва.

е) ***Переведите.***

Гитара миндә.
Кассета һиндә.
Дискеттар унда.
Олатай беҙҙә.
Гарри Поттер һеҙҙә.
Музыка уларҙа.
Алда машинамы?
Артта мотоциклмы?
Ҡаршыла театрмы?
Машина алдамы?
Морат арттамы?
Театр ҡаршыламы?
Журнал кемдә?
Кемдә гитара?
Кемдә фотоаппарат?
Фотоаппарат һиндәме?
Ғәлиә һеҙҙәме?
Касса бындамы?
Багаж тегендәме?
Сумка бында.
Велосипед тегендә.
Унда нимә бар?
Унда колледж бар.
Бында почтамы?
Ана почта.

Бына почта.
Ана Гөлшат.
Гөлшат урамда.
Бына өләсәй.
Ана олатай.
Ул өйҙә.
Олатай Бәләбәйҙә йәшәй.
Ғәли ағай Салауатта тора.
Беҙ Өфөлә йәшәйбеҙ.
Өләсәй ауылда йәшәй.

12. ***Диалогтар.***

а)- Алло!
-Эйе!
-Һаумыһығыҙ, Гүзәл апай!
-Хәйерле көн!
-Мин Рәсүл Ибраһимов.
-Мин бик шат. Һин ҡайҙа?
-Бында, Өфөлә.
-Кемдә?
-Ағайҙа. Марат өйҙәме?
-Юҡ, ул Кавказда.
-Шулаймы ни?
-Эйе, шулай.
-Ярай, һау булығыҙ.
б) –Алло!
-Әсәй, һаумы!
-Һаумы, Азат!
-Әсәй, хәлдәр нисек?

-Яҡшы. Һин ҡайҙа?

-Мин Истамбулда.

-Бик яҡшы. Һин отелдәме?

-Эйе, отелдә.

-Душ бармы?

-Бар. Бында кондиционер бар. Ҡаршыла – банк. Уңда - супермаркет, һулда – парк, аҫта – ресторан, өҫтә - кафе.

-Истамбулда сәғәт нисә?

-Дүрт.

-Өфөлә ете.

-Ярай, әсәй, һау бул.

-Һау бул, Азат.

13. ***Коммуникатив заданиелар***.

Спросите у друга, где Олег.

Спросите у друга, где Уфа.

Спросите у друга, Ольга дома.

Спросите у друга, у него где гитара.

Спросите у друга, дискеты у него.

Спросите у друга, у кого Олег.

Спросите у друга, где расположен Башкортостан.

Спросите у друга, Башкортостан расположен на Урале.

Етенсе дәрес

Азат, һин нимә эшләйһең? – Азат, что ты делаешь?

1. ***Нимә эшләй?*** **– Что делает?**

Уҡый Уйнай Ултыра Ята Ала

Ашай Эсә Йөҙә Йүгерә Ярата

а) Миша уҡый.
Денис уйнай.
Олатай ята.
Атай ашай.
Кит йөҙә.
Гүзәл йүгерә.
Өләсәй ултыра.
Апай эсә.

2. ***Аффиксы настоящего времени –а/-ә, -ый/-әй/-өй***

Мин йәшәйем. – Я живу. *Мин беләм.* – Я знаю.

Һин йәшәйһең. – Ты живешь. *Һин беләһең.*– Ты знаешь.
Ул йәшәй. – Он (она) живет. *Ул белә.* – Он знает.
Беҙ йәшәйбеҙ. – Мы живем. *Беҙ беләбеҙ.* – Мы знаем.
Һеҙ йәшәйһегеҙ. – Вы живете. *Һеҙ беләһегеҙ* – Вы знаете.
Улар йәшәй (йәшәйҙәр). – Они живут.
Улар белә (беләләр). – Они знают.

Мин яратам. – Я люблю.
Һин яратаһың. – Ты любишь.
Ул ярата. – Он (она) любит.
Беҙ яратабыҙ. – Мы любим.
Һеҙ яратаһығыҙ. – Вы любите.
Улар ярата (яраталар). – Они любят.

а) Мин Сибайҙа йәшәйем.
Һин Туймазыла йәшәйһең.
Ул Белоретта йәшәй.
Беҙ Өфөлә йәшәйбеҙ.
Һеҙ Мәләүездә йәшәйһегеҙ.
Улар Илештә йәшәй (йәшәйҙәр).
б) –Һин Бөрөлә йәшәйһеңме?
-Эйе.
-Ул Курганда йәшәйме?
-Юҡ.
-Улар Ырымбурҙа йәшәйме?

-Түгел.
-Ул Баҡалыла йәшәйме?
-Юҡ, Дәүләкәндә.
-Ул Магнитта йәшәмәйме?
-Юҡ.

3. *Китап – книга*
Китап уҡый – читает книгу
Китап ярата – любит книгу
Китап – китаптар

а) Азат китап уҡый.
Азат китап ярата.
Азат китаптар уҡый.
Азат китаптар ярата.
Азат китапты уҡый.
Азат китаптарҙы уҡый.
Азат был китапты уҡый.
Азат был китаптарҙы уҡый.

б) Маша теннис уйнай.
Маша теннис ярата.
Миша журнал уҡый.
Миша журнал ярата.
Нур помидор ашай.
Нур помидор ярата.
Тимур кофе эсә.
Тимур кофе ярата.

4. ***Аффиксы определенного винительного падежа -ды/-де, -ты/-те, -ҙы/-ҙе, -ны/-не (китап – китапты)***

а) Өй - өйҙ**ө**

Өфө - Өфө***нө***
Почта – почта***ны***
Банкомат – банкомат***ты***
Интернет – интернет***ты***
Компьютер – компьютер***ҙы***
Техникум – техникум***ды***
б) Николай компьютер ала.
Люба дискет ала.
Олег кассета ала.
Ольга туфли ала.

5. *Көн* – день
***Көндәр* – дни**
***дүшәмбе* – понедельник**
***шишәмбе* – вторник**
***шаршамбы* – среда**
***кесаҙна* – четверг**
***йома* – пятница**
***шәмбе* – суббота**
***йәкшәмбе* – воскресенье**

а) Азат дүшәмбе уҡый.
Азамат шишәмбе теннис уйнай.
Аня шаршамбы бассейнда йөҙә.
Кесаҙна Илһам стадионда йүгерә.
Йома Әхәт эшләй.
Йәкшәмбе Әлиә китап уҡый.
в) Шәмбе Әсхәт нимә эшләй?
Йәкшәмбе Әнүр нимә эшләй?

г) Шәүрә дүшәмбе уҡыймы?
Шамил кесаҙна йүгерәме?
Алмаз йома бассейнда йөҙәме?

6. *Бөгөн* – сегодня
***Кисә* - вчера**
***Иртәгә* - завтра**

а) Бөгөн Азат нимә эшләй?
Иртәгә Азамат нимә эшләй?

б) Бөгөн дүшәмбе.
Иртәгә шишәмбе.
Бөгөн йома.
Иртәгә шәмбе.

в) –Бөгөн шаршамбымы?
-Эйе.
-Бөгөн йәкшәмбеме?
-Юҡ.
-Иртәгә кесаҙнамы?
-Түгел.
-Бөгөн шәмбеме?
-Түгел, йәкшәмбе.

г) Бөгөн Гүзәл уҡыймы
Иртәгә Алма эшләйме?
Бөгөн Айгөл ятамы?
Иртәгә Нур теннис уйнаймы?
Бөгөн Оля йүгерәме?

д) Бөгөн Азат уҡый.
Иртәгә Азат уҡый.
Бөгөн дүшәмбе, Азат уҡый.

Иртәгә шишәмбе, Азат уҡый.
Бөгөн шаршамбы, Азат бассейнда йөҙә.
Иртәгә кесаҙна, Азат стадионда йүгерә.
Иртәгә йәкшәмбе, Азамат теннис уйнай.

7. *Мине* – меня
***Һине* – тебя**
***Уны* - его (ее)**
***Беҙҙе* – нас**
***Һеҙҙе* – вас**
***Уларҙы* – их**

а) – Кем мине белә?
Кем һине белә?
Кем уны белә?
Кем беҙҙе белә?
Кем һеҙҙе белә?
Кем уларҙы белә?

б) Мине ул беләме?
Һине ул беләме?
Уны һеҙ беләһегеҙме?
Һеҙҙе улар беләме?
Беҙҙе ул беләме?
Уларҙы һин беләһеңме?

в) –Ул һине беләме?
-Эйе.
-Һин мине беләһеңме?
-Юҡ.
-Ул уны беләме?
-Белмәй.

-Һин мине белмәйһеңме?
-Белмәйем.
-Улар һине беләләрме?
-Эйе, беләләр.
-Һине улар беләләрме?
-Юҡ, белмәйҙәр.
-Һин уны беләһеңме?
-Эйе, яҡшы беләм.
-Азатты ул беләме?
-Юҡ, белмәй.
-Азат уны беләме?
-Белә.

8. ***Күнегеүҙәр.***

а) ***Ответьте на вопросы.***

Гөлдәр нимә эшләй?
Гөлнур уҡыймы?
Марат ҡайҙа уҡый?
Өләсәй ятамы?
Ирек ашаймы?
Иршат нимә ашай?
Йома нимә эшләйһең?
Әсәй нимә эсә?
Айнур беләме?
Игорь һине беләме?
Бөгөн Гүзәл эшләйме?
Дүшәмбе Алмаз уҡыймы?

б) ***Составьте предложения.***

Диван, олатай, ята.

Завод, Артем, эшләй.
Кофе, эсә, Игорь.
Был, Юлия, уҡый, китап.
Шашка, улар, уйнай.
Океан, йөҙә, Тимур.
Гамбургер, ашай, ул.

в) ***Переведите предложения.***

Дедушка лежит на диване.
Бабушка читает книгу.
Мама пьет какао.
Папа играет в шахматы.
Айсылу играет на компьютере.
Ильгиз ест пирожное.

Мин һине яратам.
Һин мине яратаһың.
Ул һине ярата.
Уны беҙ яратабыҙ.
Беҙҙе һеҙ яратаһығыҙ.
Беҙҙе улар ярата / яраталар.

г) ***Составьте расписание уроков по образцу:***

Дүшәмбе	Алгебра
	География
	Биология
	Физкультура

д) ***Составьте план на неделю по образцу:***

Дүшәмбе	Шишәмбе	Шаршамбы	Кесаҙна	Йома	Шәмбе	Йәкшәмбе
9:00-14:00 Лицей						
15:00 Банкомат						
16:00 Интернет-клуб						
20:00 Дискотека						

9. *Диалогтар.*

а)-Сәләм, Батыр.

-Сәләм, Алтын.

-Нихәл?

-Шәп. Һин ҡайҙан?

-Интернет –клубтан, ә һин?

-Мин дискотеканан.

-Дискотека шәпме?

-Бик шәп.

б) –Алло!

-Алло, Юлай, был һинме?

-Эйе, мин, Гөлшат. Һаумы!

-Һаумы, Юлай!

-Гөлшат, һин бөгөн нимә эшләйһең?

-Китап уҡыйым.

-Һин теннис уйнамайһыңмы?

-Уйнайым.

-Әйҙә, паркта теннис уйнайыҡ.

-Ярай.

10. ***Коммуникатив заданиелар***

Спросите у Азата, что он делает сегодня, завтра.

Спросите у Ильдара, что он делает в понедельник, пятницу, воскресенье.

Спросите у Айши, любит ли она книги.

Спросите у Гузель, любит ли она шейпинг.

Спросите у Асмы, любит ли она кофе.

Спросите у Салавата, знает ли его Зухра.

Спросите у Олега, пойдет ли он в Интернет – клуб.

Спросите на улице, работает ли банкомат.

Спросите у Вадима, знает ли он Гарри Поттера.

ҺИГЕҘЕНСЕ ДӘРЕС

Азат, һин ҡайҙа бараһың? – Куда ты идешь (едешь), Азат?

1. ***Ҡайҙа*** **- куда**

а) ***Өфөгә*** **- в Уфу**

Сибайға **– в Сибай**

Белоретҡа **– в Белорецк**

Әлмәткә **- в Альметьевск**

Пермгә **- в Пермь**

б) Мин Өфөгә.

Һин Сибайға.

Ул Салауатҡа.

Беҙ Ишлегә.

в) Мин банкоматҡа барам.

Һин дискотекаға бараһың.

Ул музейға бара.

Беҙ Мәскәүгә барабыҙ.

Һеҙ Шишмәгә бараһығыҙ.

Улар киноға бара.

г) –Мин Брюсселгә барайыммы?

-Һин Парижға бараһыңмы?

-Ул Интернет-клубҡа барамы?

д) ***–ға/-гә, -ҡа/-кә - аффиксы направительного падежа. –ға/-гә присоединяется к словам на гласные, сонанты и звонкие согласные; -ка-/-кә - на глухие согласные***

Өф<u>ө</u>гә *Баймаҡка*
Лондо<u>н</u>ға *Ташкен<u>т</u>ҡа*
Ва<u>з</u>ға *Иле<u>ш</u>кә*

2. *Вокзалға* – на вокзал
***Эшкә* - на работу**

а) Вокзалға бара. – Едет на вокзал.
Эшкә бара. – Идет на работу.

б) Гүзәл вокзалға бара. – Гузель едет на вокзал.
Айбулат эшкә бара. – Айбулат идет на работу.

в) Гүзәл, һин ҡайҙа бараһың? – Куда ты едешь, Гузель?
Айбулат ҡайҙа бара? – Куда едет Айбулат?
Азат, һин ҡайҙа бараһың? – Куда ты едешь, Азат?

г) Гүзәл вокзалға барамы? – Едет Гузель на вокзал?
Айбулат эшкә барамы? – Идет Айбулат на работу?

д) Кем ҡалаға бара? – Кто едет в город?
Кем ауылға бара? – Кто едет в деревню?

е) Һин ауылға бараһыңмы? – Ты едешь в деревню?
Ул ҡалаға барамы – Он едет в город?

ё) –Марат ҡалаға барамы?
-Эйе.
-Айһылыу ауылға барамы?
-Юҡ.
-Нәфисә ауылға барамы?
-Юҡ, бармай.
-Кем ҡалаға бара?

-Мин.
-Айзилә ҡалаға барамы?
-Бара.

3. ***Кит*** **– уходи, уезжай**
Кил **– приходи, приезжай**
Бар **– иди, поезжай**
Ҡайт **– возвращайся**

а) Кәрим килә.
Алмаз ҡайта.
Кәримә китә.
Ғәли бара.
б) Мәскәүҙән килә.
Пекиндан ҡайта.
Парижға китә.
Делигә бара.
в) Азат Интернет-клубҡа китә.
Азамат лицейҙан ҡайта.
Әсәй банкоматтан килә.
Вәкилә стадионға бара.
г) Кем Мәскәүгә китә?
Кем Тулаға бара?
Кем Төркиәнән килә?
Кем Баймаҡҡа ҡайта?
д) Әмир киләме?
Вил ҡайтамы?
Әнүр китәме?
Гөлнәзирә барамы?

е) Марс Нью-Йоркка китәме?
Нур Будапешҡа барамы?
Тимур Өфөгә киләме?
Әсәй Ырымбурҙан ҡайтамы?
ё) –Фатима, Наилә киләме?
-Эйе.
-Әсәй, атай китәме?
-Юҡ.
-Алма, олатай ҡайтамы?
-Ҡайтмай.
-Апай, һин бараһыңмы?
-Юҡ, бармайым.
ж) –Кем киноға бара?
-Мин.
-Кем дискотекаға китә?
-Зилә.
-Кем өйгә ҡайта?
-Айнур.

4. *Миңә* - мне, ко мне
***Һиңә* - тебе, к тебе**
***Уға* – ему, к нему, к ней**
***Беҙгә* - нам, к нам**
***Һеҙгә* - вам, к вам**
***Уларға* – им, к ним**

а) Миңә кил.
Һиңә барам.
Уға китә.

Беҙгә килә.
Һеҙгә китә.
Уларға бара.
Миңә ҡайта.
Һиңә ҡайта.

б) Миңә таныш.
Һиңә таныш.
Уға таныш.
Һеҙгә танышмы?
Беҙгә таныш түгел.

в) Кассета һиңә.
Дискет миңә.
Компьютер беҙгә.
Магнитофон һеҙгә.
Журнал уларға.
Велосипед уға.

г) Билет һиңәме?
Мотороллер беҙгәме?
Скейтборд миңәме?
Кроссовка уғамы?
Телеграмма уларғамы?

д) –Был журнал миңәме?
-Эйе.
-Фотоаппарат һиңәме?
-Эйе, миңә.
-Кофе һеҙгәме?
-Юҡ.
-Факс уларғамы?
-Түгел.

5. ***Кәрәк*** **– надо, нужно**

а) Компьютер кәрәк.
Магнитофон кәрәк.
Скейтборд кәрәк.

б) Миңә дискет кәрәк.
Һиңә кассета кәрәк.
Беҙгә гитара кәрәк.

в) Уға мотоцикл кәрәкме?
Һеҙгә телевизор кәрәкме?
Уларға нимә кәрәк?
Азатҡа нимә кәрәк?

г) –Азаматҡа магнитофон кәрәкме?
-Эйе.
-Илгизгә гитара кәрәкме?
-Юҡ.
-Һиңә велосипед кәрәкме?
-Юҡ, кәрәкмәй.

д) –Был һиңәме?
-Юҡ.
-Был миңәме?
-Эйе.
-Ә был уғамы?
-Түгел.
-Был һиңәме, миңәме?
-Һиңә.

6. ***Ҡыҙ*** **– девочка**
Ҡыҙым **– дочка**

***Ул* – сын**

***Улым* – сынок**

а) Бөгөн ҡыҙым ҡайта.
Иртәгә улым килә.
Бөгөн улым китә.

б) Улым килә.
Улың китә.
Улы китә.
Улыбыҙ ҡайта.
Улығыҙ килә.
Улдары килә.
Ул ҡайта.
Ҡыҙ китә.
Миңә ҡыҙым килә.
Һиңә ҡыҙың килә.
Уға ҡыҙы килә.
Беҙгә ҡыҙыбыҙ килә.

г) Уға улы киләме?.
Миңә ҡыҙың киләме?
Һиңә улың киләме?

д) –Азат улым ҡайҙа?
-Лицейҙа.
-Әлиә ҡыҙым ҡайҙа?
-Институтта.

е) –Азат улым лицейҙамы?
-Эйе.
-Әлиә ҡыҙым институттамы?
-Юҡ.
-Илгиз улым техникумдамы?

-Түгел.
-Азамат улым Сибайҙамы?
-Юҡ, Сибайҙа түгел.
-Ләйсән ҡыҙым ауылдамы?
-Ауылда.
-Айсар улым ҡайҙа?
-Гимназияла.

7. *Күнегеүҙәр.*

а) ***Составьте предложения.***

Альбина, килә, мин.
Айҙар, ауыл, китә.
Зөлфиә, ҡайта, иртәгә.
Бөгөн, Рәйфә, китә, ҡайҙа.
Беҙгә, атай, килә, иртәгә.
Ҡайта, Мәскәү, бөгөн, ҡыҙ.
Һеҙгә, кәрәк, өй, ауыл.
Ул, бара, банкомат.
Марат, армия, китә, иртәгә.

б) ***Переведите.***

Миңә ауылда өй кәрәк.
Азат Силәбегә китә.
Ҡыҙым Һамарҙан ҡайта.
Һин банкоматҡа бараһыңмы?
Кем интернетҡа бара?

в) ***Ответьте на вопросы.***

Алмаз ҡайҙа бара?
Әсмә ҡайҙан килә?
Ҡыҙың музейға барамы?

Улың бөгөн ҡайтамы?

Атай ауылға китәме?

Ләйсән кемгә китә?

Айҙар Өфөгә кемгә бара?

г) ***Прочитайте и ответьте на вопрос.***

Ике әсәй, ейәнсәр, бер өләсәй баҡсала һөйләшеп ултыра икән. Шул саҡ алмағастан алдарына өс алма килеп төшкән. Улар алмаларҙы нисек бүлешер?

д) ***Прочитайте стихотворение А. Ахметкужина.***

Балтай аптырай.

-Әсәй, һин ҡайҙа тыуғанһың?

-Маҡанда.

-Атай, ә һин ҡайҙа тыуғанһың?

-Туҡанда.

-Ә минсе... мин ҡайҙа тыуҙым?

-Аҡъярҙа.

-Ә беҙ нисек бер-беребеҙҙе таптыҡ һуң Асҡарҙа?

8. ***Диалогтар.***

а) –Һаумыһығыҙ, Әнисә апай!

-Һаумы, Илшат.

-Нур өйҙәме?

-Юҡ. Ул Интернет-клубта.

-Шулаймы?

-Эйе.

-Ярай, һау булығыҙ. Мин дә Интернет-клубҡа барам.

-Һау бул, улым.

б) –Алло!

-Алло!
-Сәләм, Гүзәл.
-Һаумы, Вера.
-Гүзәл, һин театрға бараһыңмы?
-Барам.
-Һиңә билет кәрәкме?
-Кәрәк. Алмаз барамы?
-Эйе, бара.
-Яҡшы, рәхмәт.

в) –Һаумыһығыҙ, ҡыҙҙар!
-Ә, Марат, сәләм!
-Һеҙ ҡайҙа бараһығыҙ?
-Интернет-клубҡа, ә һин ҡайҙа?
-Банкоматҡа.
-Ярай, һау бул.
-Иҫән булығыҙ, ҡыҙҙар.

г) –Ғәфү итегеҙ, концертҡа билет бармы?
-Бар.
-Миңә ике билет кәрәк.
-Рәхим итегеҙ.
-Рәхмәт.

9. ***Коммуникатив заданиелар***

Спросите у отца, ему нужна сегодня машина.
Спросите у Азата, куда он идет.
Спросите у Ильгиза, нужна ли ему эта дискета.

ТУҒЫҘЫНСЫ ДӘРЕС

Азат, һиңә нисә йәш? – Азат, сколько тебе лет?

1. ***Нисә йәш?*** **– Сколько лет?**

а) Нисә йәш?
Миңә ун өс йәш.
Һиңә ун дүрт йәш.
Уға 15 йәш.
Беҙгә 16 йәш.

б) Кемгә 12 йәш?
Әлиәгә 12 йәш.
Розаға 12 йәш.
Зөфәргә 12 йәш.
СураҒолға 12 йәш.

в) Азат, һиңә нисә йәш?
Айнур, миңә нисә йәш?
Гөлшат, уға нисә йәш?
Атай, М. Кәримгә нисә йәш?

2. ***13 йәш тула.***
Ун өскә китте.
Ун өс йәш тулды.
10 йәш тула.
12 йәш тулды.
13 йәш тула.
14 йәш тулды.

15 йәш тула.
15 йәш тулды.

а) Азатҡа 14 йәш тула.
Айҙарға 13 йәш тулды.

б) Кемгә 12 йәш тулды?
Кемгә 14 йәш тула?
Уға 12 йәш туламы?
Уға 12 йәш тулдымы?

3. –ды/-де, -ты/-те, -ҙы/-ҙе, -ны/-не – аффиксы прошедшего очевидного времени: китте ‘ушел’, барҙы ‘ходил’, ҡайтты ‘вернулся’, килде ‘пришел’, йәшәне ‘жил’, торҙо ‘встал’, яратты ‘любил’, тулды ‘исполнилось’, уйнаны ‘играл’, ятты ‘лег’.

а) Азатҡа 14 йәш тулды.
Айҙарға 10 тулды.
Айнур 16-ға китте.

б) Ул бөгөн ҡайтты.
Мин сәғәт етелә торҙом.
Беҙ институтҡа барҙыҡ.
Өләсәй ауылда йәшәне.
Беҙ ҡалала йәшәнек.

в) –Олатайға алтмыш йәшме?
-Юҡ.
-Өләсәйгә алтмыш биш йәшме?
-Түгел.
-Ҡыҙыңа ун биш йәшме?
-Эйе, ун биш.
-Улыңа ун ике туламы?

-Эйе, ун ике тула.

-Һиңә утыҙ биш буламы?

-Юҡ, ҡырҡ була.

4. ***Йыл – год***

***Ай* – месяц**

***Аҙна* – неделя**

***Көн* – день**

а) Илле йыл

Ҡырҡ йыл

Йөҙ илле йыл

Ике йөҙ йыл

б) 1950 – бер мең туғыҙ йөҙ илленсе йыл.

2000 – ике меңенсе йыл.

2003 – ике мең өсөнсө йыл.

в) Бер йыл – 12 ай   52 аҙна – 365 көн

Бер йылда нисә ай?

Бер йылда нисә аҙна?

Бер йылда нисә көн?

г) Миңә 13 йәш, 5 ай, 3 аҙна.

Һиңә 14 йәш, 3 ай, 2 аҙна.

д) –Һиңә нисә йәш?

-14 йәш тә 2 ай.

-Уға нисә йәш?

-Ун биш йәш тә өс ай, ике аҙна.

-Һеҙгә нисә йәш?

-Ун алты йәш.

5. ***Менән* – и, предлоги с, на**

***Һәм* – и**

а) Әмир менән Әхәткә ун йәш.
Андрей менән Русланға ун өс йәш.
Оксана менән Назаға ун биш йәш.

б) Марат һәм Морат ун ике йәштә.
Дим һәм Юля ун бер йәштә.
Наил һәм Наилә ун дүрт йәштә.

6. *Тыуған көн* – день рождения

***Минең тыуған көнөм* – мой день рождения.**

***Тыуған көнөң менән ҡотлайым!* – Поздравляю с днем рождения!**

Тыуған көнөң ҡотло булһын!* – Поздравляю с днем *рождения!

а) Минең тыуған көнөм.
Һинең тыуған көнөң.
Уның тыуған көнө.
Беҙҙең тыуған көнөбөҙ.
Һеҙҙең тыуған көнөгөҙ.
Уларҙың тыуған көнө.

б) Бөгөн минең тыуған көнөм.
Иртәгә һинең тыуған көнөң.
15 майҙа уның тыуған көнө.

в)Һине тыуған көнөң менән ҡотлайым!
Беҙ уны тыуған көнө менән ҡотлайбыҙ!
Улар мине тыуған көнөм менән ҡотлай.
Тыуған көнөң менән, әсәй!
Тыуған көнөгөҙ менән , Салауат!

г)Тыуған көнөң ҡотло булһын, Ирек!

Тыуған көнөгөҙ ҡотло булһын, Асия!

д) -Тыуған көнөң менән, Олеся!

-Рәхмәт!

- Тыуған көнөң ҡотло булһын, Юлия!

–Рәхмәт, Аркадий.

- Тыуған көнөң менән ҡотлайым, атай!

– Рәхмәт, ҡыҙым.

–

7. ***Күнегеүҙәр***

а) ***Составте предложения.***

Азат, йәш, ун дүрт. Азатҡа, булды, ун дүрт йәш.Һиңә,йәш, Азат, нисә, тулды?

Уға, йәш, нисә, тула. Мин, 13, тулды йәш. Ун бишкә, Илгиз, китте.

Бер, 12, йыл, ай. Аҙна, был, тыуған, минең, көн.

б) ***Миңә нисә йәш?***

Атайыма 31 йәш булғанда, миңә 8 йәш ине. Ә хәҙер ул минән ике тапҡыр олораҡ. Миңә хәҙер нисә йәш?

в) ***Переведите.***

Бер айҙан минең тыуған көнөм.

Бер йылда 12 ай.

Бер йылда 365 көн.

Миңә 15 йәш тулды.

Мне 16 лет.

В этом году мне будет15 лет.

Он родился в 1990 году.

Ему исполнилось 13 лет.

г) ***Поставьте вопросы.***

Әлиә менән Фәниә ун биш йәштә.

Рита менән Риммаға ун дүрт йәш тулды.

Марат Илгизде тыуған көнө менән ҡотлай.

Мин әсәйемде тыуған көнө менән ҡотланым.

д) ***Прочитайте загадки, переведите, отгадайте.***

1.Осҡан, ти, өс ҡарға: *Грамматические загадки:*

Береһе әйтә- ҡыш яҡшы, 2. Иң ҡыҫҡа ай ниндәй?

Икенсеһе – йәй яҡшы, 3. Ҡыш уртаһында нимә була?

Өсөнсөһө - миңә икеһе лә бер, ти.

8. ***Диалогтар***

а) -Һаумы, Оксана!

-Сәләм, Айбулат!

-Оксана, тыуған көнөң менән!

-Рәхмәт.

б) –Алло!

-Алло!

-Һаумы, Илүзә. Был мин, Илгиз.

–Һаумы, Илгиз.

–Хәлдәр нисек?

–Яҡшы, Илгиз.

–Илүзә, минең бөгөн тыуған көнөм.

–Шулаймы ни?

–Эйе, шулай.

–Ҡотлайым һине, Илгиз.

-Рәхмәт.

–Быйыл һиңә нисә йәш?

–Ун биш.

-Ҡотло булһын ун биш йәшең!

–Рәхмәт. Беҙгә кил.

–Ярай, киләм.

–Рәхмәт, көтәм.

9. ***Коммуникатив заданиелар***

Спроси у Азата, сколько ему лет, сколько лет его брату.

Поздравь Азата с днем рождения.

Поздравь маму с днем рождения.

Узнай, через сколько дней, недель Марату будет 14 лет.

УНЫНСЫ ДӘРЕС

Азат, адресығыҙ нисек? – Азат, какой у вас адрес?

1.*Адресығыҙ нисек?* **–Какой у вас адрес?**
а) *Адресым* **– мой адрес**
Адресың, һинең адресың **– твой адрес**
адресы **- его адрес**
адресыбыҙ **- наш адрес**
адресы **- их адрес**
б) *Минең адресым* **– мой адрес**
һинең адресың **- твой адрес**
уның адресы **- его (ее) адрес**
беҙҙең адресыбыҙ **– наш адрес**
һеҙҙең адресығыҙ **- ваш адрес**
уларҙың адресы **- их адрес**

2. *Адресыбыҙ:* **- Наш адрес:**
Башҡортостан Республикаһы,
450001, Өфө,
Салауат Юлаев урамы, 10
Телефон 50-25-37
Факс 50-25-77
а) –Азат, адресың нисек?
–Адресым: Ҡырҡ биш, өс нуль, ике, Өфө, Туҡай урамы, 7-се һанлы йорт, 10- сы фатир.
450002

Өфө, Туҡай урамы,
7–10
Коды нисек?
Өйҙөң коды
Фатирҙың коды
Өйөбөҙҙөң коды
Фатирыбыҙҙың коды
б) Беҙҙең код.
Минең кодым.
Уның коды.
в) –Алло!
–Алло!
-Сәләм, Тимур.
–Ә, Айбулат, һаумы.
–Тимур, мин һиңә киләм.
–Рәхим ит. Адресты беләһеңме?
–Эйе, беләм.
–Ә кодты?
–Юҡ, белмәйем.
–Беҙҙең код: – 019
–Рәхмәт.
-Рәхим ит.

3. ***Бына визиткам.*** **– Вот моя визитка.**
Бына визитка. **– Вот визитка.**

а) Бына минең визитка.
Бына уның визиткаһы.
Бына Алмаздың визиткаһы.
б) -Азат, адресың нисек?

-Бына визиткам, рәхим ит.

-Рәхмәт.

-Һинең визиткаң бармы?

-Бар, рәхим ит.

-Рәхмәт.

в) Был Азаттың визиткаһы:

Закиров Азат Варис улы 453640 Сибай, Зәки Вәлиди урамы, 20–37 Телефон – 2-25-17

4. *Телефонығыҙ бармы?*– У вас есть телефон?

Телефоным

Телефоның

Телефоны

Телефоныбыҙ

Телефонығыҙ

Телефоны

а) Һинең телефоның бармы?

Уның телефоны юҡмы?

б)-Телефоның бармы?

–Бар.

-Уларҙың телефоны бармы?

-Юҡ.

-Был һинең телефонмы?

–Түгел.

в) -Азат, телефоның бармы?

–Бар.

–Илгизден телефоны юҡмы?
-Бар.

5. ***Номеры нисек?*****– Какой номер?**
Өй номеры. **– Номер дома.**
Телефон номеры. **– Номер телефона.**
Машина номеры. **– Номер машины.**
а) Өйҙөң номеры.
Өйҙөң номеры нисек?
Өйөгөҙҙөң номеры нисек?
б) Телефонығыҙҙың номеры нисек?
Телефоныбыҙҙың номеры : 37-19-12.
в) –Телефонығыҙ бармы?
–Бар.
–Номеры нисек?
-31-15-67.
–Рәхмәт.
–Телефоның бармы?
–Бар.
–Номеры нисек?
–Бына визиткам.
–Рәхмәт. Бына минең визиткам.
–Рәхмәт.

6. ***Кеҫә телефоны.*****- Сотовый телефон.**
Был кеҫә телефоны. **– Это сотовый телефон.**
Минең кеҫә телефоным. **– Мой сотовый телефон.**
Минең кеҫә телефоным бар. **- У меня есть сотовый телефон.**

а) –Был нимә?
-Кеçә телефоны.
–Был кеçә телефонымы?
–Эйе.
–Был кеçә телефоны һинекеме?
–Юҡ.
–Һинең кеçә телефоның бармы?
–Бар.
–Азаттың кеçә телефоны юҡмы?
–Юҡ.
–Был Азаттың кеçә телефонымы?
-Түгел.
–Был кеçә телефоны кемдеке?
–Ләйсәндеке.
б) –Илгиз, сәләм!
-О-о-о, Гөлнара, сәләм!
–Ҡайҙан?
–Кинонан, ә һин?
–Мин Олянан.
–Шулаймы?
–Эйе.
–Уның адресы нисек? Телефоны бармы?
–Бына адресы, бына кеçә телефоны.
–Рәхмәт. Ә һинең кеçә телефоның бармы?
–Бар.
–Номеры нисек?
-8 917 136 59 02
–Рәхмәт. Бына пейджером: 220201 (абонент "Урал")

–Рәхмәт. Һау бул.

7. *Был 23-19-79 номер түгелме ни?* - Разве это не номер 23-19-79?

а) ***Был 2-15-18 номер.* – Это номер 2-15-18.**

***Был 2-17-19 номермы?* - Это номер 2-17-19?**

***Был 2-18-22 номер түгелме?* – Это не номер 2-18-22?**

***Был 23-19-79 номер түгелме ни?* –Разве это не номер 23-19-79?**

б) –Алло!

–Алло!

–Кәрим, был һинме?

–Юҡ.

–Был 23-19-79 номер түгелме ни?

–Түгел.

–Ғәфү итегеҙ.

–Бер ни түгел.

8. *Күнегеүҙәр.*

а) ***Переведите.***

–Азат ҡайҙа йәшәй? Уның фамилияһы нисек?

–Адресы нисек? Өйҙә телефоны бармы?

–Уның кеҫә телефоны бармы?

–Номеры нисек?

–Бына визиткам.

–Ғәфү итегеҙ, был 3-19-21 номермы?

–Ғәфү итегеҙ, был 5-19-27 номер түгелме?

–Юҡ, түгел.

б) ***Составьте предложения.***

Азат, Сибай йәшәй.

Азат, адрес, белә, мин.

Ул, Вәлиди, урам, Зәки, йәшәй.

Улар, йорт, 21, һанлы, фатир, номер, 48.

Өй, телефон, бар.

Улар, телефон, номер, 3-12-20.

Азат, кеҫә, бар, телефон.

Номер, мин, белмәй.

в) ***Ответьте на вопросы.***

Азат ҡайҙа йәшәй?

Мараттың адресы нисек?

Һинең адресың нисек?

Өй телефоның бармы?

Кеҫә телефоның нисек?

Визитканың юҡмы?

Был 3-19-21 номер түгелме?

г) ***Прочитайте, переведите родословные некоторых башкирских родов, укажите их "адреса".***

Бөрйән ырыуы

Ырыуым – бөрйән,
Ҡошом – төйләгән,
Тамғам – таяҡ,
Илем – Баймаҡ,
Ағасым – ерек,

* * *

Ырыуым – бөрйән,
Ағасым – имән,
Ҡошом – бөркөт,
Телем – башҡорт.

Тауым – Ирәндек,
Дошманым – Тәфтиләү,
Бошҡаным – “уф” тимәү.

* * *

Ағасы – имән,
Ҡошо – ҡоҙғон,
Ораны – Аҡтуған,
Тамғаһы – яғалбай.

Тамъян ырыуы

Ырыуым – тамъян,
Ҡайҙа ла ҡаным тамған,
Ҡошом – ыласын,
Йәйгән ҡоласын,
Эскәнем – Ҡыҙыл,
Ҡулдарым – ҡыҙыу.

Түңгәүер ырыуы

Ҡошом – һайыҫҡан,
Ағасым – ерек,
Тамғам – ярым ай,
Ораным – ҡуңғырат,
Эскән һыуым – Һаҡмар,
Төйәгем – Юлдыбай.

9. ***Диалогтар***

а) –Сәләм, Айбикә!
–Сәләм, Буранбай!
–Айбикә, Камила өйҙәме?
–Ул техникумда.
–Кеҫә телефоны бармы?
–Бар. Номеры кәрәкме?
–Эйе, мөмкинме?
–Рәхим ит, 8 902 260 35 32

–Рәхмәт!

–Бер ни түгел.

б) –Алло!

–Алло!

–Һаумы, Кәримә!

–Һаумыһығыҙ! Был Иҙелме?

–Эйе, мин.

–Хәлдәр нисек, Иҙел?

–Яҡшы, рәхмәт. Кәримә, Айтуғандың адресы кәрәк.

–Шулаймы?

–Эйе, бик кәрәк.

–Рәхим ит. Һәҙиә Дәүләтшина урамы, 10-сы йорт, 22-се фатир

–Рәхмәт, телефонын белмәйһеңме?

–Өй телефонын беләм. 25-18-60

–Ә кеҫә телефоны?

–Белмәйем.

–Рәхмәт.

–Бер ни түгел.

–Һау бул!

–Иҫән –һау бул.

10.*Коммуникатив заданиелар*

Узнайте, адрес Нурсултана.

Узнайте, телефон Зульфии.

Спросите, какой номер дома у Буранбая.

Спросите, есть ли телефон у Рамзии.

Узнайте, у мамы номер сотового телефона отца.

Спросите у Алии адрес Рамиля Султанова.

Спросите, есть ли у Азата сотовый телефон.

Узнайте, номер дома, квартиры, телефона, факса Алсу.

Узнайте у сестры, адрес брата.

УН БЕРЕНСЕ ДӘРЕС

Азат, һин ҡасан ҡайтаһың? – Азат, когда ты вернешься?

1. *Ҡасан? -Когда?*

Ҡасан ҡайта?– Когда возвращается?

Ҡасан килә?-Когда придет?

Ҡасан китә?-Когда уедет?

а) Һин ҡасан ҡайтаһың?

Ул ҡасан ҡайта?

Һеҙ ҡасан ҡайтаһығыҙ?

б) -Азат, ҡасан ҡайтаһың?

–Кис.

–Марат ҡасан ҡайта?

–Быйыл.

–Улар ҡасан ҡайта?

–Бер аҙнанан.

-Һин ҡасан ҡайтаһың?

– Ун көндән.

–Атай ҡасан ҡайта?

–Өс сәғәттән.

–Әсәй ҡасан ҡайта?

–Киске биштә.

2. *Иртә - рано*

Һуң - поздно

а) Иртә ҡайта.

Һуң ҡайта.

Бик һуң ҡайта.

б) Атай һуң ҡайта.

Әсәй иртә ҡайта.

в) Кем ҡасан ҡайта?

Азат ҡасан ҡайта?

Әмир иртә ҡайтамы?

г) - Һин бөгөн иртә ҡайтаһыңмы?

-Эйе , иртә.

–Ул ҡасан ҡайта?

– Бик иртә ҡайта.

3. Хәҙер– сейчас, тепер, ныне

Әле –сейчас, теперь, ныне

Әле генә– только что

а) -Ҡасан ҡайта?

–Хәҙер ҡайта.

б) -Ҡасан ҡайтты?

–Әле ҡайтты.

в) –Әлиә ҡасан килә?

–Хәҙер.

-Марат ҡасан ята?

–Хәҙер ята.

г) -Марат ҡасан килде?

–Әле генә килде.

4. Яҙ – весна

Йәй – лето

Көҙ– осень

Ҡыш –зима

а) -Ҡасан ҡайта?

–Яҙ ҡайта.

-Ҡасан килә?

–Йәй килә.

–Ҡасан китә?

–Көҙ китә.

–Ҡасан бара?

–Ҡыш бара.

б) -Әмир, Айгөл ҡасан ҡайта?

–Йәй.

–Әхәт, Нурия ҡасан килә?

–Йәй килә.

–Илдар, Гүзәл ҡасан ҡайтты?

–Көҙ ҡайтты.

–Азат, ҡасан ҡайттың?

–Яҙ ҡайттым.

5. Ғинуар айында. – В январе.

Ҡыш айҙары. – Зимние месяцы.

Ғинуар – январь

Февраль– февраль

Март–март

а) Ғинуарҙа киләм.

Февралдә ҡайтты.

б) – Ҡасан китте?

–Ғинуарҙа.

–Ҡасан килә?

–Майҙа.

в) –Ҡасан ҡайта?

–Йәй, йәй айҙарында.

г) –Ҡасан һин киләһең?

–Йәй көндәрендә.

6. Көндөҙ– днем

Төндә-ночью

а) Көндөҙ килде.
Көндөҙ ҡайтты.
Төндә китте.
Төндә килде.
б) -Ҡасан килде?
-Көндөҙ килде.
–Ҡасан китте?
–Төндә.
в) Мин көндөҙ килдем.
Һин төндә килдең.
Беҙ төндә ҡайттыҡ.

7. Аҙна элек. – Неделю назад.
Бер йыл элек. – Год назад.
Бер ай элек. – Месяц назад.
Биш йыл элек. – Пять лет назад.

а)-Азат ҡасан китте?
-Аҙна элек.
-Илгиз ҡасан ҡайтты?
–Бер ай элек.
б)–Өфөгә ҡасан килдең?
–Бер йыл элек.

8. Күнегеүҙәр.
а) Ответьте на вопросы.

Азат ҡасан ҡайтты?
Аҙна элек кем ҡайтты?
Ун көндән кем килә?
Ләйсән бер көндән ҡайтамы?
Хәҙер Тимур ҡайтамы?
Әле кем килде?

Нур иртә ҡайттымы?
Кем һуң ҡайта?
Әлиә көҙ киләме?
Марат ҡыш ҡайҙа китә?
Төндә кем килде?

б) Составьте предложения.

Азат, Мәскәү, төндә, ҡайтты.
Ул, көн, китә, ун.
Тимур, китә, Төркиә, хәҙер.
Әле, ҡайтты, Нур, Истамбул.
Марат, китә, университет, иртә.
Көҙ, армия, Азамат, китте.

в) Прочитайте, переведите и выучите считалку

Йәй ҡайтмаһам, көҙ ҡайтам

-Ағаҡайым, ҡайҙа бараң?
-Кәмә менән тоҙға барам.
-Кәсептән ҡасан ҡайтаң?
-Йәйен китеп, көҙ ҡайтам.
Көҙ ҡайтмаһам, ҡыш ҡайтам,
Ҡыш ҡайтмаһам, яҙ ҡайтам.
Сәпсек, сыйырсыҡ,
Бында торма, бар сыҡ!

г) Переведите

Ике көн элек.
Ярты йыл элек.
Өс сәғәт элек.
Бөгөн иртә яттым.
Иртәгә һуң ятам.

Кисә һуң килдем.
Мин ғинуарҙа килдем.
Ул ҡыш китте.
Йәй ауылда торам.
Йәй көндәре ауылда йәшәйем.
Ҡыш көндәре ҡалала ятам.

9.*Диалогтар*

а) –Сәләм!
-Сәләм!
–Ни хәл?
–Шәп.
–Һин ҡайҙан?
–Ялтанан.
–Ҡасан ҡайттың?
–Әле генә, ә һин?
-Мин Антальянан аҙна элек ҡайттым.
–Шулаймы?
–Эйе.
–Анталья августа шәпме?
–Бик шәп.
б) –Алло!
–Алло!
–Нурзидә, һаумы?
–Һаумы, был кем?
–Мин Мирас.
–Мирас? Һаумы, Мирас. Һин ҡайҙан?
–Барнаулдан.
–Унда нимә эшләйһең?
–Йәшәйем. Бер ай элек киттем унда.

–Шулаймы ни?

–Шулай шул.

–Хәлдәр нисек?

–Яҡшы.

–Ҡасан Өфөгә ҡайтаһың?

–Ярты йылдан.

–Ярай, һау бул.

–Һау бул, Нурзидә.

10.*Коммуникатив заданиелар*

Спросите у Ильдара, когда он вернется домой.

Спросите у Гульшат, когда приедет из Москвы ее мама.

Узнайте у Азамата, когда он вернется из армии.

12. УН ИКЕНСЕ ДӘРЕС

Азат, һин ниңә ҡайтманың? –Азат, почему ты не вернулся?

1.Ниңә? –Почему? Зачем? Для чего? С какой целью?

Ниңә ҡайтманың? – Почему не вернулся?
Ниңә киттең? – Зачем уехал?
Ниңә ул? – Почему он?
Ниңә ул? – Для чего это?
Ниңә кәрәк? – Зачем это нужно?
Ниңә һуң? – Зачем же?

а) Һеҙ ниңә китмәнегеҙ?
Улар ниңә барманы?
Һеҙ ниңә яттығыҙ?
б) –Һин ниңә Мәскәүгә киттең?
-Мин Мәскәүҙе яратам.
-Өләсәй ниңә ауылға ҡайтты?
–Ул ауылды ярата.
в) –Һин ниңә Сибайға барҙың?
-Сибайҙа апайым бар.
– Ниңә Токиоға барманың?
–Билет булманы.

2.Өсөн – для, за, из-за, чтобы, с целью?
Ни өсөн– зачем, почему, отчего?
Кем өсөн– ради кого?
Минең өсөн – ради меня.
Һинең өсөн - ради тебя.

Һеҙҙең өсөн - ради вас.
Улым өсөн - ради своего сына.
Бала өсөн – ради ребенка.

а) Ни өсөн?
Ни өсөн китәһең?
Ни өсөн килдең?
Ни өсөн ятаһың?

б) Кем өсөн килдең?
Кем өсөн йәшәйһең?
Кем өсөн эшләйһең?

в) Һин ниңә бында?
Һин ни өсөн бында?
Һеҙ ниңә бармайһығыҙ?

г) –Нина ни өсөн килмәне?
–Белмәйем.
–Ул кем өсөн килә?
–Минең өсөн.
-Әсә кем өсөн йәшәй?
– Бала өсөн.
-Ул кем өсөн эшләй?
–Улы өсөн.

д) -Ул ниңә барманы?
–Белмәйем.
–Һин ниңә килмәнең?
–Ваҡытым булманы.

е) -Азат ниңә килмәне?
–Мәскәүҙә булды.

3. ***Ямғыр - дождь***

Ямғыр яуа. – Идет дождь.

Ҡар – снег
Ҡар яуа. – Идет снег.
Ҡояш – солнце
Ҡояш ҡалҡа. – Солнце всходит.
Ел – ветер
Ел сыға. – Начинается ветер.
Ҡояш байый. – Солнце заходит.
а) Бөгөн ямғыр.
Иртәгә ҡар.
Кискә ел.
Көндөҙ ҡояш.
б) Бөгөн ямғыр булды.
Төндә ҡар яуҙы.
в) Бөгөн ямғырмы?
Иртән ҡар яуҙымы?
Төндә ел булдымы?
Көндөҙ ҡояшмы?
г) -Азат ниңә ҡайтманың?
-Ямғыр булды.
– Азат, ниңә килмәйһең?
– Урамда ҡар бит.
–Ләйсән, ниңә ятмайһың?
– Урамда ҡояш бит.
4.Һыуыҡ – холод, мороз, холодный, морозный
Йылы– тепло, теплый
Һыуыҡ көн – холодный день
Һыуыҡ төн– холодная ночь
Һыуыҡ ҡыш– холодная зима
Ҡыш һыуыҡ– зима холодная

Көҙ һыуыҡ– осень холодная
Йылы көн –теплый день
Йылы яҙ– теплая весна
Йылы өй– теплый дом
Көн йылы – день теплый

а) Ни өсөн тон һыуыҡ?
Ниңә ҡыш һыуыҡ?
Ни өсөн өй һыуыҡ?

б) Ни өсөн өй йылы?
Ниңә һин һыуыҡ?
Ни өсөн Өфөлә йылы?
Ни өсөн Төмәндә һыуыҡ?

в) -Азат, һин ниңә ятаһың?
–Һыуыҡ.

г) –Азат, ниңә урамда уйнамайһың?
-Урамда һыуыҡ.

5. Мин өшөнөм. – Я замерз.

Өшөнөм– замерз
Мин өшөнөм – я замерз
Һин өшөнөң – ты замерз
Ул өшөнө– он замерз

а) -Кем өшөй?
–Ул өшөй.
–Һин өшөйһөңмө?
–Өшөмәйем.
-Кем өшөнө?
-Азамат өшөнө.
–Азат өшөнөмө?
–Эйе.

–Әсәй, өшөнөңмө?

–Юҡ, өшөмәнем.

б) –Һин ни өсөн өшөмәнең?

-Туным йылы.

–Һин ни өсөн өшөнөң?

–Урамда бик һыуыҡ.

в) –Азат, ниңә был аҙна ҡайтманың?

–Бик һыуыҡ булды.

6.Бөгөн нисә градус? – Сколько сегодня градусов?

Нисә градус? – Сколько градусов?

Өфөлә 10 градус йылы. – В Уфе 10 ^{0} тепла.

Сибайҙа 14 градус йылы. – В Сибае 14 ^{0} тепла.

Туҡанда 5 градус һыуыҡ. – В Тукане 5 ^{0} мороза.

а) Бөгөн нисә градус?

Кисә нисә градус ине?

б) -Бөгөн һыуыҡмы?

–Һыуыҡ.

–Нисә градус?

-30 градус һыуыҡ.

в) -Бөгөн йылымы?

–Йылы.

–Нисә градус?

– 20 градус йылы.

г) -Кисә нисә градус һыуыҡ ине?

– Ун һигеҙ градус һыуыҡ ине.

д) -Иртәгә нисә градус?

–Ун биш градус.

е) -Бишенсе октябрҙә нисә градус була?

– 3 градус.

–Плюсмы, минусмы?

–Плюс.

7.Күнегеүҙәр

а) Ответьте на вопросы.

–Бөгөн көн йылымы?

–Һин ниңә ҡайтманың?

–Һыуыҡмы?

–Кисә өшөнөңмө?

–Ни өсөн өшөнөң?

–Кем өсөн килдең?

–Һыуыҡ өсөн ҡайтманыңмы?

–Ни өсөн һыуыҡ?

–Ниңә һиңә йылы тун кәрәк?

–Һиңә тун кәрәкме?

–Кисә нисә градус ине?

–Ниңә йылы көндәрҙә ҡайтманың?

б) Прочитайте и отгадайте загадки

1)Башы бар, сәсе юҡ,
Күҙе бар, ҡашы юҡ,
Йөрөргә аяғы юҡ.
Һыуыҡҡа туңмай,
Эҫегә көймәй.

2) Иргә - ҡанат,
Солтанға – һанат,
Йәй арымай,
Ҡыш ҡарышмай.

3) Йәйен урман ҡыҙыра,

Ҡышын йоҡо туйҙыра.

б) Переведите.
Сегодня холодно.
В этом году зима была холодная.
Завтра будет дождь.
Почему ты не приехал к нам?
Ради кого ты приехал в этот мороз?
Зачем ты лежишь?
Почему ты не играешь на улице?
На улице холодно.
Мне очень холодно.
Мне нужна шуба.
в) ***Составьте предложения.***
Мин, был, өшөнөм, ҡыш.
Һыуыҡта, Өфө, мин, бармай.
Ниңә, кәрәк, ул, тун.
Бөгөн, урам, һыуыҡ.
Өй, ҡыш, йылы.
Һин, ҡайтма, ниңә.
Миңә, булды, һыуыҡ.
Температура, 30, градус, ҡала, һыуыҡ, булды.
Бында, өсөн, килде, һин.
Бала, өсөн, ул, бында, килә.

8. Диалогтар.
а) –Сәләм, Айгөл!
–Сәләм, Миләүшә!
–Ниңә техникумға килмәнең кисә?

–Бик һыуыҡ булды.
–Эйе, 30 градус һыуыҡ ине. Мин бик өшөнөм.
б) –Алло!
–Алло!
–Сәләм, Марат!
–Сәләм, Айҙар!
–Беҙгә бөгөн киләһеңме?
–Юҡ, бик һыуыҡ бит.
–25 градус ҡына, һыуыҡ түгел.
–Юҡ, мин өшөйөм.
–Ярай, иртәгә кил.
–Ярай, рәхмәт.
–Һау бул.
–Һау бул.
в) –Бөгөн көн йылы шулаймы?
–Эйе.
–Нисә градус?
–Ун биш градус.
–Ямғырмы?
–Юҡ. Ҡояш.
–Ел бармы?
–Бар.
г) –Алло!
–Алло!
–Һаумы, ҡыҙым!
–Һаумы, әсәй!
–Ниңә кисә ҡайтманың, ҡыҙым?
–Бик һыуыҡ булды, әсәй.
–Өшөнөңмө?

–Урамда өшөйөм.

–Техникумда һыуыҡмы?

–Юҡ, унда йылы.

–Ярай, һау бул.

–Өшөмә. Киләһе шәмбелә ҡайт.

–Ярай, һау бул, әсәй!

9. *Коммуникатив заданиелар*

Узнайте у Азата, почему он не поехал домой.

Спросите у Азата, какая вчера была погода.

Спросите у Алии, почему она не была в университете.

Спросите у Азата, сколько сегодня градусов.

Спросите у Оли, зачем она не пришла к бабушке.

Спросите у Алмаза, был ли дождь в субботу.

Спросите у Мурата, ради кого и зачем он поехал в Москву.

Спросите у Ивана, утром был снег.

Спроси у дедушки, когда будут теплые дни.

Спроси у Ильдара, почему он не идет в Интернет-клуб.

13. Ун өсөнсө дәрес.

Азат, һин ниндәй телдәр беләһең? – Азат, какие ты языки знаешь?

1. Тел-язык
Телдәр –языки
Тыуған тел-родной язык
Сит тел- иностранный язык
Башҡорт теле –башкирский язык
Урыҫ теле –русский язык
Инглиз теле-английский язык
Немец теле- немецкий язык
Төрөк теле – турецкий язык
Ғәрәп теле –арабский язык
Француз теле- французский язык
б) Башҡорт теле –минең тыуған телем.
Урыҫ теле – Максимдың тыуған теле.
Немец теле –Барбараның тыуған теле.
Төрөк теле - Исмәттең тыуған теле.
в) Ниндәй телдәр бар?
Һин ниндәй телдәр беләһең?
Азат ниндәй телдәр белә?
–Азат, һин ниндәй телдәр беләһең?
–Ләйсән, сит телдәр беләһеңме?
–Ниндәй сит телдәр беләһең?
г) -Һин ниндәй телдәр беләһең?
–Башҡорт, урыҫ.
–Һин сит тел беләһеңме?
–Юҡ.

–Ниндәй сит тел беләһең?
–Төрөк.
–Төрөк телен беләһеңме?
–Эйе.
–Француз телен ул беләме?
–Юҡ, белмәй.

2. Ул төрөксә һөйләшә. – Он говорит по-турецки.

Төрөксә – по-турецки
Ғәрәпсә – по-арабски
Ҡытайса – по-китайски
Немецсә – по-немецки
Урыҫса – по-русски
Башҡортса – по-башкирски
Испанса – по-испански

а) Гәзит төрөксә.
Китап башҡортса.
Журнал инглизсә.
б)– Был китап немецсәме?
–Был журнал башҡортсамы?
–Был аудиокасета итальянсамы?
в) –Был журнал испансамы?
–Эйе.
-Был китап немецсәме?
–Юҡ.
–Был французса китапмы?
–Түгел.
–Кем французса белә?
–Мин.
г) Нил төрөксә һөйләшә.

Оля немецсә һөйләшә.

Ислам грекса һөйләшә.

3. Ул башҡорт телен өйрәнә.– Он изучает башкирский язык.

Өйрән – изучай, научись

Башҡорт телен өйрәнә– изучает башкирский язык

Урыҫ телен өйрәнә – изучает русский язык

а) –Һин башҡорт телен өйрәнәһеңме?

–Эйе.

-Һин ғәрәп телен өйрәнәһеңме?

–Юҡ.

б) –Кем башҡорт телен өйрәнә?

–Беҙ.

–Һеҙ башҡорт телен өйрәнәһегеҙме?

–Эйе, өйрәнәбеҙ.

4.Тыңла – слушай

Аңла – понимай

Әйт – скажи

Уҡы – читай

Башҡортса тыңлай. - Слушает по-башкирски.

Башҡортса аңлай. – Понимает по-башкирски.

Инглизсә әйт. – Скажи по-английски.

Ғәрәпсә уҡы. – Читай по-арабски.

а) Алма апай уҡый.

Гүзәл тыңлай һәм аңлай. Ирина ла тыңлай. Ул аңламай.

б) – Ирина башҡортса аңлаймы?

–Юҡ.

–Урал немецсә аңламаймы?
–Эйе, аңламай.
–Һин башҡортса уҡыйһыңмы?
–Эйе.
–Уны аңлайһыңмы?
–Эйе.
–Ниңә Ольга тыңламай?
–Сөнки ул аңламай.
–Ольга, урыҫса әйт, башҡортса аңлайһыңмы?
–Нет.
г) -Ғүмәр, һин төрөксә аңлайһыңмы?
–Эйе, аңлайым.
–Ирина, һин башҡорт радиоһын тыңлайһыңмы?
–Эйе.
–Денис, һин башҡортса журналдар уҡыйһыңмы?
–Юҡ.
е) –Артур, һин нимә тыңлайһың?
–Радио тыңлайым.
–Коля «Юлдаш» радиоһын тыңлаймы?
–Эйе.
–Ул башҡортса аңлаймы?
–Аңлай һәм һөйләшә.

5. Бер аҙ аңлай. - Немного понимает.

Бер аҙ – немного

Бер аҙ аңлайым –немного понимаю
Бер аҙ аңлайһың – немного понимаешь
Бер аҙ аңлайбыҙ – немного понимаем

а) –Һин башҡортса аңлайһыңмы?
–Бер аҙ.

–Ул ҡытайса аңлаймы?

–Бер аҙ.

б) –Һеҙ японса аңлайһығыҙмы?

–Бер аҙ аңлайым.

–Улар испанса беләме?

–Бер аҙ.

–Һин башҡортса һөйләшәһеңме?

–Бер аҙ һөйләшәм.

6.Күп телдәр белә. - Знает много языков.

Күп - много

Әҙ - мало

Күп белә - много знает

Әҙ белә - мало знает

а) -Нисә тел беләһең?

–Күп.

–Ул нисә тел белә?

–Биш тел белә.

б) –Һин нисә тел өйрәнәһең?

–Күп.

7.Миңә урыҫса–башҡортса һүҙлек кәрәк. - Мне нужен русско- башкирский словарь

Урыҫса- башҡортса - русско- башкирский

Словарь - һүҙлек

Һүҙлек кәрәк – нужен словарь

Бына һүҙлек. - Вот словарь.

а) Был урыҫса –башҡортса һүҙлек.

Миңә урыҫса- башҡортса һүҙлек кәрәк.

б) -Һинең һүҙлегең бармы?

-Урыҫса –башҡортса һүҙлегең ҡайҙа?

в) –Һинең ниндәй һүҙлегең бар?

–Урыҫса – башҡортса.

–Уның аңлатмалы һүҙлеге бармы?

–Бар.

–Һеҙҙең башҡортса- инглизсә һүҙлегегеҙ бармы?

–Юҡ.

–Был кемдең һүҙлеге?

–Азаттыҡы.

–Был Азаттың һүҙлеге түгелме?

–Түгел.

–Һиңә һүҙлек кәрәкме?

–Кәрәкмәй.

7. Башҡорт теле дәресе. - Урок башкирского языка.

Дәрес – урок

Бөгөн башҡорт теле – сегодня башкирский язык

а) Бөгөн башҡорт теле дәресе.

Иртәгә урыҫ теле дәресе.

б) –Бөгөн башҡорт теле буламы?

-Була.

-Бөгөн инглиз теле буламы?

-Юҡ.

в) –Ҡасан башҡорт теле була?

-Бөгөн.

-Инглиз теле ҡасан була?

-Иртәгә.

г) Бөгөн башҡорт теле дәресе. Мин башҡортса өйрәнәм. Дәрестә мин тыңлайым, уҡыйым, һөйләшәм. Хәҙер башҡортса аңлайым.

д) –Иртәгә башҡорт теле дәресе буламы?
-Эйе.
-Башҡортса өйрәнәһеңме?
-Бер аҙ.
-Дәрестә нимә эшләйһегеҙ?
-Башҡортса һөйләшәбеҙ, уҡыйбыҙ, тыңлайбыҙ.
-Аңлайһығыҙмы?
-Хәҙер аңлайбыҙ.

8. *Ғәрәпсә яҙа беләһеңме? – Умеешь писать по-арабски?*

Ғәрәпсә - по-арабски
Ғәрәпсә белә - знает по-арабски
Яҙа белә - умеет писать
Ғәрәпсә яҙа белә - знает писать по-арабски

а) –Һин яҙа беләһеңме?
-Эйе.
-Һин ғәрәпсә яҙа беләһеңме?
-Беләм.
б) -Ул ғәрәпсә яҙа белмәйме?
-Юҡ, белмәй.

9. Күнегеүҙәр.

а) Ответьте на вопросы.

Һин нисә тел беләһең?
Ниндәй телдәр беләһең?
Башҡортса беләһеңме?
Ниндәй телдәрҙе яратаһың?
Ниндәй телде яратмайһың?
Азат, һин ниндәй телдәр беләһең?

Ул сит телдәр беләме?

Азат ҡытай телен беләме?

Урыҫса яҡшы беләһеңме?

б) Составьте предложения.

Тел, ул, инглиз, белә.

Беҙ, башҡорт, тел, өйрәнә.

Башҡорт, тел, дәрес, бөгөн.

Ғәрәпсә, уҡый, белә, яҙа, мин.

Һүҙлек, инглизсә-урыҫса, миңә, кәрәк.

в) Прочитайте скороговорки башкирского языка и выучите

Ҡараңғыла ҡара ҡарғаға ҡараным. Ҡара ҡарғаға ҡараңғыла ҡараһаң да, ҡарамаһаң да, ҡара ҡарғаға ҡарағанда ҡара ҡараҫҡыға оҡшап тора.

Сейәлек соҡорон сыҡҡан саҡта, сей сейәне сәйнәй-сәйнәй, сикәләрем сатнаны.

в) Переведите

Вот словарь.

Был башҡортса-урыҫса һүҙлек.

Я пишу по-арабски.

Мин японса һөйләшәм.

Он по-башкирски понимает, но не говорит.

Мин башҡортса аңлайым, уҡыйым, яҙам, һөйләшәм.

Сегодня урок французского языка.

Мин күп телдәр беләм.

Мин инглиз телен яҡшы беләм.

Ул немецсә аңлай, бер аҙ һөйләшә.

Минең туған телем – башҡорт теле.

10. Диалогтар.

а) –Булат, һин уҡыйһыңмы?

-Эйе.

-Ҡайҙа?

-Университетта.

-Ниндәй факультетта?

-Сит телдәр факультетында.

-Ниндәй телдәр өйрәнәһең?

-Инглиз, немец.

-Был телдәрҙә һөйләшәһеңме?

-Эйе.

-Афарин!

б) –Денис, һин ҡайҙа уҡыйһың?

-Техникумда.

-Нисәнсе курста?

-Икенсе.

-Ниндәй телдәр өйрәнәһегеҙ?

-Урыҫ, башҡорт, инглиз телдәре.

-Был телдәрҙе беләһеңме?

-Бер аҙ.

-Урыҫса яҡшы беләһеңме?

-Бик яҡшы түгел, сөнки насар яҙам.

-Башҡортса нисек?

-Башҡортса аңлайым, уҡыйым, һөйләшмәйем.

-Ә инглиз телең нисек?

-Насар һөйләшәм, яҡшы аңлайым, хаталы яҙам.

11. ***Коммуникатив заданиелар***

Спросите у Азата, какие языки он знает?

Спросите у студентов, учащихся, говорят ли они по-башкирски.

Узнайте у Тимура, хорошо ли он знает английский язык.

Спросите у Олега, какие языки они изучают.

Узнайте у Марии, понимает ли она по-башкирски.

Спросите у Дениса, есть ли у него русско-башкирский словарь.

Спросите в классе, кто умеет писать по-арабски.

Узнайте у Марии, будет ли урок башкирского языка.

14. Ун дүртенсе дәрес.

Азат, нимә булды? – Азат, что случилось?

1. ***Нимә булды? – Что случилось?***

Һиңә нимә булды?

Уға нимә булды?

Уларға нимә булды?

2. ***Баш ауырта. – Голова болит.***

Башы ауырта. – У него голова болит.

Минең башым ауырта.

Башым ауыртмай.

3. ***Баш – голова***

аяҡ – нога

ҡул – рука

күҙ – глаз

ҡолаҡ – ухо

ауыҙ – рот

теш – зуб

тел – язык

бармаҡ – палец

ауырта – болит

һыҙлай – ноет, ломит

а) Аяҡ ауырта.

Ҡул һыҙлай.

Күҙем һыҙлай.

Ҡолаҡ һыҙлай.

Теш һыҙлай.

Бармаҡ ауырта.

б) Быйыл аяҡтарым һыҙлай.

Төндә тешем һыҙланы.

Бер аҙна ҡолағым һыҙлай.

в) –Һинең башың ауыртамы?

-Эйе.

-Уның ҡулы һыҙлаймы?

-Юҡ.

-Тешең һыҙлаймы?

-Һыҙламай.

4. Табибҡа бар. – Иди к врачу.

Табип – врач

Күҙ табибы – окулист

Ҡолаҡ табибы – лор врач

Теш врачы – стоматолог

а) -Әсәй, тешем һыҙлай.

-Табибҡа бар, улым.

б) -Әсәй, күҙем ауырта.

-Күҙ табибына барайыҡ, улым.

в) –Миңә ҡолаҡ табибы кәрәк.

-Унынсы кабинетҡа бар.

г) –Бөгөн хирург буламы?

-Була.

д) –Сәғәт нисәлә теш врачы була?

-Сәғәт унда.

5. ***Регистратура ҡайҙа? – Где регистратура?***

а) Регистратураға бар.

Регистратура эшләйме?

б) –Регистратура ҡайҙа?

-Бында.

в) –Регистратура бындамы?

-Эйе.

г) –Һин регистратураламы?

-Юҡ.

д) –Был регистратура түгелме?

-Түгел.

е) –Регистратура нисек эшләй?

-Сәғәт һигеҙҙән эшләй.

6. Үҫмерҙәр кабинеты ҡайҙа? – Где подростковый кабинет?

Үҫмер – подросток

Үҫмерҙәр кабинеты – подростковый кабинет

а) Үҫмерҙәр кабинеты ҡайҙа?

Үҫмерҙәр кабинеты бындамы?

Үҫмерҙәр кабинеты нисек эшләй?

б) –Үҫмерҙәр кабинеты ҡайҙа?

-Бында.

-Үҫмерҙәр кабинеты бындамы?

-Эйе.

в) –Үҫмерҙәр табибы нисек эшләй?

-Сәғәт һигеҙҙән.

7. Дарыу кәрәк. – Необходимо лекарство.

Дарыулау – лечить

Дарыу – лекарство

Дарыу үләне – лекарственные травы

Дарыухана – аптека

Баш дарыуы – лекарство от головной боли

Йоҡо дарыуы – снотворное

а) Дарыу эшләү – делать лекарство

Дарыу эсеү – пить лекарство

Дарыу һөртөү – смазать лекарством (рану)

Дарыу үләне йыйыу – собирать лекарственные травы

Дарыу үләне эсеү – пить лекарственные травы

б) Бына дарыухана(аптека).

Был дарыухана (аптека).

в) –Был баш дарыуымы?

-Эйе.

-Миңә йоҡо дарыуы кәрәк.

-Рәхим итегеҙ!

-Һеҙ дарыу эшләйһегеҙме?

-Юҡ.

-Мин дарыуханаға барайыммы?

-Бар.

-Был яҡшы дарыумы?

-Эйе.

-Һеҙгә ниндәй дарыу кәрәк?

-Баш дарыуы.

8. *Дауаханаға (больница) ят. – Ложись в больницу.*

а) Был ниндәй дауахана?

Дауахана ҡайҙа?

Ҡасан дауаханаға бараһың?

Ҡасан дауаханаға ятаһың?

б) –Был ниндәй дауахана?

-Балалар дауаханаһы.

-Йөрәк ауырыуҙары дауаханаһы ҡайҙа?

-Ҡаршыла.

-Был күҙ ауырыуҙары дауаханаһымы?

-Эйе.

-Һин дауаханаға ятаһыңмы?

-Юҡ.

-Ниңә дауаханаға ятмайһың?

-Ваҡытым юҡ.

-Дауаханала күптән ятамы?

-Ике аҙна инде.

9. Һаулыҡ нисек? – Как здоровье?

Һаулыҡ – здоровье

Сәләмәтлек – здоровье

а) Һаулыҡ нисек?

Һаулығың нисек?

б) Сәләмәтлек нисек?

Сәләмәтлегең нисек?

в) –Һаулыҡ нисек?

-Шәп.

-Һаулығың нисек?

-Насар.

-Сәләмәтлек нисек?

-Аллаға шөкөр.

10. Олатайҙың хәле нисек? – Как состояние (здоровье) дедушки?

Хәл – состояние

Хәле нисек? – Как его состояние (здоровье)?

Хәле насар – состояние плохое

Хәле яҡшы – состояние хорошее

а) Минең хәлем уртаса.

Уның хәле яҡшы.

б) -Әсәйеңдең хәле нисек?

-Һәйбәт.

-Уның хәле нисек?

-Шәп түгел.

-Мостафаның хәле нисек?

-Бер аҙ һәйбәтләнде.

в)-Олатайҙың хәле насармы?

-Насар түгел.

11. Һине кем дауалай? – Кто тебя лечит?

Дауалау – лечение

Дауа - снадобье, лекарственное средство

а) Һине дауалай.

Беҙҙе дауалай.

Маратты дауалай.

б) Морат дауалай.

Табип дауалай.

Өләсәй дауалай.

Улар дауалай.

в) –Кемде дауалай?

-Уны.

-Кем дауалай?

-Доктор.

-Нисек дауалай?

-Дарыу менән.

г)-Өләсәй нисек дауалай?

-Дарыу үләндәре менән.

12. Температураһы юғарымы? – Температура у него высокая?

Юғары – высоко, высокое

Түбән – низко, низкий

Температураһы нисек? – Как у него температура?

Температураһы бармы? – Есть у него температура?

Температураһы юғарымы? – Температура высокая?

Температура күтәрелде. – Поднялась температура.

Температура төштө. – Температура упала.

а) –Температураң бармы?

-Бар.

-Температураң нисек?

-Юғары. 39 (утыҙ туғыҙ) градус.

б) –Температураң төштөмө?

-Юҡ.

-Температураң күтәрелдеме?

-Эйе.

13. Күнегеүҙәр.

а) Ответьте на вопросы.

Азат, нимә булды?

Һиңә нимә булды?

Башың ауыртамы?

Һинең тешең һыҙлаймы?

Теш врачына барҙыңмы?

Регистратура эшләйме?

Үҫмерҙәр кабинеты ҡайҙа?

Үҫмерҙәр табибы бөгөн буламы?

Һиңә дарыу кәрәкме?

Дарыухана ҡайҙа?

Дарыу үләндәрен эсәһеңме?
Ниндәй дауаханала ята?
Һаулығы нисек?
Мөнирҙең хәле нисек?
Мишаны кем дауалай?
Температураһы бармы?

б) Составтьте предложения на тему "Здоровье", используя данные слова и выражения: ауырый, ауырыу, нимә булды, температура, дауахана, үҫмерҙәр табибы, һаулыҡ нисек, хәле нисек, кем дауалай, хирург килде, операция эшләне.

в) Переведите.

Мин ауырыйым.
Нимә булды?
Башым ауырта.
Температурам күтәрелде.
Дарыу кәрәк.
Ниндәй дарыу кәрәк?
Дауаханаға ятаһыңмы?
Хәлең яҡшымы?
Хәлем шәптән түгел.
Ниндәй дауаханала ята?
Был поликлиникамы?
Был үҫмерҙәр поликлиникаһы.
Үҫмерҙәр врачы бөгөн эшләйме?

г) Переведите

Теш таҙартаһы түгел

-Өләсәй, һиңә рәхәт, исмаһам: тештәрең төшөп бөтә яҙған инде.

-Нимәһе рәхәт уның?

-Теш таҙартырға кәрәк тип, бер кем дә әрләмәй...

14. ***Диалогтар.***

а) –Кәримә апай, Рушан өйҙәме?

-Юҡ. Ул дауаханала.

-Нимә булды?

-Ул ауырый.

-Башы ауырыймы?

-Юҡ. Ҡолағы ауырта.

-Нисәнсе дауаханала?

-Бишенсе.

-Унда индерәләрме?

-Эйе.

-Ярай, Кәримә апай. Һау булығыҙ. Рушанға сәләм әйтегеҙ.

-Яҡшы. Һин больницаға бараһыңмы?

-Эйе, бөгөн барам.

-Рәхмәт.

-Бер ни түгел.

б) –Ғәфү итегеҙ, был поликлиникамы?

-Эйе.

-Минең улым ауырый.

-Фамилияһы нисек?

-Солтанов Ирек.

-Нисә йәш?

-Ун өс.

-Температураһы бармы?

-Бар, утыҙ туғыҙ градус.

-Адресығыҙ нисек?

-Ленин урамы, ҡырҡ бишенсе йорт, һигеҙенсе фатир.

-Сәғәт туғыҙҙа врач килә.

-Рәхмәт.

в) –Һаумыһығыҙ!

-Һаумыһығыҙ!

-Күҙ врачына мөмкинме?

-Мөмкин. Нимә булды?

-Күҙем ауырта.

-Бына талон.

-Рәхмәт.

г) –Теш врачына талон бармы?

-Ҡасанға?

-Йомаға.

-Сәғәт нисәгә?

-Унға.

-Унға юҡ.

-Ун бергә лә юҡмы?

-Ун бергә бар. Рәхим итегеҙ.

-Рәхмәт.

д) –Сәләм, Айнур!

-Сәләм, Фатима!

-Һиңә нимә булды?

-Грипп менән ауырыйым.

-Шулаймы?

-Эйе.

-Температураң юғарымы?

-Әле төштө.

-Дарыуҙарың бармы?

-Күп.

-Дарыу үләндәре эсәһеңме?

-Өләсәй эсерә.

-Ярай, һау бул. Сәләмәтлән.

-Рәхмәт. Һау бул.

д) –Һаумыһығыҙ!

-Һаумыһығыҙ!

-Нимә булды?

-Йөрәгем ауырта.

-Дарыу кәрәкме?

-Эйе, мөхәббәттән дарыу бармы?

-...

15. Ун бишенсе дәрес.

Азат, һин магазинға барҙыңмы? – Азат, ты ходил в магазин?

1. Магазин – магазин
Баҙар – рынок
Компьютерҙар магазины – магазин компьютеров
Үҙәк баҙар – центральный рынок

а) Магазинға барҙыңмы?
Баҙарға барҙыңмы?
Киоскыға барҙыңмы?

б) Был магазинда нимә бар?
Был магазинда кофе бармы?

в) Был ниндәй магазин?
Был магазинмы?
Был компьютерҙар магазинымы?

г) –Был “Матрица” магазинымы?
-Эйе.
-Был “Техно” магазинымы?
-Юҡ.
-Был “Самрау” магазины түгелме?
-Түгел.

д) –“Техно” магазинында нимә бар?
-Телевизор бар.
-“Самрау” магазинында компьютер бармы?
-Юҡ.
-Ниндәй магазиндарҙа компьютерҙар бар?
-“Евроком”, “Онлайн”, “Аск”, “Техника һәм технология” һәм башҡалар.

2. Магазиндан һин нимә алдың? – Что ты купил в магазине?

Ал – бери, купи

Бир – дай

Түлә - плати

Үлсә - взвесь

а) Компьютер алдыңмы?

Телефон алдым.

Пейджер алдым.

б) Улар мебель алған.

Беҙ машина алдыҡ.

Атайым кеҫә телефоны алды.

в) Миңә кассета бирегеҙ.

Беҙгә принтер бирегеҙ.

г) Кассаға түлә.

Мин түләйем.

Сканер өсөн кем түләй?

Ноутбук өсөн мин түләнем.

д) Миңә кәнфит үлсә.

Уға печенье үлсә.

Миңә кәнфит үлсәнеңме?

3. Кассета нисә һум тора? – Сколько стоит кассета?

Һум – рубль

Тәңкә - рубль

Тин – копейка

Аҡса – деньги

а) Нисә һум тора?

Нисә тәңкә тора?

б) Биш һум
Өс тәңкә
Егерме тин
Йөҙ һум
Илле һум алтмыш тин
б) Аҡса юҡ
Аҡсам юҡ
Минең аҡсам күп
Аҡса алдым
Мин уға аҡса бирҙем
Беҙгә мең һум аҡса кәрәк
в) –Азат, аҡсаң бармы?
-Бар.
-Азат, аҡса кәрәкме?
-Эйе.
г) -Әсәй, аҡса бир.
-Нисә һум?
-Йөҙ һум.
-Мә, ал.

4. Күпме тора? – Сколько стоит?

Күпме – сколько, много ли, какое количество

а) Кесә телефоны күпме тора?
Картридж күпме тора?
Наушник күпме тора?
“Тойота” күпме тора?
“Һонда” машинаһы күпме тора?
б) –Наушник күпме тора?
-Йөҙ һум.
-Велосипед күпме тора?

-Өс мең.
-Кеçә телефоны күпме тора?
-Ике мең һум.

5. Ни хаҡ тора? – Сколько стоит?

Хаҡ – цена
Ни хаҡ? – сколько?
Ни хаҡ тора? – Сколько стоит?

а) –Магнитофон ни хаҡ тора?
-Биш мең.
-Компьютер ни хаҡ тора?
-Утыҙ мең.
-Машина ни хаҡ тора?
-Ике йөҙ мең.
-Телефон ни хаҡ тора?
-Ике мең һум.

6. Ҡыйбатмы? – Дорого?

Ҡыйбат – дорого
Осһоҙ – дешево

а) Машина ҡыйбат.
Компьютер ҡыйбат.
Скейтборд ҡыйбат.

б) Нимә осһоҙ?
Был осһоҙмо?
Был ҡыйбат түгелме?

в) Был машина осһоҙ.
Был машина осһоҙораҡ.
Был компьютер ҡыйбат.
Был компьютер ҡыйбатыраҡ.

-раҡ/- рәк – аффиксы сравнительной степени прилагательных и наречий

йылы – йылыраҡ – теплее
һыуыҡ – һыуығыраҡ –холоднее
ҡыйбат – ҡыйбатыраҡ – дороже
осһоҙ – осһоҙораҡ – дешевле
әҙ - әҙерәк – меньше
күп – күберәк – больше
яҡшы – яҡшыраҡ – лучше
насар – насарыраҡ – хуже

7. Азат, һин икмәк алдыңмы? – Азат, ты купил хлеба?

Икмәк – хлеб
Һөт – молоко
Сәй – чай
Май – масло
Шәкәр – сахар
Ит – мясо
Һыу – вода
Балыҡ – рыба
Ҡаймаҡ – сметана
Тоҙ – соль

а) Икмәк алдым.
Май алдым.
Шәкәр алдым.
Ит алдыҡ.
Һөт алдыҡ.

б) –Азат, икмәк алдыңмы?

-Эйе.

-Азат, сәй алманыңмы?

-Юҡ.

-Азат, ниңә май алманың?

-Белмәнем.

-Һин шәкәр алманыңмы?

-Алманым.

-Ниңә ит алманың?

-Аҡсам булманы.

в) –Миңә һөт кәрәк.

-Ун һум.

-Миңә сәй, май бирегеҙ.

-Егерме туғыҙ һум.

г) –Май күпме тора?

-Егерме алты һум.

-Минераль һыу күпме тора?

-Ун ике һум.

д) –Һеҙҙә балыҡ бармы?

-Бар.

-Ит бармы?

-Юҡ.

е) –Был тоҙмо?

-Эйе.

-Был маймы?

-Түгел.

8. Һин ашаныңмы? – Ты поел?

Аша – ешь, кушай

Эс – пей

а) Ит ашай.

Икмәк ашай.
Май ашамай.
б) –Һин ит ашайһыңмы?
-Эйе, ашайым.
-Һин май яратаһыңмы?
-Яратам.
в) Һыу эсә.
Һөт эсмәй.
Кофе эсә.
Какао эсмәй.
г) –Марат, ашаныңмы?
-Эйе.
-Марат, нимә ашаның?
-Ит, икмәк, май, салат.
-Һин нимә эстең?
-Минераль һыу эстем.

9. Әсәй, аш бешерҙеңме? – Мама, суп сварила?

Аш – суп
Бешереү – варить, стряпать, готовить
Аш бешереү – варить суп
Бутҡа – каша
Бутҡа бешереү – варить кашу
Салат – салат
Салат эшләү- делать салат
Һурпа – бульон
Һурпа ҡойоу – залить бульоном

а) Аш бешереү.
Бутҡа бешереү.
Салат эшләү.

б) Мин аш бешерәм.
Һин аш бешерәһең.
Ул аш бешерә.
Беҙ аш бешерәбеҙ.
Һеҙ аш бешерәһегеҙ.
Улар аш бешерә.

в) Булат бутҡа ашай.
Атай аш ашай.
Ләйсән салат ашай.

г) –Һин нимә бешерәһең?
-Бутҡа.
-Азат нимә ашай?
-Салат.
-Илнур һурпа эсәме?
-Юҡ, эсмәй.
-Нур аш яратамы?
-Эйе, ярата.

10. Аштарығыҙ тәмле булһын! – Приятного аппетита!

тәмле – вкусный
тәмһеҙ – невкусный
тоҙло – соленый
тоҙһоҙ – несоленый
әсе – горький, кислый
сөсө - пресный
татлы – сладкий

а) Тәмле аш.
Аш бик тәмле.
Бөгөн аш тәмһеҙ.

Аш тоҙло.
Тоҙһоҙ аш.
Әсе ҡатыҡ.
Сөсөс икмәк.
Әсе борос.
б) –Аш тәмлеме?
-Эйе.
-Салат тоҙломо?
-Юҡ.
-Сәй татлымы?
-Юҡ.
в) Һиңә тәмле аш!
Һеҙгә тәмле аш!
г) –Аштарығыҙ тәмле булһын!
-Рәхмәт.
-Аштарығыҙ тәмле булһын!
-Бергә булһын.

11. Күнегеүҙәр.

а) Переведите.

Һөт, балыҡ, һыу, аҡса, май, икмәк, ал, бир, бешер, аша, эс.

Это мясо. Мясо очень дорогое. В магазине нет мяса. На базаре есть мясо. Мясо стоит 80 рублей. Я люблю мясо. У нас есть компьютер. Мы его купили в магазине “Кламас”. Наш компьютер очень дорогой. Он дороже компьютера Азата.

б) Ответьте на вопросы по-башкирски.

Что ты ел вчера?
Вы варили суп?

Ты любишь чай?
Что ты купила в магазине “Зифа”?
Сколько стоит сотовый телефон?

в) Прочитайте и выучите стихотворение

Матур булып үҫәйем

Тәмле генә баллы сәй
Яһап бирҙе миңә әсәй.
Бөтөргәнсе эсәйем,
Мин тиҙерәк үҫәйем.
Ана, иҙәндә бесәй
Үсеккән, һөтөн эсмәй,
Үсеккәнгә гел шулай
Бәләкәй булған, үҫмәй.
Вафа Әхмәҙиев

г) Составьте предложения.

Барҙыҡ, кисә, магазин.
Магазин, алдыҡ, һөт, май, сәй, икмәк.
Ит, тора, һум, 120, бында.
Мин, ярат, лимонлы, сәй.
Ауыл, магазин, түгел, күп.
Скейтборд, был, тора, күпме.

12. ***Диалогтар.***

а) –Һаумыһығыҙ!
-Һаумыһығыҙ!
-Һеҙҙә балыҡ бармы?
-Ниндәй балыҡ?
-Тоҙло балыҡ.
-Бар.
-Миңә ярты кило балыҡ бирегеҙ.

-Рәхим итегеҙ, етмеш һум.
-Бына.
-Рәхмәт.
б) –Азат, магазинға барҙыңмы?
-Эйе.
-Нимә алдың?
-Икмәк, һөт, май.
-Аҡса бармы әле?
-Эйе.
-Балыҡ, сыр, һыу ал.
-Ярай, әсәй.
-Рәхмәт.
в) –Алло!
-Алло!
-Был “Еврокоммы”?
-Эйе.
-Һеҙҙә кеҫә компьютеры бармы?
-Бар.
-Ҡыйбатмы?
-Түгел.
-Күпме тора?
-Биш мең.
-О-о-о!
г) –Һаумыһығыҙ!
-Һаумыһығыҙ!
-Баҙар нисек?
-Яҡшы.
-Ит күпме тора?
-Йөҙ һум.

-Миңә ике кило ит.

-Рәхим итегеҙ.

-Күпме?

-Ике йөҙ һум.

-Рәхим итегеҙ.

-Рәхмәт.

13. ***Коммуникатив заданиелар***

Спросите, была ли мама на Колхозном рынке?

Узнайте, что она купила.

Узнайте, что продается в магазине "Знание".

Спросите, есть ли в магазине "Матрица" компьютеры, сотовые телефоны.

Спросите, сколько стоит сотовый телефон.

16. Ун алтынсы дәрес.

Азат, һеҙҙең баҡсағыҙ бармы? – Азат, у вас есть сад?

1. Баҡсағыҙ бармы? – Есть ли у вас сад?

Баҡса – сад

Еләк – ягода

Емеш – фрукты

Йәшелсә - овощи

а) –Баҡсағыҙ бармы?

-Бар.

-Уларҙың баҡсаһы ҡайҙа?

-Шишмәлә.

-Баҡсала нимә бар?

-Еләк, йәшелсә, емеш бар.

-Һин баҡса яратаһыңмы?

-Яратмайым.

-Кем баҡса ярата?

-Олатай.

-Атайың баҡса яратамы?

-Бер аҙ.

2. Баҡсала нимә үҫә? – Что растет в саду?

Үҫә - растет

Алма – яблоко

Сейә - вишня

Ҡарағат – смородина

Ҡурай еләге – малина

Кишер – морковь

Кәбеҫтә - капуста

Ҡыяр – огурец
Картуф – картофель
Һуған – лук
Томат – помидор
Һарымһаҡ – чеснок

а) Алма үҫә.
Еләк үҫә.
Банан үҫмәй.
Әфлисун үҫмәй.

б) –Башҡортостанда нимә үҫә?
-Алма, сейә, груша.
-Йөҙөм үҫәме?
-Үҫмәй.

3. Баҡсағыҙ ҙурмы? – Сад большой?

Ҙур – большой
Бәләкәй – маленький

а) Ҙур ҡала.
Бәләкәй ҡала.

б) –Баҡсағыҙ ҙурмы?
-Эйе.
-Уларҙың баҡсаһы ҙурмы?
-Юҡ, бәләкәй.

в) –Был бәләкәй баҡсамы?
-Эйе.
-Был ҙур баҡсамы?
-Юҡ.

4. Алмалар ҡыҙылмы? – Яблоки красные?

Ҡыҙыл – красный
Йәшел – зеленый

Аҡ – белый
Ҡара – черный
Күк – синий
Һары – желтый
Көрән – бурый
Һоро – серый, бурый

а) Ҡыҙыл алма
Йәшел ҡыяр
Аҡ ҡарағат
Ҡара ҡарағат
Күк сәскә
Һары ҡауын
Көрән сейә
Һоро бесәй

б) –Алма ниндәй?
-Ҡыҙыл.
-Һарымһаҡ ниндәй?
-Аҡ.
-Һуған ниндәй?
-Әсе.
-Ҡауын һарымы?
-Эйе.
-Ҡарбуз һарымы?
-Юҡ, ҡыҙыл.

5. Ҡарбуз эреме? – Арбуз крупный?

Ҡарбуз – арбуз
Эре – крупный
Ваҡ – мелкий

а) –Ҡарбуз үҫәме?
-Эйе.
-Ҡарбуз эреме?
-Юҡ.

б) -Азат, эре һуған ал.
-Ярай.
-Азат, ҡарбуз алдыңмы?
-Эйе.

в) –Ҡарбуз бармы?
-Бар.
-Ҡыйбатмы?
-Юҡ.
-Миңә бер ҙур ҡыҙыл ҡарбуз кәрәк.
-Рәхим итегеҙ.
-Рәхмәт.

6. Баҡсала ер ҡатымы? – В саду земля твердая?

Ҡаты – твердый, жесткий
Йомшаҡ – мягкий, рыхлый
Ер – земля

а) Ер ҡаты.
Ҡаты ер.
Йомшаҡ ер.
Ер йомшаҡ.

б) –Ер ҡатымы?
-Юҡ.
-Алма ҡатымы?
-Эйе.
-Ҡар йомшаҡмы?
-Эйе, йомшаҡ.

в) –Икмәк йомшаҡмы?

-Юҡ, ҡаты.

-Ҡул йомшаҡмы?

-Эйе, йомшаҡ.

7. Баҡсала сәскәләр бармы? – В саду есть цветы?

Сәскә - цветок

Аҡсәскә - ромашка

Күксәскә - василек

Миләүшә - фиалка

Роза сәскәһе – роза

Сирень сәскәһе – сирень

а) Сәскәләр бар.

Роза үҫә.

Сирень бар.

б) –Һин сәскә яратаһыңмы?

-Эйе.

-Атайың сәскә ярата мы?

-Юҡ.

-Һин сәскәләрҙе беләһеңме?

-Белмәйем.

8. Баҡсала эшләргә ярата. – Любит работать в саду.

Эшләргә ярата. – Любит работать в саду.

Уҡырға ярата. – Любит учиться.

Алырға ярата. – Любит брать.

Килергә ярата. – Любит приходить.

а) –Һин эшләргә яратаһыңмы?

-Эйе.

-Баҡсала эшләргә яратаһыңмы?

-Юҡ.

б) –Кем баҡсала эшләргә ярата?

-Әсәй.

-Кем баҡсала эшләргә яратмай?

-Азат.

-Ул баҡсала эшләргә ярата мы?

-Юҡ.

9. Күнегеүҙәр.

а) Сделай по образцу:

Бар – барырға – идти, ехать

Кит

Кил

Ал

Бир

Йәшә

Тор

Ултыр

Аша

Эс

Һөйлә

Уҡы

Өйрән

б) Прочитайте и выучите стихотворение

Һанап ҡара әле

Әхмәттең бар алмаһы,
Әсәттең бар алмаһы,
Бер алма бар Әсмәлә,
Бер алма бар Сафала,
Берәү өҫтәлдә ята.

Ә бөтәһе нисә алма?
1+1+1+1+1 =
Ғариф Ғүмәр

б) Ответьте на вопросы.

Һиңә уҡырға кәрәкме?
Баҡсала эшләргә кәрәкме?
Баҡсағыҙ бармы?
Баҡсағыҙ ҡайҙа?
Баҡсағыҙ ҙурмы?
Баҡсала нимә үҫә?
Алма күпме?
Помидор эреме?
Һуған йәшелме?
Баҡсала эшләргә яратаһыңмы?
Баҡсала сәскәләр бармы?

в) Составьте предложения.

Баҡса, йәшел, үҫә, алма.
Китергә, миңә, баҡса, кәрәк.
Баҡса, ашарға, яратам.
Сәскә, баҡса, күп, үҫә.
Әсәй, баҡса, эшләргә, ярата.
Мин, баҡса, эшләргә, яратмайым.
Мин, компьютер, яратам, уйнарға.

г) Переведите стихотворение.

Аҡ пароход.

Ҡара тулҡын.
Ҡыҙыл маяҡ.
Һоро ҡом.
Зәңгәр күктә

Яҡты йондоҙ.
Йәшел ярҙа
Һары ҡыҙ.
Р. Фәйзуллин

10. Диалогтар.

а) –Сәләм, Азат!
-Сәләм, Мансур!
-Әйҙә интернет-клубҡа.
-Юҡ, мин баҡсаға барам.
-Һин баҡса яратаһыңмы?
-Юҡ.
-Ә ниңә бараһың?
-Барырға кәрәк.
-О-о-о-, бына һин ниндәй!
-Шулай...

б) -Әлиә, һин баҡса яратаһыңмы?
-Яратам.
-Бик шәп. Әйҙә баҡсаға.
-Унда нимә бар?
-Алма, сейә, кишер...
-Ә сәскәләр үҫәме?
-Эйе.
-Бик яҡшы. Мин сәскә яратам.

в) –Морат, һин баҡсала нимә эшләйһең?
-Ашайым.
-Тағы?
-Еләк ашайым, кишер ашайым.
-Тағы?
-Груша ашайым, ҡыяр ашайым.

11. ***Коммуникатив заданиелар***

Узнайте, есть у Азата сад.

Спросите, любит Азат свой сад.

Узнайте, кто в саду работает.

Поинтересуйтесь, что в саду растет.

Узнайте, чем Азат в саду занимается.

Спросите у Азата, любит ли он малину, смородину, яблоки, помидоры, огурцы.

Узнайте у Азата, сколько стоит на базаре вишня.

17. Ун етенсе дәрес.

Азат, һин бәхетле кешеме?– Азат, ты счастливый человек?

1. ***Кеше - человек***

Был кеше. – Этот человек.

Бер кеше. – Какой-то человек.

Биш кеше. – 5 человек.

Ниндәй кеше? – Какой человек?

Яҡшы кеше. – Хороший человек.

а) –Ул ниндәй кеше?

-Яҡшы.

-Азат бәхетле кешеме?

-Эйе.

б) –Ҡайҙа ул кеше?

-Бына.

-Был кеше кем?

-Айрат.

2. –лы/-ле – эти аффиксы, присоединяясь к существительным, образуют прилагательные

бәхет – бәхетле – счастливый

аҡыл – аҡыллы – умный

намыҫ – намыҫлы – честный

тоҙ – тоҙло – соленый

тәм – тәмле – вкусный

3. Ул ниндәй кеше? – Какой он человек?

Эшсән – трудолюбивый

Ялҡау – ленивый

Тырыш – старательный

Йомарт – щедрый

Һаран- жадный

Уҫал – злой

а) –Ул йомарт кешеме?

-Эйе.

-Ул уҫал кешеме?

-Юҡ.

б) –Ул уҫалмы?

-Түгел.

-Ул һаранмы?

-Юҡ.

4. Ул шундай шәп кеше! – Он такой хороший человек!

Шундай – такой

Шундай кеше – такой человек

Шундай шәп – такой хороший

а) Азат шундай кеше.

Марина шундай ҡыҙ.

б) Алмаз шундай шәп!

Ирина шундай матур ҡыҙ!

в) Азамат шундай аҡыллы!

Ғәлиә шундай тыйнаҡ!

5. Асия матурмы? – Асия красивая?

Матур – красивый, матур ҡыҙ – красивая девушка

Нәфис – изящный, нәфис бил – изящная талия

Зифа – стройный, зифа буй – стройный стан

Һылыу – красивый, һылыу ҡатын – красивая женщина

а) –Асия матурмы?

-Эйе.

-Гүзәл һылыумы?

-Һылыу.

б) –Кем матур?

-Асия.

-Кем һылыу?

-Гүзәл.

в) –Айгөл матур ҡыҙмы?

-Эйе.

-Гүзәл һылыу ҡыҙмы?

-Бик һылыу.

6. Алма ҡара сәсле, ҡара күҙле, аҡ йөҙлө, һомғол буйлы ҡыҙ. – Алма черноволосая, черноглазая, светлолицая, стройная девушка.

Сәс – волос

Йөҙ – лицо

Буй - стан

а) Ҡара сәс – черные волосы

Һары сәс – светлые волосы

Ҡара сәсле – черноволосый

Һары сәсле – светловолосый

Бөҙрә сәс – кудрявый волос

Бөҙрә сәсле – кудрявый

Сал сәс – седой волос

Сал сәсле – седовласый

Ҡыҫҡа сәс – короткий волос

Ҡыҫҡа сәсле – коротковолосая

Оҙон сәс – длинный волос

Оҙон сәсле – длинноволосая

б) Ҡара күҙ – черные глаза

Ҡара күҙле – черноглазый

Зәңгәр күҙ – голубые глаза

Зәңгәр күҙле – голубоглазый

Йәшел күҙ – зеленые глаза

Йәшел күҙле – зеленоглазый

Ҡуңыр күҙ – карие глаза

Ҡуңыр күҙле – кариглазая

в) Аҡ йөҙ – светлое лицо

Аҡ йөҙлө - светлолицая

Ҡуңыр йөҙ – смуглое лицо

Ҡуңыр йөҙлө - смуглолицая (смуглянка)

г) Һомғол буй – стройный стан

Һомғол буйлы – грациозная

Оҙон буй – высокий рост

Оҙон буйлы – высокого роста

Ҡыҫҡа буй – низкий рост

Ҡыҫҡа буйлы – низкого роста

д) Нурия аҡ йөҙлө, ҡуңыр күҙле, ҡара сәсле ҡыҙ.

Ольга аҡ йөҙлө, зәңгәр күҙле, һары сәсле ҡыҙ.

е) –Азат һары сәслеме?

-Юҡ.

-Азаттың күҙе йәшелме?

-Эйе.

-Алма оҙон ҡара сәслеме?

-Юҡ.

-Юлия ҡыҫҡа һары сәслеме?

-Эйе.

-Әлиәнең күҙе ниндәй?
-Ҡуңыр.
-Ҡара оҙон сәсле ҡыҙ кем?
-Зөлфиә.
-Йәш матур ҡыҙ кем?
-Гөлнәзирә.
-Оҙон ҡара сәсле матур егет кем?
-Тимур.
-Һары бөҙрә сәсле егет Алешамы?
-Эйе.

7. Һимеҙ, пеләш башлы ағай кем?

Һимеҙ - жирный, толстый
Ябыҡ – худой
Йәш – молодой
Ҡарт - старый
Пеләш – лысый

а) Һимеҙ кеше.
Ябыҡ егет.
Йәш ҡыҙ.
Ҡарт кеше.
Пеләш баш.

б) –Был һимеҙ кеше кем?
-Ғәли ағай.
-Теге ябыҡ егет кем?
-Ришат.
-Был ҡарт һимеҙ ағай кем?
-Нурсолтан ағай.
-Йәш һомғол ҡыҙ кем?
-Әнисә.

8. Күнегеүҙәр.

а) Переведите.

Әсәйем ҡара күҙле, ҡыҫҡа буйлы.

Атайым йәшел күҙле, оҙон буйлы.

Нур ниндәй кеше?

Ул аҡыллы, матур, эшсән кеше.

Әлиә һомғол, матур, тыйнаҡ ҡыҙ.

б) Ответьте на вопросы.

Был ниндәй кеше?

Ул яҡшы кешеме?

Ул ялҡаумы?

Кем намыҫлы?

Бында бәхетле кеше бармы?

Кем бәхетле?

Ул шәп кешеме?

Марина ниндәй ҡыҙ?

Азат, һин бәхетле кешеме?

Асия матурмы?

Кем матур түгел?

Ҡыҙҙар ниңә матур?

Денис ҡара сәслеме?

Юлай зәңгәр күҙлеме?

в) Составьте предложения.

Күк, күҙ, аҡ йөҙ, ҡыҙ, кем.

Кемдең, күҙ, ҡара, буй, оҙон, сәс, ҡуңыр.

Мирас, кеше, аҡыл,намыҫ.

Ул, намыҫһыҙ, кеше, уҫал.

г) Объясните пословицу.

Аҡыллы өйрәнер, наҙан өйрәтер.

Бер яҡшы ҡыҙ ете улға тора.

д) Выучите стихотворение

Тыңлауһыҙ

Әсәһе:
-Шаяраһың бер туҡтауһыҙ,
Тыңлауһыҙ бала!
Сәскәйем ағарыр инде
Һинең арҡала...
Ҡалтай:
-Һин дә, әсәй, бик тыңлауһыҙ
Булғанһың икән:
Өләсәйемдең сәсе лә
Ағарып бөткән!

е) Прочитайте, переведите, выучите песню.

Шайморатов генерал

Башҡорттар китте һуғышҡа,
Оҙатып ҡалды күк Урал;
Ат уйнатып алдан бара
Шайморатов генерал.
Шайморатов яу ҡырында
Дошмандарҙы көл иткән;
Утта янмай, һыуҙа батмай,
Һай, батыр ҙа ир икән.
Ватан өсөн йән ҡыҙғанмай
Һинең улдарың, Урал;
Шулар менән дошман ҡырҙы
Шайморатов генерал.
Ҡадир Даян

9. *Диалогтар.*

а) –Сәләм, Гүзәл!

-Сәләм, Нәфисә!

-“Һылыуҡай”ҙа кем еңгән?

-Оҙон ҡара сәсле, аҡ йөҙлө, йәшел күҙле ҡыҙ.

-Матур ҡыҙмы?

-Матур.

-Аҡыллымы?

-Түгел. Сәсе оҙондоң, аҡылы ҡыҫҡа бит.

б) –Айнур, һин бәхетлеме?

-Белмәйем, ә һин?

-Мин бәхетле.

-Ни өсөн?

-Сөнки мин матур, сәсем һары, күҙем күк, буйым оҙон.

-Шул матурмы?

-Эйе.

-Ҡыҙыҡ.

в) –Алло!

-Алло!

-Был танышыу бюроһымы?

-Эйе.

-Миңә матур, һомғол, аҡ йөҙлө, ҡара күҙле 18 йәшлек ҡыҙ кәрәк.

-Һеҙгә нисә йәш?

-Алтмыш.

-Нисә көнгә?

-Ғүмерлеккә!

-Ah-ah-ah!

10. *Коммуникатив заданиелар*

Расскажите о внешности вашей мамы.

Расскажите о внутренних и внешних качествах вашего друга, подруги.

В чем счастье, расскажите.

Вы счастливы, дайте обоснование.

Ваша подруга красивая, обоснуйте.

Ваш дедушка какой человек, опишите.

Поговорите с другом о красоте девушки.

Поговорите с подругой о красоте мужчины.

Богатство дает счастье, объясните.

Как понять выражение “Не в деньгах счастье, а в его количестве”.

18. Ун һигеҙенсе дәрес.

Азат, һин кем буласаҡһың? – Азат, кем ты будешь?

1. Мин буласаҡмын. – Я буду (обязательно).
Һин буласаҡһың. – Ты будешь (обязательно).
Ул буласаҡ. – Он (она) будет (обязательно).
Беҙ буласаҡбыҙ. – Мы будем (обязательно).
Һеҙ буласаҡһығыҙ. – Вы будете (обязательно).
Улар буласаҡ. – Они будут (обязательно).

а) Мин киләсәкмен. – Я приду (обязательно).
Һин киләсәкһең. – Ты придешь (обязательно).
Ул киләсәк. – Он придет (обязательно).
Беҙ киләсәкбеҙ. – Мы придем (обязательно).
Һеҙ киләсәкһегеҙ. – Вы придете (обязательно).
Улар киләсәк. – Они придут (обязательно).

б) Мин эшләйәсәкмен. – Я буду работать (обязательно).
Һин эшләйәсәкһең. – Ты будешь работать (обязательно).
Ул эшләйәсәк. – Он будет работать (обязательно).
Беҙ эшләйәсәкбеҙ. – Мы будем работать (обязательно).
Һеҙ эшләйәсәкһегеҙ. – Вы будете работать (обязательно).
Улар эшләйәсәктәр. – Они будут работать (обязательно).

в) Мин банкир буласаҡмын.

Быйыл Германияға барасаҡмын.

Азат институтҡа инәсәк.

Ул бер ҙур банкыла эшләйәсәк.

Ул Мәскәүҙә йәшәйәсәк.

Ул яҡшы машина аласаҡ.

Уның улы Англияла уҡыясаҡ.

Ҡыҙы Францияға китәсәк.

2. Будущее определенное категорическое образуется с помощью аффиксов

-асаҡ /-әсәк

-ясаҡ /-йәсәк

Ул яҙасаҡ – Он (непременно, обязательно) напишет.

а) – Азат кем буласаҡ?

-Банкир буласаҡ.

-Илгиз кем буласаҡ?

-Уҡытыусы буласаҡ.

-Ләйсән кем буласаҡ?

-Модельер буласаҡ.

б) – Поезд ҡасан киләсәк?

-Сәғәт алтыла киләсәк.

-Самолет ҡасан осасаҡ?

-Ярты сәғәттән.

в) – Ул Германияға нимә менән китәсәк?

-Поезд менән.

-Беҙ Нью-Йоркка нимә менән китәсәкбеҙ?

-«Боинг» самолеты менән.

-Төркиәгә һин нимә менән китәсәкһең?

-Паром менән.

-Болғарға нимә менән барасаҡһығыҙ?

-Теплоход менән.

г) – Германияла ул нимә эшләйәсәк?

-Немец телен өйрәнәсәк?

-Төркиәлә ул нимә эшләйәсәк?

-Төрөк телен өйрәнәсәк.

3. Будущее неопределенное время образуется с помощью аффиксов – ыр/-ер, -ар/-әр, р:

Мин барырмын. – Я поеду (возможно).

Һин барырһың. – Ты поедешь (возможно).

Ул барыр. – Он поедет (возможно).

Беҙ барырбыҙ. – Мы поедем (возможно).

Һеҙ барырһығыҙ. – Вы поедете (возможно).

Улар барырҙар. – Они поедут (возможно).

а) Мин килермен.

Һин килерһең.

Ул килер.

Беҙ килербеҙ.

Һеҙ килерһегеҙ.

Улар килерҙәр.

б) Мин һөйләрмен.

Һин һөйләрһең.

Ул һөйләр.

Беҙ һөйләрбеҙ.

Һеҙ һөйләрһегеҙ.

Улар һөйләрҙәр.

в) -Бөгөн Муса килерме?

-Килер.

-Атай иртәгә ҡайтырмы?

-Ҡайтыр.

г) -Өләсәй ауылдан килер микән?

-Бәлки, килер.

-Ағайым Чикагонан ҡайтыр микән?

-Бәлки, ҡайтыр.

е) -Һин беҙгә килерһеңме, килмәҫһеңме?

-Килермен.

ё) -Бөгөн аҡса алырбыҙмы?

-Юҡ, алмаҫбыҙ.

4. Ләйсән модельер буласаҡ. – Ляйсан будет модельером.

Модельер

Инженер

Менеджер

Бухгалтер

Судья

Бизнесмен

Тренер

Банкир

Президент

а) Ул модельер буласаҡ.

Ирек инженер буласаҡ.

Әлфиә бухгалтер буласаҡ.

Марат менеджер буласаҡ.

б) ***Китапханасы – библиотекарь***

Уҡытыусы – учитель

Һатыусы – продавец

Яҙыусы – писатель

Төҙөүсе – строитель

Тегеүсе – портной

Нефтсе – нефтяник

****-сы/се – аффиксы существительных – названий профессий***

а) Айрат нефтсе буласаҡ.
Ғәлиә тегеүсе буласаҡ.
Анна һатыусы буласаҡ.
Ирина уҡытыусы буласаҡ.

б) Надя төҙөүсе буласаҡ.
Игорь яҙыусы буласаҡ.
Люба китапханасы буласаҡ.

5. Әсмә хат яҙырмы? -Асма напишет пиьсмо?

Хат – письмо

Хат яҙыу – писать письмо

Телеграмма – телеграмма

Телеграмма ебәреү – отправлять телеграмму

Факс - факс

Факс ебәреү – отправлять факс

Электрон почта – электронная почта

Электрон почта менән ебәреү – отправлять электронной почтой

Телефон – телефон

Телефон менән һөйләшеү – разговаривать по телефону

Иммейл

Иммейлың бармы? – У тебя есть иммейл?

Интернет

Интернетҡа инеү – входить в интернет

а) Әсмә хат яҙа.

Әсмә хат яҙған.

Әсмә хат яҙасаҡ.

Әсмә хат яҙыр.

б) Хат ебәрә.

Азат хат ебәрә.

Азат интернет аша хат ебәрер.

в) Илгиздең иммейлы бар.

Айгиздең иммейлы буласаҡ.

Азаттың иммейлы булыр.

г) Өләсәй телеграмма ебәрәсәк.

Атай факс ебәрәсәк.

д) – Әсәйеңдең электрон почтаһы бармы?

-Юҡ.

- Һеҙҙә факс бармы?

- Бар.

е) -Уның иммейлы нисек?

-Белмәйем.

-Һеҙҙең электрон почтағыҙ нисек?

-Әйтмәйем.

6. Күнегеүҙәр.

а) Составьте предложения.

Әлиә, интернет, инә, бәлки.

Марат, компьютерсы буласаҡ, банк.

Әминә, уҡытыусы, бәлки, булыр.

Һин, телеграмма, өләсәй, ебәрҙеңме?

Беҙ, факс, хат, ебәрәбеҙ.

Һин, электрон почта, бармы?

Яҙыусы, иммейл, нисек, ул.

б) Ответьте на вопросы.

Кем интернетҡа инә?

Телеграмма алдыңмы?

Электрон почта аша хат алдыңмы?

Һеҙ Мәскәүгә факс ебәрҙегеҙме?

Уҡытыусы компьютерҙа хат яҙҙымы?

Менеджерҙың иммейлы нисек?

Китапханасы бандероль алдымы?

Унның электрон почта аша хаты киттеме?

в) Переведите.

Кем факс алды?

Ул электрон почта аша хат алды.

Мин интернет аша бер ҡыҙ менән таныштым.

Беҙҙең эштә электрон почта бар.

Китапханасы, уҡытыусы апайҙар телеграмма ебәрҙе.

Иммейлың нисек?

Электрон почтаң бармы?

7. ***Диалогтар.***

а) – Һаумыһығыҙ!

- Һаумыһығыҙ!
- Һеҙҙә электрон почта бармы?
- Бар.
- Ҡыйбатмы?
- Юҡ, түгел.

б) – Алло!

- Алло!
- Был почтамтмы?

- Эйе.
- Һеҙҙə электрон почта бармы?
- Эйе.
- Мəскəүгə хат ебəреү ҡыйбатмы?
- Ҡыйбат түгел, рəхим итегеҙ.
- Рəхмəт.

в) – Һаумы, Гөлназ. Һаумыһығыҙ, ҡыҙҙар.

- Һаумы, Рəсүл.
- Ҡыҙҙар менəн таныштырмайһыңмы, Гөлназ?
- Таныштырам. Ҡыҙҙар, был Рəсүл, ул яҙыусы. Бер китап авторы.
- Ə был Юлия, ул уҡытыусы. Ул инглиз теленəн уҡыта. Ə был Анна. Ул -һатыусы. Ҙур супермаркетта эшлəй. Ə был Земфира. Ул - йырсы. Филармонияла эшлəй.
- О-о-о, мин бик шат, ҡыҙҙар.
- Беҙ ҙə шат.
- Һеҙ ҡайҙа бараһығыҙ, ҡыҙҙар?
- Концертҡа, ə һеҙ?
- Мин интернетҡа, ҡыҙҙар.
- Унда нимə эшлəйһең?
- Үҙемə кəлəш эҙлəйем.
- Шулаймы ни?
- Шулай шул.
- Ярай, һау бул. Уңыштар һиңə.
- Һау булығыҙ, ҡыҙҙар.

8. *Коммуникатив заданиелар*

Напишите письмо своей бабушке.

Подготовьте и отправьте факс в Польшу.

Узнайте номер электронной почты у Азата.

Спросите у мамы номер факса ее организации.

Узнайте иммейл брата.

Подготовьте текст о себе для интернета.

Подготовьте текст телеграммы – поздравления с днем рождения известному писателю.

19. Ун туғыҙынсы дәрес.

Азат, һинең диңгеҙгә барғың киләме?
– Азат, тебе хочется поехать на море?

1. ***Диңгеҙгә барыу – поехать на море***
Диңгеҙ – море
Диңгеҙгә барғы килә - хочется поехать на море
а) Ҡара – смотри, ҡарағы килә - хочется смотреть
Күр – смотри, күрге килә - хочется увидеть
Бел – знай, белге килә - хочется знать
Яҙ – пиши, яҙғы килә - хочется писать
Кит – уходи, китке килә - хочется уходить
Уҡы – читай, уҡығы килә - хочется читать
Йөҙ – плавай, йөҙгө килә - хочется плавать

2. ***Желание в башкирском языке передается с помощью аффиксов –ғы/-ге, -ҡы/-ке и вспомогательного глагола*** ***<u>килә.</u>***

а) ***Минең барғым килә. – Мне хочется идти.***
Һинең барғың килә. – Тебе хочется идти.
Уның барғыһы килә. – Ему хочется идти.
Һеҙҙең барғығыҙ килә. – Вам хочется идти.
Уларҙың барғыһы килә. – Им хочется идти.
а) Мин поезд менән йөрөгөм килә.
Мин самолет менән осҡом килә.
Уның автобус менән киткеһе килә.
б) –Һинең Мәскәүгә барғың киләме?
-Эйе, килә.
-Мәскәүгә нимә менән барғың килә?

-Самолет менән.
-Ялға ҡайҙа барғың килә?
-Талҡаҫ күленә,
-Ялда нимә эшләгең килә?
-Компьютерҙа уйнағым килә.
-Һинең каникулда нимә эшләгең килә?
-Диңгеҙҙә йәки күлдә һыу ингем килә.
-Унда нимә менән барғың килә?
-Поезд менән.
-Әлиә, Канар утрауҙарында булғың киләме?
-Эйе.
в) –Һеҙҙең Башҡортостанға килгегеҙ киләме?
-Килә.
-Уның стадионға барғыһы киләме?
-Юҡ, килмәй.
-Һеҙҙең бассейнда йөҙгөгөҙ киләме?
-Килмәй.
г) – Азат, Япониянан ҡайтҡың киләме?
-Эйе, килә.
-Марат, шахмат уйнағың киләме?
-Килә.
-Әлиә, компьютерҙа эшләгең киләме?
-Килмәй.
-Һеҙҙең банан ашағығыҙ киләме?
-Юҡ, килмәй.
-Азат, һинең быйыл диңгеҙгә барғың киләме?
-Эйе, килә.

2. Диңгеҙгә барһам... Если поеду на море...
-һа/-һә - аффиксы условного наклонения

Ал – бери, алһа – если возмет
бел – узнай, белһә - если узнает
һөйлә - расскажи, һөйләһә - если расскажет
ҡайт – вернись, ҡайтһа – если вернется
Мин алһам – если возьму
һин алһаң – если возьмешь
ул алһа – если возьмет
беҙ алһаҡ – если возьмем
һеҙ алһағыҙ – если возьмете
улар алһа (алһалар) – если они возьмут

а)–Диңгеҙгә барһаң, нимә эшләйһең?
-Йөҙәм.
-Баҡсаға барһаң, нимә эшләйһең?
-Еләк ашайым.

б)–Каникул булһа ҡайҙа бараһың?
-Диңгеҙгә.
-Йәй булһа нимә эшләйһең?
-Антальяға китәм.
-Аҡсаң булһа нимә эшләр инең?
-Машина алам.
-Президент булһаң нимә эшләр инең?
-Белмәйем.

3. Азат, беҙгә килһәгеҙ ине. – Азат, приехали бы вы к нам.

Килһәгеҙ ине – приехали бы вы
Ҡайтһаң ине - вернулся бы
Мин барһам ине. – Если б я поехал.
Һин барһаң ине. – Если б ты поехал.
Ул барһа ине. – Если он ты поехал.

Беҙ барһаҡ ине. – Если б мы поехали.

Һеҙ барһағыҙ ине. – Если б вы поехали.

Улар барһа ине. – Если б они поехали.

а) Һин ауылға китһәң ине.

Ул унда йәшәһә ине.

Һеҙ эште башлаһағыҙ ине.

Улар дарыу килтерһә ине.

4. Диңгеҙҙә һыу инер инем. - На море я б купался.

Һыу – вода

Һыу инеү – купаться

Һыу инер – будет купаться

Һыу инер инем – я бы купался.

Сослагательное наклонение образуется при помощи аффиксов и вспомогательных глаголов.

1) -р+ ине (күрер ине – видел бы)

2) ***–асаҡ /-әсәк + ине (күрәсәк ине - должен был увидеть)***

а) Күрер ине

килер ине

ҡайтыр ине

йәшәр ине

торор ине

һатыр ине

кейер ине

б) Мин күрер инем.

Һин күрер инең.

Ул күрер ине.

Беҙ күрер инек.

Һеҙ күрер инегеҙ.

Улар күрер инеләр.

5. Азат ялға барасаҡ ине. – Азат должен был поехать на отдых.

Ял – отдых

Ялға барасаҡ – поедет на отдых

Ялға барасаҡ ине – должен был поехать на отдых

а) Барасаҡ ине

Киләсәк ине

Йәшәйәсәк ине

Китәсәк ине

Һөйләйәсәк ине

Ятасаҡ ине

Эшләйәсәк ине

б) Мин эшләйәсәк инем.

Һин эшләйәсәк инең.

Ул эшләйәсәк ине.

Беҙ эшләйәсәк инек.

Һеҙ эшләйәсәк инегеҙ.

Улар эшләйәсәк ине (инеләр).

в) Азат Өфөлә уҡыясаҡ ине.

Әмировтар диңгеҙгә барасаҡ ине.

г) Улар бөгөн килмәйәсәк ине.

Мин уның менән йәшәмәйәсәк инем.

д) Һин Токиоға китәсәк инең түгелме?

Азат диңгеҙгә китәсәк ине түгелме?

6. Күнегеүҙәр.

а) Составьте предложения.

Азат, йәй, диңгеҙ, барғыһы, килә.

Әлиә, йәй, китаптар, уҡығыһы, килә.

Марат, клуб, компьютер, килә, барғыһы.
Ял, Морат, киләме, шахмат, уйнағың.
Булһа, каникул, Анапа, ине, барыр.
Ул, килһә, бөгөн, ине, беҙ.
Поезд, Сибай, булһа, бөгөн, ине.
Атай, ҡайтһа, цирк, инек, барыр.
Был, ятасаҡ, дауахана, аҙнала, ул, ине.

б) Ответьте на вопросы.

Һинең Индияны күргең киләме?
Каникулда ҡайҙа барғың килә?
Урта диңгеҙҙә йөҙгөң килмәйме?
Өләсәйеңә ауылға барғың килмәйме?
Ауылға ҡайтһаң, нимә эшләйһең?
Лотерейға аҡса отһаң, нимә эшләр инең?
Президент булһаң, нимә эшләр инең?
Азат диңгеҙгә китәсәк инеме?
Был командала ул уйнаясаҡ инеме?
Банкоматҡа Азат барасаҡ инеме?
Азат банкоматҡа кем менән барасаҡ ине?
Ул дискеттар һатып аласаҡ инеме?

7. *Диалогтар.*

а)–Сәләм, Азат!
-Сәләм, Айбулат!
-Ҡайҙа бараһың?
-Вокзалға.
-Унда нимә эшләйһең?
-Поезға билет алам.
-Ҡайҙа?
-Адлерға. Ялға Ҡара диңгеҙгә барғым килә.

-Минең дә диңгеҙҙә йөҙгәм килә.

-Әйҙә, бергә китәйек.

-Әйҙә.

б) –Алло!

-Алло!

-Асия, һинме?

-Эйе, мин, Гүзәл.

-Хәлдәр нисек, Асия?

-Яҡшы, мин каникулда.

-Мин дә. Һин каникулда ҡайҙа бараһың?

-Белмәйем.

-Ауылға барғың килмәйме?

-Килмәй шул.

-Улайһа, беҙгә килер инең.

-Белмәйем. Бәлки.

-Кил. Атайым менән әсәйем диңгеҙгә китәсәк. Беҙ һинең менән бергә күлдә йөҙөр инек, компьютерҙа уйнар инек.

-Һин дә диңгеҙгә китәсәк инең түгелме?

-Эйе, мин дә әсәйҙәр менән китәсәк инем, әммә өйҙә кеше юҡ. Шуға мин бармайым.

-Ярай, рәхмәт. Мин килермен.

-Кил, көтәм.

-Һау бул.

-Һау бул.

8. *Коммуникатив заданиелар*

Составьте небольшой рассказ о поездке на море.

Распросите маму о том, как можно добраться до Мертвого моря.

Спросите одноклассника, был ли он на Канарах.

Расскажите о своих планах на летние и зимние каникулы.

Распросите об отдыхе в молодежных лагерях.

20. Егерменсе дәрес.

Азат, көньяҡтан ҡайтҡас, миңә килерһеңме?

– Азат, когда вернешься с юга, придешь ко мне?

1.***Көньяҡ – юг, южный***

Көнсығыш – восток, восточный

Көнбайыш – запад, западный

Төньяҡ – север, северный

Көньяҡта ял итеү – отдыхать на юге

Көньяҡ полюс – Южный полюс

Төньяҡ полюс - Северный полюс

а) Башҡортостан Көньяҡ Уралда.

Екатеринбург Төньяҡ Уралда.

Көнсығыш Европа.

Көнбайыш Европа.

б)–Башҡортостан ҡайҙа?

-Көньяҡ Уралда.

-Махачкала ҡайҙа?

-Төньяҡ Кавказда.

в)–Көньяҡ Полюста нимә бар?

-Белмәйем.

-Көньяҡ Полюста нимә бар?

-Пингвиндар бар.

2. *Көньяҡтан ҡайтҡас. – Когда с юга вернешься.*

Ҡайт – вернись, ҡайтҡас- когда вернешься (вернувшись)

Кит – уходи, киткәс – уходя

Әйт – скажи, әйткәс – сказавши

Яҙ – напиши, яҙғас – написав

Ярат – люби, ратҡас – коль любишь (любя)

Бел – знай, белгәс – коль знаешь

Йәшә - живи, йәшәгәс – коль живешь

-ҡас /-кәс, -ғас/-гәс – аффиксы деепричастия прошедшего времени

барғас, әйтер – скажет, когда придет

килгәс, эшләр – сделает, когда придет

3. Килеп сыҡ – заходи

Кил – приходи, килеп – приходя

Кит – уходи, китеп – уходя

Йәшә - живи, йәшәп – живя

Бар – иди, барып – идя

Әйт – говори, әйтеп – говоря

Ин – заходи, инеп – заходя

Ултыр – сиди, ултырып – сидя

Ят – лежи, ятып – лежа

а) *-ып/-еп/-п – аффиксы депричастия настоящего времени*

килеп – придя, китеп – уходя

б) Азат, беҙгә инеп сыҡ.

Азамат, беҙгә килеп ҡайт.

Ямал илап ебәрҙе.

в) ***Форма на –а/-ә, -ып/-еп/-п, употребляясь со вспомогательными глаголами, выражают целостное значение степени совершения действия или***

модальное значение. Ул килеп торҙо – Он встал. Мин йырлап ебәрҙем. – Я запела.

г) Тороп тор. – Подожди.

Алып бир. – Дай.

Ятып тор. – Лежи.

Ашап ал. – Покушай.

4. Киткәнсе эшлә. – До ухода, сделай.

Кит – уходи, киткәнсе – до ухода

Ят – ложись, ятҡансы – до того, как лег

Кил – приходи, килгәнсе – до прихода

Йәшә - живи,йәшәгәнсе – как жил

а) Йәшәгәнсе, йәшә. – Живи, пока живешь.

Ашағансы, аша. – Ешь, пока кушается.

Яратҡансы, ярат. – Люби, пока любится.

б) –Мин киткәнсе, тор. – Встань до моего ухода.

-Ул ятҡансы, эшлә. – Работай, пока он не лег.

-Бала ашағансы, күрһәтмә. – Не показывай, пока ребенок ест.

в)*-ғансы/-гәнсе, -ғанса/-гәнсә, -ҡансы/-кәнсе, -ҡанса/-кәнсә - аффиксы деепричастия будущего времени.*

Бөткәнсе аша – ешь, пока не кончится (до конца)

Үлгәнсе, йәшә - живи, пока не умрешь

г) Әсәй ҡайтҡансы, мин киттем.

Ул торғансы, сәй эстек.

5. Азат шатлыҡтан йырлай башланы. –Азат от радости запел.

Шатлыҡ – радость

Шатлыҡтан йырлай – поет от радости
Шатлыҡтан илай – плачет от радости
а)Шатлыҡтан йырлай башланы.
Шатлыҡтан илай башланы.
Мин шатлыҡтан йырлай башланым.
б) ***Илай башлау – заплакать***
Йырлай башлау – запеть
Уйнай башлау – заиграть
Көлә башлау – засмеяться
Аҡһай башлау – захромать
Яна башлау – загореться
Бейей башлау – заплясать
Ҡысҡыра башлау – закричать
Өрә башлау – залаять

в)***Деепричастие на –а/-й обозначает начало действия***
(уйнай башлау – заиграть)
г) Бала илай башланы.
Эт өрә башланы.
Усаҡта ут яна башланы.
Мәҙинә йырлай башланы.
д) Диңгеҙҙе күргәс, ул йырлай башланы.
Көньяҡҡа килгәс, ул йырлай башланы.
Көнбайышта ут яна башланы.
Эт көньяҡҡа ҡарап өрә башланы.
6. Күнегеүҙәр.
а) Ответьте на вопросы.
Башҡортостан Уралдың көньяғындамы?

Көньяҡ Полюстан Башҡортостан алыҫмы?
Көнбайышта ниндәй илдәр бар?
Төньяҡта ниндәй диңгеҙҙәр бар?
Көнсығышта нндәй халыҡтар йәшәй?
Башҡорттар ҡайҙа йәшәй?
Көньяҡта ял иткәнең бармы?
Ҡайҙа ял иттегеҙ?
Көньяҡта ял итеү ҡыйбатмы?
Ниндәй диңгеҙҙә ял иттегеҙ?
Диңгеҙ шәпме?
Диңгеҙгә ҡасан барасаҡһығыҙ?
Төньяҡта янып буламы?
Төньяҡ Полюста йәшәп буламы?

б) Составьте предложения.

Мин, ял, көньяҡ, яратам, итергә.
Ул, каникул, көньяҡ, итә, Башҡортостан, ял.
Пингвиндар, Полюс, Көньяҡ, йәшәй.
Диңгеҙ, мин, яратам, йөҙөргә.
Әхәт, яратмай, күл, йөҙөргә.
Әмир, эшләй, ял, көньяҡ, киткәнсе.
Азат, миңә, кил, ҡайтҡас, Полюс, Төньяҡ.
Көнсығыш, күргем, илдәр, килә.
Диңгеҙ, йырлай, ебәр, күргәс, мин.
Көньяҡта, океан, ниндәй, бар?

в) Переведите.

Көньяҡтан төньяҡҡа осто.
Ул көнсығышта күп булды.
Рәсәй көнсығыш Европала.
Евразияла нидәй илдәр бар?

Азат көньяҡтан ҡайтҡас, ауылға китте.

Көнбайыш Европа илдәренән ҡайтҡас Азат беҙгә килде.

Каникулға киткәнсе, Азат карта өйрәнде.

7. ***Диалогтар.***

а)–Алло!

-Алло!

-Азат, Норвегия ҡайҙа?

-Төньяҡ Европала.

-Ә Франция?

-Көнбайыш Европала.

-Рәсәй ҡайҙа?

-Евразияла.

-Афарин! Шәп!

-Рәхмәт, маҡтағаның өсөн.

б)–Алло!

-Алло!

-Әлиә, һин ҡайҙа булдың?

-Ҡара диңгеҙҙә.

-Унда нимә эшләнең?

-Ял иттем, диңгеҙҙә йөҙҙөм.

-Шулаймы ни?

-Эйе, ә һин каникулда ҡайҙа булдың?

-Мин дә көньяҡта.

-Унда ҡайҙа?

-Көньяҡ Башҡортостанда, Күгәрсендә.

-Унда нимә эшләнең?

-Көтөү көттөм.

-Шулаймы ни?

-Шулай, аҡса эшләнем.

-Афарин. Ә мин аҡса бөтөрҙөм.

-Бик шәп икән!

в)–Алло!

-Алло!

-Азат, һин ҡайҙа?

-Байҡалда.

-Шулаймы?

-Шулай!

-Унда нимә бар?

-Матурлыҡ бар.

-Һин ял йортондамы?

-Юҡ, мин туристар менән.

-Ҡыҙыҡ.

-Бик ҡыҙыҡ.

-Ҡайтҡас, миңә килеп сыҡ, һөйләрһең.

-Ярай.

-Унда киткәнсе, миңә килһәң, бергә китер инек.

-Ярай, киләһе йыл бергә барырбыҙ.

-Бәлки ...

-Ярай, һау бул.

-Һау бул.

г)-Әсәй, быйыл көньяҡҡа барабыҙмы?

-Юҡ.

-Ниңә?

-Аҡса юҡ.

-Ә ҡасан була?

-Икенсе йылға булыр.

-Икенсе йыл диңгеҙгә барырбыҙмы?

-Бәлки.

-Ниңә бәлки?

-Белмәйем, нимә булырын.

-Ә һин алла бойорһа барырбыҙ, тип әйт.

-Ярай, барырбыҙ, алла бойорһа.

8. *Коммуникатив заданиелар*

Составьте план на летние каникулы.

Опишите свое пребывание в Западной Европе.

Спросите друга об отдыхе на море.

Узнайте у друга как море, солнце, погода в Ялте.

Распросите в агенстве об отдыхе на Мертвом море, Канарских островах, Средиземном море, в Крыму, Испании.

21. Егерме беренсе дәрес.
Азат, Башҡортостан тураһында һин нимә беләһең?
– Азат, что ты знаешь о Башкортостане?

1. Башҡортостан – Башкортостан

Башҡортстан Республикаһы – Республика Башкортостан

Башҡортостан тәбиғәте – природа Башкортостана

Башҡортостан халыҡтары – народы Башкортостана

Башҡортостан мәҙәниәте – культура Башкортостана

а)–Башҡортостан Республикаһы ҡайҙа?
-Уралда.
-Үзбәкстан Республикаһы ҡайҙа?
-Урта Азияла.
б)–Башҡортостан Республикаһы Азияламы?
-Ул Азияла ла, Европала ла.
-Таулы Алтай Республикаһы Европаламы?
-Юҡ, ул Азияла.
в)–Башҡортостанда нисә ҡала бар?
-Егерме бер.
-Башҡортостанда нисә район бар?
-Илле дүрт.
г)–Башҡортостандың баш ҡалаһын беләһеңме?
-Өфө.

-Башҡортостандың Учалы ҡалаһын күрҙеңме?

-Юҡ, күрмәнем.

д)–Башҡортостан гербын беләһеңме?

-Эйе, беләм.

-Башҡортостан гимнын кем яҙған?

-Белмәйем.

-Башҡортостан байрағын һеҙ беләһегеҙме?

-Эйе, беләбеҙ.

2. *Башҡортостан тәбиғәте.- Природа Башкортостана.*

Тәбиғәт – природа

Тау – гора

Йылға – река

Күл - озеро

Урман – лес

Дала – степь

Һаҙ – болото

Сүл - пустыня

Иң – самый

Бейек – высокий

Тәрән – глубокий

а) Был тау.

Был йылға.

Был күл.

Был урманмы?

Был даламы?

Был һаҙмы?

Урал тау<u>ы</u>

Ирәндек тауы

Ирәмәл тауы

Балҡантау

Янғантау

Ямантау

Торатау

б) Ағиҙел йылғаһы

Ҡариҙел йылғаһы

Дим йылғаһы

Көнйылға

Кесейылға

Игенйылға

в) Асылыкүл

Ҡандракүл

Яугүл

Ҡаратабын күле

Боғаҙаҡ күле

Ҡалҡан күле

г) –Башҡортостанда ниндәй тауҙар бар?

-Ирәндек, Ирәмәл, Ҡырҡты, Ҡыраҡа, Көркәк, Балҡантау, Мәсем һәм башҡалар.

-Башҡортостандың ниндәй йылғаларын беләһең?

-Ағиҙел, Яйыҡ, Дим, Нөгөш, Һаҡмар, Ҡыҙыл, Әй, Эйек, Сәрмәсән, Ыҡ һәм башҡалар.

-Башҡортостанда дала ҡайҙа?

-Көньяҡта.

-Һаҙҙар ҡайҙа?

-Төньяҡта, үҙәк Башҡортостанда.

д) –Башҡортостанда тауҙар бейекме?

-Эйе.

-Башҡортостан тауҙары Кавказдан бейегерәкме?

-Юҡ.

-Башҡортостандың иң бейек тауын беләһеңме?

-Эйе, беләм, Ямантау.

-Башҡортостандың иң тәрән күлен беләһеңме?

-Эйе, Яҡтыкүл.

-Иң оҙон йылғаһы Ағиҙелме?

-Эйе, Ағиҙел.

е) –Башҡортостанда ниндәй ҡоштар бар?

-Белмәйем.

-Хайуандарын, йәнлектәрен беләһеңме?

-Бер аҙ.

-Башҡортостанда айыу, бүре, ҡуян бармы?

-Эйе.

-Башҡортостанда ниндәй балыҡтар бар?

-Белмәйем.

-Башҡортостанда нефть, алтын, күмер бармы?

-Бар.

-Башҡортостанда һыуыҡмы, йылымы?

-Уртаса.

-Шүлгәнташ ҡайҙа?

-Бөрйән районында.

ё) Башҡортостандың ниндәй ҡоштары һанамыштарҙа сағылыш тапҡан?

Төй-төй төйләгән

-Төй-төй төйләгән,

Төндә ҡайҙа бараһың?

-Хәбирҙәргә барамын.

-Унда ниндәй йомошоң?
-Унда бар осор ҡошом.
Осоп китте, юғалды,
Башы һыуға тығылды,
Аҡ суҡ, ҡара суҡ,
Бында торма, бар сыҡ!

3. Башҡортостан халыҡтары. – Народы Башкортостана.

Халыҡ – народ
Башҡорт – башкир
Урыҫ – русский
Татар – татарин
Сыуаш – чуваш
Мари – мари
Удмурт – удмурт
Мордва – мордва
Немец – немец
Латыш – латыш
Төп халыҡ – коренной народ

а)–Башҡортостанда ниндәй халыҡтар йәшәй?
-Башҡорт, урыҫ, татар һәм башҡалар.
-Башҡортостандың төп халҡын беләһеңме?
-Эйе, башҡорт.
б)–Башҡортостанға урыҫтар ҡасан килгән?
-Ун алтынсы –егерменсе быуаттарҙа.
-Башҡортостанға татарҙар ҡасан килгән?
-Ун алтынсы – ун туғыҙынсы быуаттарҙа.
-Сыуаштар ҡасан килгән?
-Ун етенсе – ун һигеҙенсе быуаттарҙа.

-Мариҙар ҡасан килгән?

-Ун алтынсы – ун етенсе быуаттарҙа.

в)–Удмурттар Башҡортостанда килгән халыҡмы?

-Эйе.

-Мордвалар Башҡортостанда төп халыҡмы?

-Юҡ, килгән халыҡ.

г)–Башҡортостанда немец, латыш, украин, белорус ауылдары бармы?

-Бар, тик уларҙа башҡа халыҡтар ҙа хәҙер йәшәй.

д)–Башҡортостанда мари, удмурт, мордва телдәрендә уҡыйҙармы?

-Эйе.

-Башҡортостанда урыҫтар башҡорт телен беләме?

-Юҡ.

-Башҡорттар урыҫ телен беләме?

-Белә.

-Башҡортостанда башҡорт телен өйрәнергә кәрәкме?

-Кәрәк.

-Беҙгә ниндәй телдәр кәрәк?

-Башҡорт, урыҫ, инглиз һәм туған тел.

-Башҡортостан халыҡтары республиканы яратамы?

-Эйе.

-Һин Башҡортостанды яратаһыңмы?

-Эйе.

4. Башҡортостан мәҙәниәте. – Культура Башкортостана.

Мәҙәниәт – культура

Башҡорт мәҙәниәте – башкирская культура

Республика мәҙәниәте – культура республики

Сәнғәт – искусство

Башҡортостан сәнғәте – искусство Башкортостана

Мәҙәниәт йорто – Дом культуры

Мәҙәниәт үҙәге – Центр культуры

а)-Һин башҡорт мәҙәниәтен беләһеңме?

-Бер аҙ.

-Һеҙ урыҫ сәнғәтен беләһегеҙме?

-Юҡ.

-Һеҙ республика мәҙәниәтен беләһегеҙме?

-Бик әҙ.

б)–Мәҙәниәт йорто ҡайҙа?

-Ҡаршыла.

-Мәҙәниәт үҙәге ҡайҙа?

-Унда.

в)–Был сәнғәт институтымы?

-Эйе.

-Тегеһе сәнғәт училищеһымы?

-Юҡ, ул сәнғәт мәктәбе.

г)–Башҡорт мәҙәниәте көндәре буламы?

-Була.

-Мари мәҙәниәте үҙәге ҡайҙа була?

-Белмәйем.

-Сыуаш мәҙәниәте үҙәге Ҡырмыҫҡалы районындамы?

-Эйе.

5. Күнегеүҙәр.

а) Ответьте на вопросы.

Баймаҡ Башҡортостандамы?

Ырымбур Башҡортостандамы?

Башҡортостандың көнбайышында ниндәй ҡалалар бар?

Башҡортостан Уралдың ҡайһы яғында?

Башҡортостанда дала бармы?

Башҡортостанда сүлдәр бармы?

Башҡортостан Рәсәйҙең ҡайһы ерендә?

Урал тауҙары тураһында нимә беләһең?

Башҡортостан тураһында нимә беләһең?

б) Исправьте ошибки.

Башҡортостан Себерҙә.

Учалы, Сибай, Туймазы, Мәләүез - Татарстан ҡалалары.

Өфө - баш ҡала.

Ҡазан Башҡортостандың көньяғында урынлашҡан.

Башҡортостандың төп халҡы – башҡорт.

Сыуашстан Республикаһының баш ҡалаһы – Салауат.

Ҡурай – башҡорт халыҡ инструменты.

Ҡумыҙ бик күп халыҡтарҙа бар.

Башҡортостан гимнын Чайковский яҙған.

в) Составьте предложения.

Башҡортостан, ярата, мин, бик.

Ул, белә, Башҡортостан, яҡшы.

Мин, Башҡортостан, төньяҡ, йәшәйем.

Ямантау, бейек, иң, тау, Башҡортостан.
Яҡтыкүл, күл, Башҡортостан, матур, тәрән, иң.
Башҡортостан, күп, ҡоштар, иле.
Башҡортостан, академия, сәнғәт, эшләй.
Мариҙар, тел, белә, татар, башҡорт, урыҫ.
г) Разгадайте ребус.

6. ***Диалогтар.***
а)–Алло!
-Алло!
-Азат, һин республиканы яҡшы беләһеңме?
-Эйе.
-Ағиҙел ҡалаһы ҡайҙа?
-Нефтекама яғында.
-Ә Нефтекама ҡалаһы ҡайҙа?
-Башҡортгостандың төньяҡ –көнбайышында.
-Шулаймы ни? Ә Бөрө ҡайҙа?
-Ул төньяҡта.
-Мәләүез ҡайҙа?
-Көньяҡта.
-Рәхмәт.
-Ә һиңә ниңә кәрәк?
-Башҡортостан тураһында викторина була.

-Шулаймы ни?
-Шулай шул. Ярай, рәхмәт.
-Һиңә уңыштар.
б)–Һаумыһығыҙ!
-Һаумыһығыҙ!
-Һеҙ ҡайҙан?
-Башҡортостандан.
-Ә ул ҡайҙа?
-Көньяҡ Уралда.
-Унда ниндәй тауҙар,йылғалар бар?
-Ямантау, Ирәндек, Көркәк тауҙары, Урал, Ағиҙел, Дим йылғалары бар.
-Тағы һеҙҙә нимә бар?
-Бал, ҡымыҙ, ҡурай, бишбармаҡ бар.
-Айыу бармы?
-Урманда күп.
-Шулаймы ни?
-Эйе.
в)–Азат, был ниндәй байраҡ?
-Башҡортостан байрағы.
-Кем эшләгән?
-Белмәйем.
-Башҡортостан гимнын беләһеңме?
-Ишеткәнем бар.
-Оҡшаймы?
-Эйе.
-Авторын беләһеңме?
-Эйе, Фәрит Идрисов.
-Башҡортостан гербын күргәнең бармы?

-Бар. Унда Салауат Юлаев һәйкәле тора.

-Яҡшы. Афарин.

-Рәхмәт.

7. Коммуникатив заданиялар

Составьте план рассказа о Башкортостане.

Составьте путеводитель по Башкортостану.

Попросите рассказать Азата о горах Башкортостана.

Распросите друга, что он знает об озерах республики.

22. Егерме икенсе дәрес.

Азат, һин Өфөнө беләһеңме? – Азат, ты знаешь Уфу?

1. *Өфө - Уфа*

Баш ҡала – столица

Боронғо ҡала – древний город

а) Өфө ҡалаһы.

Өфө матур ҡала.

Өфө - баш ҡала.

Өфө - ҙур ҡала.

Өфө - боронғо ҡала.

б)-Өфөлә нимә бар?

-Университеттар, музейҙар, театрҙар, стадиондар, мәктәптәр, техникумдар, һәйкәлдәр бар.

-Өфөлә тағы нимә бар?

-Фонтандар, урамдар.

в)-Өфө ҙурмы?

-Бик ҙур.

-Өфө матурмы?

-Матур.

-Өфө боронғо ҡаламы?

-Эйе.

-Өфө баш ҡаламы?

-Баш ҡала.

г)-Өфө ҡасан төҙөлгән?

-Белмәйем.

-Өфөлә йәштәр театры ҡасан төҙөлдө?

-Яңыраҡ.

2. Ҡала үҙәге – центр города
Үҙәк – центр
Дәүләт – государственный
Һәйкәл – памятник
Китапхана – библиотека
Сәнғәт – искусство
Тарихи – исторический

а)–Ҡала үҙәгенә нисек барырға?
-Автобус менән.
-Салауат һәйкәленә нимә менән барырға?
-Автобус һәм троллейбус менән.
б)–Сәнғәт академияһы ҡайҙа?
-Ҡала үҙәгендә.
-Башҡорт дәүләт педагогия университеты ҡайҙа?
-Үҙәктә.
в)–Был Опера һәм балет театрымы?
-Эйе.
-Ә был музеймы?
-Юҡ.
-Был Дәүләт архивымы?
-Эйе.
-Был Башҡорт дәүләт театрымы?
-Юҡ.
г)-Өфөнөң ниндәй тарихи урындарын беләһегеҙ?
-Белмәйем.
-Өфөнәң ниндәй музейҙарын беләһегеҙ?
-Нестеров исемендәге музей, Крайҙы өйрәнеү музейы, М.Ғафури музейы…
д)-Өфөлә ниндәй йылғалар бар?

-Ағиҙел, Ҡариҙел, Дим.
-Өфөлә ниндәй театрҙар бар?
-Башҡорт, Урыҫ, Татар драма театрҙары.
е)-Өфөлә йәштәр театры бармы?
-Бар.
-Ә ҡурсаҡ театры бармы?
-Бар.
ё)-Өфөлә Милли китапхана ҡайҙа?
-Үҙәктә.
-Милли банк ҡайҙа?
-Башҡорт драма театры янында.

3. Был Ҡоролтай бинаһы.

Ҡоролтай – Курултай (Госсобрание)

Бина – здание

Хөкүмәт – правительство

Майҙан – площадь

Һарай – дворец

а)–Был Ҡоролтай бинаһымы?
-Эйе.
-Тегеһе Хөкүмәт йортомо?
-Эйе.
б)–Был ниндәй бина?
-Милли банк бинаһы.
-Был ниндәй йорт?
-Милли китапхана йорто.
в)–Совет майҙаны ошомо?
-Эйе.
-Актерҙар йорто ошомо?
-Юҡ.

г)–Һин университетҡа бараһыңмы?

-Эйе.

-Һин Каруан һарайҙа булдыңмы?

-Юҡ.

4. Ҡала хакимиәте- Администрация города.

Хакимиәт – администрация

Башлыҡ – глава

Өфө ҡалаһы хакимиәте – Администрация города Уфы

а)-Өфө ҡалаһының башлығы кем?

-Белмәйем.

-Стәрленең башлығы кем?

-Әхмәтов.

-Республиканың башлығы кем?

-Президент.

б)-Өфө хакимиәте ҡайҙа?

-Октябрь проспектында.

-Совет районы хакимиәте ҡайҙа?

-Революцион урамда.

-Калинин районы хакимиәте ҡайҙа?

-Белмәйем.

в)-Әлшәй районы хакимиәте Раевкаламы?

-Эйе.

-Өфө районы хакимиәте Зубоволамы?

-Юҡ.

-Илеш районы хакимиәте Илештәме?

-Юҡ, Йәркәйҙә.

5. Өфө тураһында тағы нимә беләһегеҙ? – Что вы знаете об Уфе?

Өфө тураһында – об Уфе
Тағы – еще
Кеше – человек
Нисә кеше? – Сколько человек?

а)-Өфөлә күпме халыҡ йәшәй?

-Бер миллион.

-Салауатта күпме халыҡ йәшәй?

-Белмәйем.

б)-Өфөлә нисә район бар?

-Ете.

-Башҡортостанда нисә район бар?

-Илле дүрт.

в)-Өфөлә ниндәй райондар бар?

-Дим, Совет, Ленин, Октябрь, Калинин, Орджоникидзе, Киров райондары.

-Башҡортостанда ниндәй райондар бар?

-Әбйәлил, Баймаҡ, Дүртөйлө, Ауырғазы һәм тағы 50 район.

г)-Өфө ҡунаҡханалары шәпме?

-Эйе.

-«Президент Отель» ҡунаҡханаһы шәпме?

-Бик шәп.

д)-Өфөләр нисек?

-Яҡшы.

-Өфөлә стадиондар нисек?

-Белмәйем.

-Өфөлә театрҙар нисек?

-Бик шәп.

-Өфөлә ресторандар нисек?

-Әллә, белмәйем.

6. Өфөнөң күңел асыу урындарын беләһеңме?

Знаешь ли ты развлекательные места Уфы?

Күңел – душа, настроение

Күңел асыу – развлекаться, веселиться

Күңелле – весело

Күңел асыу урындары – развлекательные места

Күңел асыу үҙәге – развлекательный центр

а)-Өфөләр ҡайҙа күңел аса?

-Паркта, ресторанда, күңел асыу үҙәктәрендә.

-Һин ҡайҙа күңел асаһың?

-Компьютер клубында.

-Ағайың ҡайҙа күңел аса?

-«Өфө уттары» күңел асыу үҙәгендә.

б)–Һеҙ нисек күңел асаһығыҙ?

-Компьютерҙа уйнап.

-Азат нисек күңел аса?

-Скейтбордта йөрөп.

-Һин нисек күңел асаһың?

-Әйтмәйем.

7. Өфөлә ҡасан Ҡала көнө була? – Когда будет в Уфе День города?

Ҡала көнө - День города

12 июнь – Ҡала көнө

а)–Ҡала көнө ҡасан була?

-Ун икенсе июндә.

-Республика көнө ҡасан була?

-Ун беренсе октябрҙә.

б)–Ҡала көнөндә нимә була?

-Фейерверк була.

-Республика көнөндә нимә була?

-Ҙур концерт була.

в)–Һин ҡала көнөн яратаһыңмы?

-Эйе, яратам.

9. Күнегеүҙәр.

а)Закончите предложения.

Мин Өфөнө бик .....

Өфөлә бер миллион кеше .....

Өфө Башҡортостандың баш .....

Өфөлә «Россия», «Ағиҙел», «Аҡтау», «Өфө» һәм башҡа ҡунаҡханалар .....

Өфөлә студенттар бик .....

Өфө урамдары оҙон һәм .....

Өфө Ағиҙел, Ҡариҙел, Дим йылғалары буйында .....

Мин Өфөлә колледжда .....

Ағайым Өфөлә Нефть университетында .....

б) Ответьте на вопросы.

-Был ниндәй ҡала?

-Өфө баш ҡаламы?

-Өфөлә күпме кеше йәшәй?

-Өфөлә нисә район бар?

-Өфөлә ниндәй байрамдар үткәрелә?

-Ҡала көнө Өфөлә ҡасан үткәрелә?

-Республика көнөн Өфө нисек үткәрә?

-Өфөлә нисә мәктәп, ссуз, вуз бар?

-Өфөлә ниндәй театрҙар, музейҙар бар?

-«Уралсиб» банкыһын беләһеңме?

-Өфөлә Матбуғат йорто ҡайҙа?

-Өфөнөң тимер юл вокзалы ҙурмы?

-Өфөлә ниндәй бөйөк кешеләр йәшәгән?

-Өфөнөң ҡайһы урамы бик оҙон?

-Өфө циркы ҙурмы?

в) Напишите названия улиц вашего города.

Салауат Юлаев урамы

____

____

____

г) Перечислите развлекательные места вашего города.

Өфө уттары

____

____

____

д) Отгадайте грамматические загадки.

1) Өфөнөң уртаһында нимә тора?

2) Дәрес аҙағы ни менән бөтә?

е) Переведите и ответьте на вопросы.

Йылғала өс өйрәк менән дүрт ҡаҙ йөҙөп йөрөй ине. Уларға биш тауыҡ һәм ике әтәс ҡушылды. Йылғала бөтәһе нисә ҡош йөҙә?

Һыу буйында биш кәмә,
Өсөһө китте йөҙөп,
Нисәүһе ҡалды ярҙа,
Әйтеп ҡара һин үҙең!

* * *

Алты яулыҡ. Икеһе

Биҙәкләнгән тирәле,
Нисәһендә биҙәк юҡ?
Шуны әйтеп бир әле?
* * *
Бер ҡәләм дә биш ҡәләм
Була һуң әле нисәү?
Нисәне алып ташлағас,
Ҡәләмдәр ҡалыр өсәү?

9. *Диалогтар.*

а)–Алло!
-Һаумыһығыҙ, был Өфөмө?
-Эйе.
-Һеҙ ҡайҙан?
-Лондондан. Мин Өфөгә килергә теләйем.
-Һеҙ башҡортмо?
-Юҡ, мин инглиз.
-Инглиз?
-Эйе, мин башҡорт телен өйрәнәм.
-Шулаймы ни? Ҡасан киләһегеҙ?
-Ике аҙнанан. Миңә ҡунаҡхана кәрәк.
-Яҡшы, булыр, көтәбеҙ.
-Рәхмәт.
б)–Һаумыһығыҙ!
-Һаумыһығыҙ, Һеҙ Майкмы?
-Эйе, мин Майк.
-Нисек килдегеҙ?
-Бик яҡшы. Самолет менән тәүҙә Мәскәүгә, унан - Өфөгә.
-Рәхим итегеҙ машинаға. Ҡунаҡханаға барабыҙ.

-Рәхмәт. Ниндәй ҡунаҡхана?

-«Башҡортостан» ҡунаҡханаһы.

-Ул ҡыйбатмы?

-Уртаса.

-Яҡшы. Мин – студент. Ҡыйбат ҡунаҡхана кәрәкмәй.

-Был Ағиҙел йылғаһы. Матур һәм ҙур йылға.

-Был Фрунзе, ә был Ленин урамы.

-Урамдар матур.

-Бына «Башҡортостан» ҡунаҡханаһы, рәхим итегеҙ.

-Рәхмәт. Ниндәй матур!

-Эйе, матур шул.

в)–Хәйерле иртә, Майк!

-Һаумыһығыҙ, Рәшит!

-Нихәл, ял иттегеҙме?

-Яҡшы, рәхмәт.

-Бөгөн Өфөнө ҡарайбыҙмы?

-Мөмкин булһа, әлбиттә.

-Мин нисәгә ҡунаҡханаға киләйем?

-Сәғәт ун бергә. Салауат һәйкәленә барабыҙмы?

-Әлбиттә.

-Рәхмәт. Мин уны бик күргем килә.

-Тағы ҡайҙа барғығыҙ килә?

-Археология һәм этнография, Крайҙы өйрәнеү музейҙарына.

-Яҡшы. Өфө буйлап йөрөйбөҙмө?

-Яҡшы, йөрөйбөҙ.

-Ярай, мин бер сәғәттән киләм.

-Рәхмәт, мин көтәм.

10. ***Коммуникатив заданиелар***

К вам приехал гость из Англии. Поинтересуйтесь, что он хотел бы в Уфе увидеть.

Вы побывали в музеях Уфы, расскажите другу о них.

Расскажите о развлекательных местах Уфы своему другу из Салавата.

Вы учитесь в техникуме, расскажите родителям о нем.

Уточните, сколько техникумов, колледжей в Уфе.

Побеседуйте с другом,подругой о Дне города.

Спросите у брата, что ему в Уфе нравится, что – нет.

23. Егерме өсөнсө дәрес.

Азат, буш ваҡытыңда нимә эшләйһең?
Азат, что ты делаешь в свободное время?

1.Буш ваҡытта интернетта гиҙәм. – В свободное время путешествую по интернету.

Буш ваҡыт – свободное время

Гиҙеү – путешествовать, бродить

Мин интернетта гиҙәм.

Һин интернетта гиҙәһең.

Ул интернетта гиҙә.

Беҙ интернетта гиҙәбеҙ.

а)–Һин интернетта гиҙәһеңме?

-Эйе.

-Улар интернетта гиҙәме?

-Юҡ.

б)–Буш ваҡытыңда һин интернетта гиҙәһеңме?

-Эйе, гиҙәм.

-Буш ваҡытыңда һин интернетта гиҙергә яратаһыңмы?

-Яратам.

в)-Һин хакер түгелме?

-Юҡ.

-Һеҙ хакермы?

-Түгел.

2. ***Буш ваҡытта мин компьютерҙа уйнайым. – В свободное время я играю на компьютере.***

а)–Һин компьютерҙа уйнайһыңмы?

-Эйе.

-Һеҙ компьютерҙа уйнайһығыҙмы?

-Юҡ.

-Һин компьютерҙа уйнайһыңмы, эшләйһеңме?

-Эшләйем.

б)–Ул компьютерҙа уйнарға яратамы?

-Эйе.

-Һеҙ компьютерҙа уйнарға яратаһығыҙмы?

-Юҡ.

в)–Һеҙ компьютер уйындарын беләһегеҙме?

-Эйе, беләм.

-Ул компьютер уйындарын яратамы?

-Юҡ, яратмай.

г)–Һин геймермы?

-Белмәйем.

-Ни өсөн?

-Мин был һүҙҙе белмәйем.

-Геймер – компьютер уйындарын яратыусы.

-Улай булғас, мин геймер.

-Мин дә.

3. Буш ваҡытта мин музыка тыңларға яратам. – В свободное время я люблю слушать музыку.

Музыка тыңлау – слушать музыку

Тыңлау – слушать

Тыңларға яратыу – любить слушать

Музыка тыңларға яратыу – любить слушать музыку

Рок тыңларға яратыу – любить слушать рок

Поп – музыка тыңларға ярата – любит слушать поп-музыку

Классик музыка тыңларға ярата – любит слушать классическую музыку

Халыҡ музыкаһын тыңларға ярата – любит слушать народную музыку

а)–Һин музыка тыңларға яратаһыңмы?

-Эйе.

-Буш ваҡытыңда һин музыка тыңларға яратаһыңмы?

-Юҡ.

б)–Буш ваҡытыңда һин ниндәй музыка тыңлайһың?

-Классик музыка.

-Буш ваҡытығыҙҙа һеҙ ниндәй музыка тыңлайһығыҙ?

-Поп-музыка.

в)–Буш ваҡытыңда һин нимә эшләргә яратаһың?

-Музыка тыңларға.

-Ниндәй музыка?

-Классик музыка.

-Шулаймы ни?

-Эйе, халыҡ музыкаһын да яратам.

-Ысынмы?

-Эйе, ысын.

4. Буш ваҡытта мин һүрәт төшөрөргә яратам. – В свободное время я люблю рисовать.

Һүрәт – картина, рисунок

Һүрәт төшөрөү – рисовать, писать картину

Һүрәт төшөрөргә ратыу – любить рисовать

Ҡәләм – карандаш

Буяу – краска
Төҫлә ҡәләм – цветной карандаш
а)–Һин һүрәт төшөрәһеңме?
-Юҡ.
-Һин һүрәт төшөрөргә яратаһыңмы?
-Эйе.
б)–Буш ваҡытыңда һүрәт төшөрәһеңме?
-Эйе.
-Буш ваҡытта һүрәт төшөрөргә яратаһыңмы?
-Юҡ.
в)–Кем һүрәт төшөрөргә ярата?
-Илгиз.
г)–Һин нимә менән һүрәт төшөрәһең?
-Төҫлө ҡәләм менән.
-Һин нимә менән һүрәт төшөрөргә яратаһың?
-Акварель буяу менән.
д)–Һин һүрәтте майлы буяу менән төшөрәһеңме?
-Юҡ.
-Азат һүрәтте ҡәләм менән төшөрәме?
-Юҡ, буяу менән.
Е) –Азат ниндәй һүрәт төшөргән?
-Пейзаж.
-Һин ниндәй һүрәт төшөрҙөң?
-Портрет.
ё)–Азат портрет төшөрөргә яратамы?
-Юҡ.
-Һин пейзаж төшөрөргә яратаһыңмы?
-Яратам.
5. ***Күнегеүҙәр.***

а) Ответьте на вопросы.

Буш ваҡытта кем нимә эшләргә ярата?

Азат шахмат ? ? ? ? уйнарға ярата.

Буш ваҡытта кем ҡайҙа барырға ярата?

Әсғәт циркка ? ? ? ? барырға ярата.

Азат буш ваҡытында нимәләр эшләй?

Азат китап уҡый. ? ? ? ?

б) Ответьте на вопросы.

Азат буш ваҡытында нимә эшләргә ярата?
Һин буш ваҡытыңда нимә эшләргә яратаһың?
Буш ваҡытта китап уҡырға яратаһыңмы?
Буш ваҡытта ниндәй музыка тыңларға яратаһың?
Әлиә буш ваҡытында интернетта гиҙергә яратамы?
Атайың балыҡҡа йөрөргә яратамы?
Буш ваҡытта кем урам буйлап йөрөргә ярата?

6. *Диалогтар.*

а)–Алло!

-Алло!
-Азат, һин каникулдамы?
-Эйе. Ә һин, Морат?
-Мин дә. Каникулда нимә эшләйһең?
-Китап уҡыйым.
-Һин буш ваҡытыңда китап уҡырға яратаһыңмы?
-Эйе, ә һин?
-Мин интернетта гиҙергә яратам.
-Шулаймы ни?
-Шулай шул.
-Ярай, гиҙ, уңыштар һиңә!
б)–Сәләм, Азамат!
-Сәләм, Әлфиә!
-Һин ҡайҙа?
-Изостудияла. Ә һин?
-Компьютер клубында.
-Буш ваҡытыңда компьютерҙа уйнарға яратаһыңмы?
-Эйе, мин геймер.
-Ә мин һүрәт төшөрөргә яратам.
-Һин рәссам булаһыңмы?
-Белмәйем.

7. *Коммуникатив заданиелар*

Расскажите о рыбалке.
Расскажите о совей любимой музыке.
Расскажите о компьютерных играх.
Спросите Марата, как можно войти в интернет.
Кого из художников вы любите, расскажите.

24. Егерме дүртенсе дәрес.

Азат, һин спорт яратаһыңмы? – Азат, ты любишь спорт?

1. Спорт төрҙәре - виды спорта
Төр – вид
Футбол
Волейбол
Баскетбол
Теннис
Уйнау – играть
Теннис уйнау – играть в теннис
Йөҙөү – плавание
Көрәш – борьба
Милли көрәш – национальная борьба
Туп – мяч
Бәйге – скачки
Бәйге аты – скакун, беговая лошадь

а)–Һин спорт яратаһыңмы?
-Эйе.
-Һин футбол яратаһыңмы?
-Юҡ.
-Ул хоккей яратамы?
-Эйе, ярата.
б)–Һин спорт төрҙәрен беләһеңме?
-Беләм.
-һин көрәш төрҙәрен беләһеңме?
-Юҡ.
-Ул йөҙөү төрҙәрен беләме?

-Эйе.

в)–Бөгөн милли көрәш буламы?

-Эйе.

-Һабантуйҙа бәйге буламы?

-Була.

г)–Теннис корты ҡайҙа?

-Ҡаршыла.

-Стадион алыҫмы?

-Юҡ, яҡын.

-Ҡайҙа волейбол уйнайҙар?

-Залда.

д)–Был ниндәй туп?

-Был футбол тубы.

-Ә тегеһе ниндәй туп?

-Баскетбол.

Е) –Был бәйге атымы?

-Юҡ.

-Бәйге аты ҡайҙа?

-Белмәйем.

2. Һин шахмат уйнарға яратаһыңмы? – Ты любишь играть в шахматы?

Шахмат уйнау – играть в шахматы

Шашка уйнау – играть в шашки

Домино уйнау – играть в домино

Кәрт уйнау – играть в карты

а)–Шахмат уйынын яратаһыңмы?

-Эйе.

-Шашка уйынын беләһегеҙме?

-Эйе.

б)–Һеҙ домино уйнарға яратаһығыҙмы?

-Юҡ.

-Ул кәрт уйнарға яратамы?

-Эйе.

в)–Кем кәрт уйнай?

-Өләсәй.

-Кем домино уйнарға ярата?

-Олатай.

г)–Атай футбол уйнарға яратамы?

-Юҡ.

-Әсәй кәрт уйнарға яратамы?

-Яратмай.

д)–Һин хоккей уйнарға теләйһеңме?

-Эйе.

-Азат футбол уйнарға теләмәйме?

-Теләмәй.

3. Һин ярышҡа бараһыңмы? – Ты пойдешь на соревнование?

Ярыш – соревнование

Саңғы ярышы – соревнования по лыжам

Сана ярышы – соревнования на санках

Теннис ярышы – соревнования по теннису

Ярыш асыу – открытие соревнования

Ярыш ябыу – закрытие соревнования

Ярыш башлау – начинать соревнование

Ярышта ҡатнашыу – принимать участие в соревнованиях

Ярышта еңеү – победитьв соревнованиях

Ярышта еңелеү – проиграть в соревнованиях

Ярышҡа барыу – идти на соревнования
Ярышта булыу – быть на соревнованиях
а)–Бөгөн саңғы ярышы буламы?
-Эйе.
-Иртәгә теннис ярышы буламы?
-Юҡ.
б)–Ҡасан саңғы ярышы була?
-Сәғәт 10:00.
-Ҡасан саңғы ярышы башлана?
-Сәғәт 11:00.
-Ҡасан саңғы ярышы ябыла?
-Сәғәт киске алтыла.
в)–Айһылыу, ярышҡа бараһыңмы?
-Барам.
-Марат ярышта ҡатнашаһыңмы?
-Эйе.
г)–Айҙар, саңғы ярышында кем еңде?
-Мин.
-Сана ярышында кем еңде?
-Азат.

3. Бокс буйынса ярышҡа барабыҙмы? – Пойдем на соревнования по боксу?

Бокс буйынса ярыш – соревнования по боксу
Йөҙөү буйынса ярыш – соревнования по плаванию
Көрәш буйынса ярыш – соревнования по борьбе
а)–Азат, һин бокс яратаһыңмы?
-Эйе.
-Бокс буйынса ярышҡа бараһыңмы?
-Барам.

-Бокс буйынса ярыш ҡасан башлана?

-Сәғәт ун берҙә.

б)–Йөҙөү буйынса ярыш буламы?

-Була.

-Йөҙөү буйынса ярыш ҡайҙа була?

-«Нефтяник» бассейнында.

в)–Көрәш буйынса ярышҡа барабыҙмы?

-Эйе.

-Көрәш буйынса ярышта ҡатнашаһыңмы?

-Юҡ.

-Милли көрәш буйынса ярыш ҡасан була?

-Июндә, һабантуйҙа.

4.Олимпия уйындарына бараһығыҙмы? Поедете на Олимпийские игры?

Олимпия уйындары – Олимпийскиеигры

Олимпия ярыштары – Олимпийские соревнования

Олимпия чемпионы – Олимпийский чемпион

Донъя чемпионы – Чемпион мира

а)–Олимпия уйындары ҡасан була?

-Белмәйем.

-Олимпия уйындары ҡайҙа була?

-Мәскәүҙә.

б)–Олимпия ярыштарына барабыҙмы?

-Эйе.

-Һин Олимпия уйындарына бараһыңмы?

-Барам.

в)–Һин республиканың Олимпия чемпиондарын беләһеңме?

-Белмәйем.

-Республикала Олимпия чемпиондары бармы?

-Бар.

г)–Һин Олимпия чемпионы булырға теләйһеңме?

-Юҡ.

-Азат донъя чемпионы булырға теләйме?

-Эйе.

-Һин Олимпия чемпиондары менән танышмы?

-Юҡ.

д)–Һин Олимпия ярыштарының көйәрмәне түгелме?

-Түгел.

-Һин футбол уйнайһыңмы?

-Юҡ, мин көйәрмән.

5. Туп уйындары. – Игры в мяч

Туп уйнау – играть в мяч

Туп һуғыу – ударять по мячу

Туп тибеү – бить (ногой) по мячу

Туп ташлау – бросить мяч

Туп ырғытыу – кидать мяч

Туп быраҡтырыу – бросать мяч

а)–Кем туп менән уйнай?

-Волейболсы, футболсы, баскетболсы.

-Кем туп уйнай?

-Бала туп уйнай.

б)–Кем тупты тибеп уйнай?

-Футболсы.

-Кем тупты һуғып уйнай?

-Волейболсы.

-Кем тупты кәрзингә ташлай?

-Баскетболсы.
-Кем йөн туп менән уйнай?
-Теннисcы.
в)–Һин туп уйындарын яратаһыңмы?
-Эйе.
-Һин ниндәй туп уйынын яратаһың?
-Футбол.
6. Күнегеүҙәр.
а) Что это?

б) Какие виды спорта представлены?

в) Составьте предложения.
Азат, спорт, хоккей, ярата.
Донъя, булыу, Азат, чемпион, теләй.
Һин, спорт, ниндәй, төр, ярат.
Ул, уйнарға, баскетбол, ярат.
Көрәш, республика, ярыш, милли, буйынса, була.
Бәйге, һабантуй, була, йылда.
Шахмат, шашка, уйын, ярат, мин, уйнарға.
Әсәй, атай, уйна, теннис.
г) Ответьте на вопросы.
Һин спорт яратаһыңмы?
Һин ниндәй спорт төрҙәрен беләһең?
Ул шашка уйнарға яратамы?
Алмаз хоккей ярышына барамы?

Әлиә гимнастика буйынса ярышта ҡатнаштымы?

Был кемдең бокс бирсәткәһе?

Һин башҡорт милли көрәшен яратаһыңмы?

Милли көрәш буйынса чемпиондарҙы беләһеңме?

Республикала Олимпия чемпиондары бармы?

Һин ниндәй туп уйындарын беләһең?

Һеҙҙә теннис корты бармы?

Һин йөҙөү төрҙәрен беләһеңме?

7. *Диалогтар.*

а) –Алло!

-Алло, Азамат, һинме?

-Эйе, мин, Юлдаш, әйҙә хоккейға барайыҡ.

-Әйҙә, кем кемдәр менән уйнай?

-«Салауат Юлаев» Мәскәү «Локомотив»ы менән уйнай.

-Ярай. Билет алдыңмы?

-Эйе, алдым.

-Сәғәт нисәлә ярыш?

-11:00.

-Яҡшы.

б) -Әсәй, мин ярышҡа барам.

-Ниндәй ярышҡа?

-Парашютистар ярышына.

-Кем менән бараһың?

-Наил менән. Ул көйәрмән.

-Ярыш ҡайҙа була?

-Иҙел аръяғында.

-Сәғәт нисәлә?

-Ундан – ун икегә тиклем була.

-Ярай, иҫән-һау йөрө.

в) –Атай, миңә бокс бирсәткәһе кәрәк.

-Ни өсөн?

-Мин бокс секцияһына йөрөйөм.

-Ниңә бокс? Башҡа спорт төрөн һайла.

-Юҡ, мин боксты һайланым.

-Ниңә хоккей, ниңә футбол, ниңә волейбол түгел?

-Мин боксер булам.

-Ярай, улай булғас.

-Бирсәткәне ҡасан алаһың?

-Иртәгә алырмын.

-Рәхмәт.

8. ***Коммуникатив заданиелар.***

Расскажите о спортивном комплексе.

Распросите о правилах игры в футбол, хоккей, баскетбол.

Расскажи об обязанностях судьи.

Что ты знаешь о бобслейе.

Какие соревнования проводятся на сабантуях.

Что ты знаешь о соревнованиях по картингу, расскажи.

25. Егерме бишенсе дәрес.

Азат, һин телевизор ҡарарға яратаһыңмы?

– Азат, ты любишь смотреть телевизор?

1. Телевизор ҡарау – смотреть телевизор

Телевизор ҡарарға яратыу – любить смотреть телевизор

Телевизион канал – телевизионный канал

Тапшырыу – передача

Тапшырыуҙар программаһы – программа передач

а) –Азат, һин телевизор ҡарарға яратаһыңмы?

-Эйе.

-Азат, ағайың телевизор ҡараймы?

-Юҡ.

б) –Азат, һин ниндәй канал ҡарайһың?

-ОРТ.

-Азат, атайың ниндәй канал ҡарарға ярата?

-НТВ.

в) –Азат, әсәйең «Культура» каналын ҡараймы?

-Эйе.

-Ағайың РТР каналын ҡарамаймы?

-Юҡ.

2. БСТ каналында ниндәй тапшырыуҙар ҡарайһың? – Что ты смотришь на канале БСТ?

Сәләм – привет

Яңылыҡ – новость

Сәңгелдәк – колыбель

Хазина – сокровище

Хәбәрҙәр – новости

Сулпы - накосник

а) –Һин БСТ каналында нимә ҡарайһың?

-«Сәләм», «Яңылыҡтар», «Сәңгелдәк», «Хазина».

-РТР каналында нимәләр ҡарайһың?

-«Хәбәрҙәр», «Сулпылар», «Телекомпас».

б) –НТВ каналында нимәләр ҡарарға яратаһың?

-«Намедни» тапшырыуын.

-«Культура» каналында нимәләр ҡарарға яратаһың?

-Тарихи кинолар.

в) –Илнур, һин ниндәй телевизион каналды ҡарарға теләйһең?

-РТР.

-Әсәй, һин ниндәй тапшырыуҙы ҡарарға теләйһең?

-ОРТ-нан сериал.

-Атай, һин нимә ҡарарға теләйһең?

-Хоккей буйынса Рәсәй чемпионатын.

3. *Ток-шоу ҡарау. – Смотреть ток-шоу.*

Аҡ тирәк, күк тирәк – название национальной игры на поляне

Тай-тулаҡ – конский молодняк

Гәлсәр һандуғас – хрустальный соловей

Артылыш - перевал

а) –Азат, һин ток-шоу ҡарарға яратаһыңмы?

-Юҡ.

-Ҡыҙҙар, кем “Аҡ тирәк, күк тирәк” ток-шоу программаһын ҡарарға теләй?

-Мин.

б) -Әлиә, һин «Сәңгелдәк» тапшырыуында ҡатнашырға теләйһеңме?

-Эйе.

-«Тай-тулаҡ» тапшырыуында кемдәр ҡатнаша?

-Йәштәр, үҫмерҙәр.

в) –"Гәлсәр һандуғас" тапшырыуы һиңә оҡшаймы?

-Эйе.

-Азат, һиңә ниндәй тапшырыуҙар оҡшай?

-«МузБаҙар», «Сәләм», «Артылыш».

-Һиңә пресс-обзор оҡшаймы?

-Эйе.

4. Һин телевизион фильмдар ҡарайһыңмы? –Ты смотришь телевизионные фильмы?

Нәфис фильм – художественный фильм

Мультфильм – йәнһүрәт

а) -Һин телефильм ҡарайһыңмы?

-Эйе.

-Азат нәфис фильм ҡараймы?

-Юҡ.

-Азат, кем сериал ҡарай?

-Әсәй.

б) –Азат, әсәйең ниндәй сериал ҡарай?

-"Леди Бомж".

-"Каменская" сериалын һин ҡарайһыңмы?

-Юҡ.

-Азат, һин йәнһүрәт яратаһыңмы?

-Эйе.

5. Азат, һин спорт программаларын телевизорҙан ҡарайһыңмы? – Азат, ты смотришь по телевизору спортивные программы?

Спорт каналы – спортивный канал

Спорт буйынса тапшырыу – передача по спорту

Чемпионат күрһәтеү – показать чепионат

Ярыш күрһәтеү – показать соревнования

а) –Азат, һеҙҙә спорт каналы эшләйме?

-Эйе, НТВ – спорт.

-Башҡа каналдарҙа спорт тураһында тапшырыуҙар бармы?

-Бар.

-Һин телевизорҙан автоярыш ҡарарға яратаһыңмы?

-Эйе.

-Хоккей буйынса Рәсәй чемпионатын ҡарайһығыҙмы?

-Эйе.

-Әсәйең телевизорҙан бокс ярышын ҡараймы?

-Юҡ.

б) –Ниңә әсәйең бокс ярышын ҡарарға яратмай?

-Ҡандан ҡурҡа.

-Әсәйең телевизизорҙан концерт ҡарарға яратамы?

-Яратмай.

6. Күнегеүҙәр.

а) Назовите и запишите телевизионные программы.

Хәбәрҙәр

.....

.....

б) Какие телевизионные программы нашли отражение?

в) Какие сериалы, детективы, мультфильмы вы знаете?

Каменская

.....

.....

г) Ответьте на вопросы.

Һеҙ телевизорҙы сәғәт нисәләрҙә ҡарайһығыҙ?

Һин бөтә тапшырыуҙарҙы ҡарайһыңмы?

Көнөнә нисә сәғәт телевизор ҡарайһың?

Балалар тапшырыуҙарын яратаһығыҙмы?

«Тай-тулаҡ» тапшырыуын кем алып бара?

«Сәләм» тапшырыуында һиңә нимә оҡшай?

Һиңә БСТ каналы оҡшаймы?

Телевизорҙан йәнһүрәт ҡарарға яратаһыңмы?

«МузБаҙар» тапшырыуын кем алып бара?

«Артылыш»ты ҡарайһыңмы?

Телевизион фильмдар, сериалдар ҡарарға яратаһығыҙмы?

Күңел асыу программаларының исемдәрен яҙығыҙ.

Ниндәй дикторҙар, алып барыусылар һеҙгә оҡшай?

Клип нимә ул?

д) Это программа какого канала?

8.00«Хәйерле иртә!» Концерт. 8.25 Һауа торошо. 8.30 Йәнһүрәт. 9.00 «Скиппи». Фильм. 10.05 Документаль экран. 11.00 «Аҡ тирәк, күк тирәк». 12.00 «Бик шәп!» 12.20 Лопе де Вега. «Дурочка». Спектакль. 14.35 «Концерт залы». «Оскар-ансамбль» уйнай. 15..55 «Шахерезада». 16.20 «Белый Бим, Черное ухо». Фильм. 19.10 XIII халыҡ –ара Аксаков байрамы. 20.00 «Ватан». 20.45 «Сәңгелдәк». 21.00 «МузБаҙар». 21.30 Яңылыҡтар. 22.00 "Башҡортостандың 100 яҡшы предприятиеһы". "Рощинский" совхозы. 22.30 "Иҫ киткес етәү". 23.15 "Безбилетная пассажирка". Фильм.

е) Переведите программу, определите канал.

05.55 Программа передач

08.50 Остросюжетный сериал "Черный ворон»

10.00 Сегодня утром

10.20 Погода на завтра

10.25 «Намедни»

12.00 «Сегодня»

12.30 «Красная стрела»

12.50 Ток-шоу «Страна советов»

13.40 Сериал «Улицы разбитых фонарей-IV»

14.50 «По праву»

15.00 «Сегодня» с Ольгой Беловой

15.35 «Сбрить или не сбрить – вот в чем вопрос!» Ток-шоу «Принцип Домино»

17.00 «Сегодня» с Ольгой Беловой

17.30 Премьера. Сериал «Супершпионки» /США/

18.25 «Территория выживания»

19.00 «Сегодня» с Ольгой Беловой

19.35 «Улицы разбитых фонарей-IV. Выстрел в спину».

20.45 Остросюжетный сериал «Черный ворон», 10 серия

22.00 «Сегодня» с Михаилом Осокиным

22.30 Сериал «Клан Сопрано», 41 серия /США/

00.10 «Страна и мир». Главные события дня

00.45 Гордон

01.50 «Кома. Это правда»

02.25 Фантастический сериал «За гранью возможного»

03.05 Программа передач на завтра

03.15 Окончание трансляции

ё) Какой это канал? Переведите. В чем особенность канала?

05.00 «Доброе утро, Россия!»

06.15 Местное время. Вести-Башкортостан /на баш.яз./

06.23 «Доброе утро, Росия!»

06.45 Местное время. Вести-Башкортостан /на русск.яз./

06.53 «Доброе утро, Россия!»

07.15 Местное время. Вести-Башкортостан /на башк.яз./

07.23 «Доброе утро, Россия!»

07.45 Местное время. Вести-Башкортостан /на русск.яз./

07.53 «Доброе утро, Россия!»

08.10 Местное время. Вести-Башкортостан /на башк.яз./

08.30 «Доброе утро, Россия!»

08.45 «Каменская-2. За все надо платить». 1-я серия

09.50 «Не скучай!» с Михаилом Евдокимовым

10.50 Вести. Дежурная часть.

11.00 Вести.

11.30 Местное время. Вести –Башкортостан. /на русск.яз./

11.50 «Короткое замыкание». Ток-шоу

12.50 Детектив «Марш Турецкого. Новое назначение». Кровавый отпуск». 1-я серия.

13.50 Вести. Дежурная часть.

14.00 Вести.

14.10 Местное время. Вести-Башкортостан /на башк.яз./

14.30 «Что хочет женщина». Ток-шоу Елены Яковлевой

15.30 Премьера. Телесериал «Лучший город Земли». 2003 г.

16.30 Вести. Дежурная часть.

16.40 Местное время. Вести-Башкортостан /на русск.яз./

17.00 Вести. 17.10 Сериал «Бригада»

18.10 Алена Хмельницкая в мелодраме «Ундина». 2003 г.

19.00 «Комиссар Рекс». Телесериал (Австрия-Германия).

20.00 Вести.

20.30 Местное время. Вести-Башкортостан /на башк.яз./

20.50 «Спокойной ночи, малыши!»

20.55 «Каменская-2. За все надо платить». 2-я серия

22.00 Премьера. Детектив «Марш Турецкого. Новое назначение». «Кровавый отпуск». 2-я серия

23.00 Вести+

23.20 «Раскрыть и доказать»

00.15 Вести. Дежурная часть.

00.30 «Народный артист»

00.40 Эдди Мерфи в комедии «Гарлемские ночи» /США/

02.55 «Дорожный патруль»

03.10 «Ангелы Чарли» (США)

04.05 Приключенческий телесериал «Затерянный мир»

04.45 Вести. Дежурная часть.

ж) Переведите программу. Чем отличается от БСТ?

06.00 Телеканал «Доброе утро»

08.00 Новости

08.10 «Земля любви, земля надежды». Сериал

09.00 Новости

09.10 Многосерийный фильм «Две судьбы»

10.20 «Правители империй» Борьба за российский престол в историческом фильме «Молодая Екатерина» 1-я серия

11.40 Дисней-клуб: «Ким Пять-с-плюсом»

12.00 Новости
12.20 «Город женщин». Телевизионное шоу
13.10 Смехопанорама Евгения Петросяна
13.40 Коломбо в детективе «Восток –дело тонкое»
15.00 Новости (с субтитрами)
15.20 «Фабрика звезд –3»
15.40 «Ералаш»
16.00 Сериал «Берег мечты»
17.00 «Большая стирка» с Андреем Малаховым
18.00 Вечерние новости (с субтитрами)
18.20 Константин Райкин в программе «Сати»
18.50 «Земля любви, земля надежды». Сериал
19.50 Фильм «Убойная сила». Золотая обойма
21.00 Время
21.30 Многосерийный фильм «Две судьбы»
22.40 Лубянка. «Русская война в Париже». Фильм 1-й
23.30 Ночное «Время»
23.50 «На футболе» с Виктором Гусевым
00.20 Сканер. «Как делают хорошую погоду»
00.50 «Фабрика звезд –3»
01.20 Боевик «Скачущие издалека»

3. *Переведите программу.*

07.00 «Сәләм»
08.00 Новости /на башк.яз./
08.05 “Пресс-обзор”
08.10 Сериал “Закон улиц”
09.10 Новости /на русск.яз./

09.15 Художественный фильм “Безумный день инженера Баркасова”.2-я серия

10.20 Мультфильм

10.30 “Малый бизнес сегодня”

С 11.00-16.30 – Перерыв

16.30 “Пресс-обзор”

16.35 Мультсериал “Алекс”

17.05 Сериал “Профессия врач”

17.55 Фильм-детям “Ослиная шкура”

18.45 “Хазина”. Гульнур Мамлиева

19.30 Новости /на башк.яз./

19.55 “5дней”. Прямой эфир

20.25 “Тренерское счастье”

20.45 “Сәңгелдәк”

21.00 «Этюд с натуры»

21.30 Новости /на русск.яз./

21.55 Информационный калейдоскоп

22.00 «Тем временем»

22.10 «Маршрутка»

22.15 «Хрустальный соловей». Фирюза Париж

22.45 Художественный фильм «Невеста Мафии». Часть 2-я. 3-я серия.

7. ***Диалогтар***

а)–Азат, сәләм!

-Сәләм, Гөлшат!

-Нимә эшләйһең?

-Телевизор ҡарайым.

-Нимә ҡарайһың?

-МузБаҙар.

-Ҡайһы каналда?
-БСТ-ла.
-Рәхмәт, мин дә ҡараясаҡмын.
-Ярай, һау бул.
-Һау бул.
б)-Әлфиә, әйҙә киноға барайыҡ.
-Юҡ.
-Ниңә?
-Мин телевизорҙан сериал ҡарайым.
-Ниндәй сериал?
-«Турецкий маршы»
-Шул һиңә оҡшаймы?
-Оҡшай.
-Ярай, һау бул.
-Һау бул.
в)–Азат, көнөнә нисә сәғәт телевизор ҡарайһың?
-Өс сәғәт.
-Ниндәй программалар ҡарайһың?
-Төрлө.
-Яратҡан программаң бармы?
-Эйе.
-Ниндәй?
-Спорт каналындағы бөтә программа.
-Һин спортсымы?
-Юҡ, мин көйәрмән.
-Стадионға ла йөрөйһөңмө?
-Юҡ, мин – телекөйәрмән.
-Һин телекөйәрмән түгел, Тиле көйәрмән.

8. *Коммуникатив заданиелар*

Узнайте у одноклассников, что интересного на ОРТ сегодня.

Расскажите о своих любимых передачах на БСТ.

Распросите бабушку, какие сериалы она смотрела.

Узнайте у друга, сколько времени он смотрит телевизор.

Башкирско-русский словарь-минимум

В словарь включены наиболее активно употребляемые слова и словосочетания башкирского языка. Имена существительные даны в именительном падеже, глаголы – в инфинитивной форме.

Ағай – старший брат, дядя
Ағартыу – белить, чистить
Ағарыу – белеть, бледнеть
Ағас –дерево, деревянный
Ағиҙел – Агидель (река Белая)
Ағым – течение
Ағыу – течь
Ағыу – яд
Аҙ, әҙ – мало
Аҙаҡ – конец, после
Аҙашыу – блуждать
Аҙ-маҙ – понемногу
Аҙна – неделя
Аҙыҡ – пища, еда
Аҙыҡ–түлек – продукты
Аҙым – шаг
Азат – вольный(-ая, -ое)
Азатлыҡ – свобода
Ай – луна
Айғыр – жеребец
Айырылыу – отделяться
Айырым – отдельный

Айыу – медведь
Аҡ – белый (-ая, -ое)
Аҡҡош – лебедь
Аҡса – деньги
Аҡыл – ум, разум
Аҡыллы – умный
Ал – алый (-ая,-ое)
Ал – перед
Алға – вперед
Алғы – передний
Алда – впереди
Алдар – обманщик
Алдау – обманывать
Алйот – глупый
Алла – Аллах (бог)
Алма – яблоко
Алмаштырыу – менять
Алмашыу – менять
Алсаҡ – приветливый
Алтмыш – шестьдесять
Алты – шесть
Алтын – золото
Алыҫ – далекий
Алыу – брать
Ана – вон, вот, вон там
Ант – клятва
Анһат – легко
Аңлатыу – объяснить
Аңлау – понимать

Апай – старшая сестра, тетя
Арҙаҡлы – уважаемый
Арҡа – спина
Арҡыры – поперечный, упрямый
Арпа – ячмень
Арт – зад
Артҡа – назад
Артта – сзади
Артыҡ – лишний
Ары – дальше
Арыу – уставать
Ас – голодный
Асҡыс – ключ
Асыҡ – открытый
Асылыу – открываться
Асыу – гнев
Асыу – открывать
Аҫ – низ
Аҫҡы – нижний
Аҫыу – вешать
Ат – лошадь
Ата – отец
Атай – отец, папа
Атау – называть
Ата-әсә - родители
Атлау – шагать
Атыу – стрелять
Ау – ловушка
Ауыҙ – рот

Ауыл – село, деревня
Ауыр – тяжелый
Ауырыу – болеть
Ауырыу – болезнь
Аш – пища
Ашау – есть, кушать
Ашҡаҙан – желудок
Ашхана – столовая
Аяҙ – ясный
Аяҡ – нога
Аяҡ кейеме – обувь
Бабай – старик, дед
Бағана – столб
Баҙар – рынок, базар
Бай – богатый
Байлыҡ – богатство
Байрам – праздник
Баҡа – лягушка
Баҡса – сад
Бал – мед
Бала – ребенок
Балан – калина
Бала-саға – ребята
Балаҫ- палас
Балдаҡ – кольцо
Балта – топор
Балыҡ – рыба
Балыҡсы – рыбак
Бар – есть

Бармаҡ – палец
Барыу – идти
Баҫҡыс – лестница
Баҫыу – вставать
Батыр- храбрый
Батыу – тонуть
Бауыр – печень
Баш – голова
Башҡа – другой
Башҡорт – башкир
Башҡортса – по-башкирски
Башлау – начинать
Беҙ – мы
Бей – бей (вежливое обращение к мужчинам)
Бейек – высокий
Бейеү – плясать, пляска
Бейәләй – руковицы
Белдереү – объявление
Белем – знание, образование
Белеү – знать
Бер – один
Бергә - вместе
Беренсе – первый
Берәү – один (собирательное)
Бесәй – кошка
Бешереү – варить
Бешеү – вариться
Биҙрә - ведро
Бик – очень

Бикләү – закрывать
Бил – поясница, талия
Билдә - метка, знак
Билмән – пельмени
Бина – здание
Биреү – давать
Бит – лицо
Биш – пять
Бишбармаҡ – бишбармак
Бишек – колыбель
Бишенсе – пятый
Бишәү – пятеро
Биш – пять
Боҙ – лед
Боҙоу – ломать
Бойҙай – пшеница
Бойороҡ – приказ
Болғау – махать, мешать
Болот – облако
Борон – прежде
Боронғо – древний
Борос – перец
Бороу – поворачивать
Борсаҡ – горох
Борсоу – беспокоить
Боҫ – пар
Ботаҡ – ветка
Бөгөн – сегодня
Бөгөнгө - сегодняшний

Бөҙрә - кудри, кудрявый
Бөҙрәхана – парикмахерская
Бөйөк – великий
Бөркөт – орел
Бөртөк – крупинка
Бөтөн – целый
Бөтөрөү – кончать
Бөтөү – кончаться
Бөтә - весь, вся
Бөтәһе- всего
Буй – длина
Буйға – вдоль
Буйынса – по
Булыу – бывать, иметься
Буран – буран
Бурыс – долг
Бутау – мешать
Бутҡа – каша
Буш – пустой
Бушатыу – разгружать
Бушҡа – попусту
Бушлай – бесплатно
Буяу – красить, краска
Бүлек – отдел
Бүлеү – делить
Бүлмә - комната
Бүләк – подарок
Бүре – волк
Бүрек – шапка

Быйма – валенок
Быйыл – в этом году
Был – это
Былай – так, этак
Былтыр – в прошлом году
Бына – вот
Бынан – отсюда
Бынау – вот этот
Бында – вот здесь
Бындай – такой
Бысаҡ – нож
Бысраҡ – грязь
Быуат – век
Бәғер – сердце
Бәҙрәф – туалет
Бәйге – скачки
Бәйләү – завязывать, связывать
Бәлеш – пирог
Бәлзәм – бальзам
Бәлки – может быть
Бәлә - беда
Бәләкәй – маленький
Бәреү – бросать
Бәхет – счастье
Бәхәс – спор
Бәшмәк – гриб
Ваҡ – мелкий
Ваҡыт – время
Валсыҡ – крошка

Ватан – родина
Ватыу – бить, разбивать
Выждан – совесть
Вәғәҙә - обещание
Гел – всегда
Гиҙеү – путешествовать
Гөбөргәйел – черепаха
Гөжләү – шуметь
Гөл – цветок
Гөлйемеш – шиповник
Ғазап – мучение
Ғаилә - семья
Ғариза – заявление
Ғорур – гордый
Ғүмер – жизнь
Ғәҙел – справедливый
Ғәҙәт – привычка
Ғәйеп – вина
Ғәрип – урод
Ғәскәр – войско
Ғәфү – извинение
Ғәфү итеү - прощать
Дала – степь
Дан – слава
Дарыу – лекарство
Дарыухана – аптека
Дауахана - больница
Дауыл – буря
Дин – религия

Диңгеҙ – море
Донъя – мир, вселенная
Дошман – враг
Дөйөм – общий
Дөйә - верблюд
Дөрөҫ – верно
Дуҫ – друг
Дүрт – четыре
Дүшәмбе – понедельник
Дәрес – урок
Дәрт – задор, желание
Дәүләт – государство
Дәфтәр – тетрадь
Ҙур – большой
Ебәк – шелк
Ебәреү – отправлять
Егерме – двадцать
Егет – юноша
Ейән – внук
Ел – ветер
Еләк – ягода
Емереү – ломать
Емеш – фрукт
Еңел – легкий
Еңеү – побеждать
Еп – нитка
Ер- земля
Еҫ – запах
Етди – серьезный

Ете – семь
Етмеш – семьдесять
Еүеш – сырой
Заман- время, эпоха
Зифа – стройный
Зыян – вред
Зыярат – кладбище
Зәңгәр – голубой
Игеҙ - двойня
Иғлан – объявление
Иғтибар – внимание
Иҙән – пол
Изге – святой
Ике – два
Икмәк – хлеб
Икән – оказывается
Ил – страна
Илау – плакать
Илле – пятьдесять
Имтихан – экзамен
Имән – дуб
Инглиз – англичанин
Инде I – теперь, сейчас
Инде II – уже, же
Инеү – входить
Инәй – мать, тетя
Иң – самый
Иңбаш – плечо
Иптәш - товарищ

Ир – мужчина
Ирек – свобода
Ирен – губа
Ireү – таять
Иртә - утро
Иртәгә - завтра
Иртәнге – утренний
Иртәнсәк – утром
Исем – имя
Исемлек – список
Иçке – старый
Иçләү –помнить
Иçән-һау – жив-здоров
Иçәпләү – считать
Ит – мясо
Итек – сапог
Ихтирам – уважение
Иш – пара
Ишек – дверь
Ишетеү – слышать
Ишәк – осел
Йоҙаҡ – замок
Йоҙроҡ – кулак
Йоҡа - тонкий
Йоҡлау – спать
Йоҡо – сон
Йоҡо бүлмәһе – спальня
Йома – пятница
Йомарт – щедрый

Йомортҡа – яйцо
Йомро – круглый
Йомшаҡ – мягкий
Йондоҙ – звезда
Йорт – дом
Йотоу – глотать
Йөҙ I – лицо
Йөҙ II – сто
Йөҙөк – перстень, кольцо
Йөҙөм – виноград
Йөҙөү – плавать
Йөрөү – ходить
Йөрәк – сердце
Йүгереү- бежать
Йүкә - липа
Йүткереү – кашлять
Йығылыу – падать
Йыйыу – собирать
Йыл –год
Йылан – змея
Йылға – река
Йылмайыу – улыбаться
Йылтыр – блестящий
Йылы – теплый
Йылыныу – согреваться
Йыр – песня
Йырлау – петь
Йырсы – певец
Йыртыу – рвать

Йыуа – лук
Йыуан – толстый
Йыуыныу – умываться
Йыуыу – мыть
Йә - или
Йәй - лето
Йәйғор – радуга
Йәйеү – стелить
Йәймә - лепешка
Йәйә - скобка
Йәйәү – пешком
Йәкшәмбе – воскресенье
Йәл – жаль
Йән – душа
Йәнһүрәт - мультфильм
Йәнле – живой
Йәнә - опять
Йәрәхәт- рана
Йәһәт – быстро
Йәш I – молодой
Йәш II – возраст
Йәшел – зеленый
Йәшелсә - овощ
Йәшен – молния
Йәшлек – молодость
Йәшәү – жить
Карап – корабль
Карауат – кровать
Картуф – картофель

Каруан – караван
Каруан-һарай – караван-сарай
Кейем – одежда
Кейенеү – одеваться
Кейеү – надевать
Келәм – ковер
Кем – кто
Кендек – пупок
Керпек - ресница
Кесаҙна – четверг
Кесе – младший
Кесерткән – крапива
Кесә - карман
Кеүек – как, как будто
Кеше – человек
Кибеү – сохнуть
Килеү – приходить
Килтереү – приносить
Киләсәк – будущее
Киң – широкий
Кире – обратно
Кис – вечер
Кисә I – вчера
Кисә II – вечер
Киҫеү – резать
Китап – книга
Китапхана – библиотека
Китеү – уходить
Көҙ – осень

Көҙгө I – зеркало
Көҙгө II – осенний
Көлөү – смеяться
Көмөш – серебро
Көн – день
Көнбайыш – запад
Көндөҙ – днем
Көнсығыш – восток
Көньяҡ – юг
Көрәк – лопата
Көрәш – борьба
Көс – сила
Көслө - сильный
Көсөк – щенок
Көтөү – ждать
Күбәйеү – множиться
Күбәләк – бабочка
Күгәрсен – голубь
Күҙ – глаз
Күҙлек – очки
Күк I – синий
Күк II – небо
Күкрәк – грудь
Күкрәү – греметь
Күл - озеро
Күлдәк – рубашка, платье
Күләгә - тень
Күмер – уголь
Күмеү – закапывать

Күмәк – много
Күнегеү – упражнение
Күңел – душа
Күңелле – весело
Күңелһеҙ – скучно
Күп - много
Күпер –мост
Күргәҙмә - выставка
Күреү – видеть
Күрһәтеү – показать
Күрше – сосед
Күсеү – переезжать
Күтәреү – поднимать
Кәбеҫтә - капуста
Кәзә- коза
Кәкүк – кукушка
Кәм – меньше
Кәмә - лодка
Кәнфит – конфета
Кәңәш – совет
Кәрәк – надо
Кәүҙә - туловище
Кәштә - полка
Ҡабат – снова
Ҡабатлау – повторять
Ҡабыу – брать в рот
Ҡағиҙә - правило
Ҡағыҙ- -бумага
Ҡағыу- забивать

Ҡаҙ – гусь
Ҡаҙаҡ – гвоздь
Ҡаҙыу – копать
Ҡаза – беда, несчастье
Ҡайғы – горе
Ҡайҙа – где
Ҡайҙан – откуда
Ҡаймаҡ – сметана
Ҡайнатыу – кипятить
Ҡайнау – кипеть
Ҡайсы- ножницы
Ҡайтыу – возвращаться
Ҡайһы – какой
Ҡайын – береза
Ҡайыш – ремень
Ҡала – город
Ҡалай – какой
Ҡалаҡ – ложка
Ҡалған – оставшийся
Ҡалдыҡ – остаток
Ҡалдырыу – оставлять
Ҡалҡыу – подниматься
Ҡалын – толстый
Ҡалыу – отставать
Ҡамыш – камыш
Ҡан – кровь
Ҡанат – крыло
Ҡап - коробка
Ҡапҡа – ворота

Ҡар – снег
Ҡара – черный
Ҡарағай – сосна
Ҡарағат – смородина
Ҡараңғы – темно
Ҡарар – решение
Ҡарау – смотреть
Ҡарбуз – арбуз
Ҡарға – ворона
Ҡарлуғас – ласточка
Ҡарт – старый
Ҡаршы – напротив
Ҡаршылау – встречать
Ҡарын – желудок
Ҡасан – когда
Ҡасыу – убегать
Ҡат – слой, этаж
Ҡатмарлы – сложный
Ҡатнаш – смешанный
Ҡатнашыу – участвовать
Ҡаты- твердый
Ҡатын –жена, женщина
Ҡатыу – твердеть
Ҡаш – бровь
Ҡоймаҡ – блин
Ҡойоу – лить
Ҡойроҡ – хвост
Ҡол – раб
Ҡолаҡ – ухо

Ҡом – песок
Ҡорал – оружие
Ҡорбан – жертва
Ҡоро – сухой
Ҡороу – сооружать
Ҡорт – червь
Ҡот – счастье, удача,
Ҡотлау – поздравлять
Ҡош – птица
Ҡояш – солнце
Ҡуйы – густой
Ҡуйыу – ставить
Ҡул – рука
Ҡулланыу – использовать
Ҡунаҡ – гость
Ҡуныу – ночевать
Ҡурҡаҡ – трусливый
Ҡурҡыу – бояться
Ҡурсаҡ – кукла
Ҡурыу – жарить
Ҡушыу – соединять
Ҡуян – заяц
Ҡыҙ – девочка, девушка
Ҡыҙарыу – краснеть
Ҡыҙыҡ – интересный
Ҡыҙыл – красный
Ҡыйбат – дорогой
Ҡыйын – трудно
Ҡыйыу – смелый

Ҡыйыш- криво
Ҡыл – щетина, волос
Ҡымыҙ – кумыс
Ҡыр – край
Ҡырағай – дикий
Ҡырҡ – сорок
Ҡырҡыу – резать
Ҡырмыҫҡа – муравей
Ҡысҡырыу – кричать
Ҡыҫҡа – короткий
Ҡыҫыу – сжимать
Ҡыуаҡ – кустарник
Ҡыуаныу – радоваться
Ҡыуыу – гнать
Ҡыш - зима
Ҡышҡы – зимний
Ҡыяр – огурец
Ҡәҙерле – дорогой
Ҡәҙәр – до, пока
Ҡәләм – карандаш
Ҡәнәғәт – довольный
Ла (лә) – тоже
Ләкин – но
Ләм – ил
Ләүәш – лаваш
Май – масло
Маймыл – обезьяна
Маҡтау – хвалить
Малай – мальчик

Мамыҡ – хлопок
Маңлай – лоб
Матур – красивый
Мейе – мозг
Мейес – печь
Мендәр – подушка
Менеү – поднимать
Менән – с, со, вместе
Мең – тысяча
Миҙал – медаль
Миҙгел – время
Милли – национальный
Милләт – нация
Миләүшә - фиалка
Миләш – рябина
Мин – я
Миң – родинка
Миҫал –пример
Моң – мелодия
Мөгөҙ – рога
Мөйөш – угол
Мөмкин – можно
Мәхәббәт – любовь
Мөһим – важно
Муйыл – черемуха
Мунса – баня
Мыйыҡ – усы
Мылтыҡ – ружье
Мәғәнә - значение

Мәжбүр – обязательный
Мәк – мак
Мәктәп - школа
Мәмерйә - пещера
Мәңге – вечно
Мәсьәлә - вопрос
Мәшһүр – знаменитый
Мәшәҡәт - забота
Наҙан – безграмотный
Наҙлы – нежный
Намыҫ – честь
Насар – плохой
Нескә - тонкий
Ни – что
Нигеҙ – фундамент
Нимә - что
Ниндәй – какой
Ниңә - для чего
Нисек – как
Нисә - сколько
Нисәнсе – который
Нисәү – сколько
Нишләп – почему
Нөктә - точка
Нур – луч
Ныҡ – крепкий
Нәҙек – тонкий
Нәҡ – именно, как раз
Нәмә - вещь

Нәфис – изящный
Нәфис фильм – художественный фильм
Нәфрәт – ненависть
Оҙаҡ – долго
Оҙатыу – провожать
Оҙон – длинный
Оҙонлоҡ – длина
Ойоҡ – чулок
Оҡшау – нравиться
Олатай – дедушка
Оло – старший
Олоу – выть
Олпат – солидный
Онотоу – забывать
Онтау – крошить
Орлоҡ – семя
Ос – конец
Осло – острый
Осор – период
Осоу – летать
Осрау – встречаться
Осрашыу – встречаться
Осһоҙ – дешевый
Оҫта – мастер
Отоу – выигрывать
Офоҡ – горизонт
Ошо – это
Ошолай – вот так
Ошонан – отсюда

Ошонда – здесь
Ошондай – такой
Оя – гнездо
Оялыу – стыдиться
Оят – стыд
Өҙөү – рвать
Өй – дом
Өйләнеү – жениться
Өйөү – складывать
Өйрәк – утка
Өйрәнеү – изучать
Өйрәтеү – учить
Өлгө - образец
Өлкә - область
Өлкән – старший
Өлөш – часть, доля
Өмөт – надежда
Өң – берлога, нора
Өңөү – рыть
Өрөк – абрикос
Өрөү I – дуть
Өрөү II – лаять
Өс – три
Өсөн – чтобы, с целью
Өҫ – верх
Өҫтәл – стол
Өшөү – мерзнуть
Пәрҙә - занавеска
Риза – согласный

Рөхсәт – разрешение
Рухи – духовный
Рәйес – председатель
Рәсем – рисунок
Рәссам – художник
Рәт – ряд
Рәхим итегеҙ – добро пожаловать, пожалуйста
Рәхмәт – спасибо
Рәхәт – наслаждение
Сабыр – терпение
Сабыу I – скакать
Сабыу II – косить
Сабыу III – рубить
Сағылыш – отражение
Сағыштырыу – сравнивать
Саҡ I – время
Саҡ II – еле, едва
Саҡырыу –звать
Сал – седой
Салбар – брюки
Сама – мера
Самауыр – самовар
Сана – санки
Саң – пыль
Саңғы – лыжи
Сара – средство
Сарлаҡ – чердак
Сатан - хромой
Сатраш – клетчатый

Сауҙа – торговля
Саф – свежий, чистый
Себен – муха
Себеш – цыпленок
Сей – сырой
Сейә - вишня
Селәүсен – червь
Сепрәк – тряпка
Сер – тайна
Сик – граница, край
Сикә - висок
Сиҡаҡ – икота
Синыф – класс
Сир – болезнь
Сират – очередь
Сирек – четверть
Сиркәү – церковь
Сисеү – развязывать
Сит I – край, окраина
Сит II – чужой
Сифат – качество
Соҡор – яма
Соҡоу – копать
Сос – ловкий
Сөгөлдөр – свекла
Сөйәл – бородавка
Сөнки – потому что
Сөсө - пресный
Суйын- чугун

Суҡ – кисть
Суҡыныу – креститься
Суҡыш – клюв
Сумыу – нырять
Сусҡа – свинья
Сүгеү – приседать
Сүмес – ковш
Сүп – мусор
Сүпләү – собирать
Сыбар – пестрый
Сыбыҡ – прут
Сығыу – выходить
Сыҙау – терпеть
Сылтырау – звенеть
Сынығыу – закаляться
Сырай – лицо
Сысҡан – мышь
Сыуаҡ – солнечный
Сәбәп – причина
Сәғәт – час
Сәғәт нисә - который час
Сәй – чай
Сәйгүн – чайник (заварной)
Сәйнүк – чайник (для кипячения)
Сәйнәү – жевать
Сәйәхәт – путешествие
Сәксәк – чак-чак
Сәләм – привет
Сәләмләү – приветствоать

Сәләмәт – здоровый
Сәнғәт – искусство
Сәңгелдәк – колыбель
Сәс - волос
Сәсеү – сеять
Сәскә - цветок
Сәсрәү – брызгать
Сәтләүек – орех
Сәхнә - сцена
Таба – сковорода
Табаҡ – чаша
Табан – к, по направлению
Табип – врач
Табыу – находить
Тағы - еще
Тағыу – прикреплять
Таҙа – чистый
Таҙартыу – чистить
Таҡта – доска
Тал – ива
Талап – требование
Талпан – клещ
Талыу – уставать
Тамаҡ – горло
Тамам – конец, совсем
Тамамлау – кончать
Тамсы – капля
Тамыр – корень
Тамыу – капать

Танау – нос
Таныу – узнавать, знать
Таныш – знакомый
Танышыу – знакомиться
Таң – рассвет
Тапау – топтать
Тапшырыу – передача
Тар – узкий
Тараҡ – расческа
Таралыу – распространяться
Таратыу – раздавать
Тарау – расчесывать
Тарих – история
Тарихи – исторический
Тартыу – тянуть
Тары – просо
Таҫма – лента
Таҫтамал – полотенце
Татлы – сладкий
Тау – гора
Тауыҡ – курица
Тауыш – голос
Таш – камень
Ташсы – каменщик
Ташлау – бросать
Ташыу – возить
Таяҡ – палка
Теге – тот
Тегеләй – туда

Тегендә - там
Тегеү – шить
Тейен – белка
Тейеү – касаться
Тейеш – должен
Тейәү – грузить
Тел – язык
Телем – ломтик
Телеү – резать
Теләк – желание
Теләү – желать
Тере – живой
Терпе – еж
Терһәк – локоть
Теш – зуб
Тешләү –кусать
Тибеү – пинать
Тигеҙ – ровный
Тиҙ – быстро
Тиҙлек – скорость
Тик I - только, лишь
Тик II – зря
Тиклем – до, вплоть до
Тикшереү- проверять
Тиле – глупый
Тимер – железо
Тимерсе – кузнец
Тимәк – значит
Тин – копейка

Тиң – равный
Тир – пот
Тире – кожа, шкура
Тиреү – собирать
Тирмә - юрта
Тирә - окрестность
Тирәк – тополь
Тиҫтә - десяток
Тишек – отверстие
Тоғро – преданный
Тоҙ – соль
Тоҙлау – солить
Тойоу – чувствовать
Томан – туман
Тормош – жизнь
Торна – журавль
Тороу – стоять
Тотҡа – ручка
Тотлоғоу – заикаться
Тотоу – держать
Төҙ – прямой
Төҙөлөш- стройка
Төҙөү – строить
Төймә - пуговица
Төкөрөү – плевать
Төлкө - лиса
Төн – ночь
Төнгө - ночной
Төндә - ночью

Төнөн – ночью
Төньяҡ – север
Төп I – дно
Төп II – основной
Төр – вид, разновидность
Төргәк – сверток
Төрки – тюркский
Төркөм – группа
Төрлө - разный
Төрөк – турок
Төрөксә - по-турецки
Төрөү – завертывать
Төртөү – толкать
Төҫ – цвет, вид, лицо
Төҫлө - цветной
Төтөн – дым
Төтәү – дымить
Төш I – сон
Төш II – полдень
Төшөрөү – опускать, спускать
Төшөү – спускаться
Тубыҡ – колено
Тубырсыҡ – шишка
Туған – родственник
Туғыҙ – девять
Туҙ – береста
Туй – свадьба, пир
Туйыу – наедаться
Туҡмас – лапша

Туҡмау - бить
Туҡталыш – остановка
Туҡтау – останавливаться
Туҡһан – девяносто
Тулау – брыкаться
Тулҡын – волна
Тулҡынланыу – волноваться
Тулы – полный
Тулыу – наполняться
Тумыртҡа – дятел
Тун – шуба
Туң – мерзлый
Туңдырма – мороженое
Туңыу – замерзать
Туп – мяч
Тупаҫ – тупой
Туплау – собирать
Тупраҡ – почва
Тура – прямой
Турау – крошить
Тураһында – о, об, обо, про
Турғай – воробей
Түбә - крыша
Түбән – низкий, низ
Түбәнге - нижний
Түбәтәй – тюбетейка
Түгел – не
Түгеү – лить
Түҙеү – терпеть

Түләү – платить
Түңәрәк – круглый
Түр – передний угол
Түтәл – грядка
Түш – грудь
Түшәк – постель
Түшәү – стилать, постилать
Тығыҙ – тесный
Тығыу – втыкать
Тыйнаҡ – скромный
Тыйыу – сдерживать
Тымау – насморк
Тымыу – затихать
Тын – дыхание
Тынлыҡ – тишина
Тыныс – тихий, спокойный
Тыныслыҡ – покой
Тыңлау – слушать
Тырнаҡ – ноготь
Тырнау – царапать
Тырыш – прилежный
Тырышыу – стараться
Тыуған – родной
Тыуыу – рождаться
Тыш – внешняя сторона
Тышҡы – внешний
Тәбиғи – естественный
Тәбиғәт – природа
Тәгәрмәс – колесо

Тәгәрәү – падать, катиться
Тәҙрә - окно
Тәжрибә - опыт
Тәҡдим – предложение
Тәлмәрйен – лягушка
Тәм – вкус
Тәмле – вкусный
Тәмләү – пробовать на вкус
Тәмәке – табак
Тән – тело
Тәнәфес – перерыв
Тәңкә - монеты
Тәпәш – низкий
Тәрбиә - воспитание
Тәржемә - перевод
Тәрилкә - тарелка
Тәртип – порядок
Тәрән – глубокий
Тәтәй – игрушка
Тәү – впервые
Тәүге – первый
Тәүҙә - сначала
Тәүлек – сутки
Уҙғарыу – проводить
Уҙыу – проходить
Ужым – озимь
Уй – мысль
Уйланыу – размышлять
Уйлау – думать

Уйнау- играть
Уйын – игра
Уйынсыҡ – игрушка
Уйыу – вырезать
Уҡ – стрела
Уҡытыу – обучать
Уҡыу I – читать
Уҡыу II – учиться
Уҡыусы – ученик
Ул I – сын
Ул II – он, она, оно
Улай – эдак
Улайһа – если так
Улар – они
Ултырғыс – стул
Ултыртыу – сажать
Ултырыу – сидеть, садиться
Умарта – улей
Умырзая – подснежник
Ун – десять
Унан – затем, оттуда
Унда – там
Ундай – такой
Уң I – правый
Уң II – удача
Уңыш – урожай
Урам – улица
Уратыу – окружать
Урау – заворачивать

Урлау – красть
Урман – лес
Урта – середина
Уртаҡ – общий
Уртаса – средний
Урын – место
Урынлашыу – помещаться
Урыҫ – русский
Ус – ладонь
Усаҡ – очаг
Уҫаҡ – осина
Уҫал – злой
Ут – огонь
Утрау – остров
Утыҙ – тридцать
Уфтаныу – вздыхать
Уяныу – просыпаться
Уятыу – будить
Үбеү – целовать
Үгеҙ – бык
Үҙ – свой
Үҙгәреү – меняться
Үҙгәртеү – менять
Үҙенсәлек – особенность
Үҙәк – центр
Үкенеү – каяться
Үкереү – рычать
Үле – мертвый
Үлем – смерть

Үлеү – умирать
Үлсәм – мера, размер
Үлсәү – мерить
Үлтереү – убивать
Үлән – трава
Үпкә I – легкое
Үпкә II – обида
Үпкәләү – обижаться
Үр – верх, подъем, высота
Үрге – верхний
Үрнәк – образец
Үҫемлек – растение
Үҫеү – расти
Үҫмер – подросток
Үҫтереү – выращивать
Үтек – утюг
Үтекләү – утюжить, гладить
Үтенес – просьба
Үтенеү – умолять, ғәфү үтенеү – просит прощение
Үтеү – проходить
Үткән – прошлый
Үткәреү – пропускать
Үтә - слишком
Үтәү – исполнять
Файҙа – польза
Файҙаланыу – использовать
Файҙалы – полезный
Фатир – квартира
Фекер – мысль

Физик – физический
Фән – наука
Фәнни – научный
Фәрештә - ангел
Хазина – сокровище
Хайуан – животное
Хакимиәт – администрация
Хаҡ I – право
Хаҡ II – плата
Хаҡта – о, об, обо
Хаҡына – для, ради
Хаҡында – о, об, обо
Халыҡ – народ
Халыҡ-ара – международный
Хат – письмо
Хата – ошибка
Хеҙмәт – труд, работа
Хеҙмәткәр – служащий
Хис – чувство
Хисаплау – считать
Хоҙай – бог
Хөкөм – суд
Хөкүмәт – правительство
Хөрмәт – уважение
Хөсөт – зависть
Хужа – хозяин
Хуплау – одобрять
Хуш – прощание
Хушлашыу – прощаться

Хыял – мечта
Хыянат – измена
Хәбәр – весть
Хәҙер – сейчас
Хәҙерге – современный, нынешний
Хәҙергә - пока
Хәйер – милостыня
Хәйерле – счастливый, добрый
Хәйерле иртә - доброе утро
Хәйерле көн – доброе утро
Хәйерле кис – добрый вечер
Хәйерле юл – в добрый путь
Хәйлә - хитрость
Хәйләкәр – хитрый
Хәл – положение
Хәрби – военный
Хәреф – буква
Хәрәкәт – движение
Хәстәр – забота
Хәтер – память
Хәтерләү – помнить
Хәтирә - воспоминание
Һабаҡ – стебель
Һабан – плуг
Һабын – мыло
Һағыҙ – сера
Һағыҙаҡ – оса
Һағыныу – тосковать
Һағыш – тоска

һаҙлыҡ – болото
һай – неглубокий
һайлау – отбирать
һайрау – петь (о птицах)
һайын – по мере того
һайыҫҡан – сорока
һаҡ – пост
һаҡал – борода
һаҡлау – хранить, беречь
һаҡсы – часовой
һалҡын – холодный
һал – плот
һалма – лапша
һалым – налог
һалыу – класть
һан – число
һанау – считать
һандыҡ – сундук
һары – желтый
һарыҡ – овца
һаташыу – бредить
һатыу – продавать
һатыусы – продавец
һау – здоровый
һау булығыҙ – до свидания
һауалы – высокомерный
һаулыҡ – здоровье
һау-сәләмәт – жив-здоров
һауа – воздух, погода

һаулыҡ – здоровье
һауығыу – выздоравливать
һауыт – сосуд
һауыт-һаба – посуда
һеҙ – вы
һеҙҙеке – ваш
һеҙҙеңсә - по-вашему
һелтәү – махать
һеңеү – впитывать
һеңле – младшая сестра
һибеү – поливать, посыпать
һигеҙ – восемь
һиҙеү – чувствовать
һикереү – прыгать
һикһән – восемьдесять
һимеҙ – жирный
һимереү – поправляться
һин – ты
һинеке – твой
һинеңсә - по-твоему
һирәк – редко
һис – нисколько
һоҡланыу – восхищаться
һомғол – стройный
һорау I – спрашивать
һорау II – вопрос
һоро – светло-бурый
һөҙөмтә - результат, итог
һөжүм – нападение

Һөйләм – предложение
Һөйләү – говорить
Һөйөнөү – радоваться
Һөйөү – любить
Һөйәк – кость
Һөнәр – ремесло
Һөрөү – пахать
Һөртөү – вытирать
Һөт – молоко
Һуған – лук
Һуғыу – бить
Һуғыш – война
Һуҙыу – растягивать
Һуҡыр – слепой
Һул – левый
Һулда – влево, налево, слева
Һулдан – слева
Һулыу – вянуть
Һум – рубль
Һунар – охота
Һуң I – поздно
Һуң II – после
Һуңғы – последний
Һуңлау – опаздывать
Һурғыс: саң һурғыс – пылесос
Һурпа – бульон
Һурыу – вырывать
Һут – сок
Һуш – чувство, сознание

Һүҙ – слово
Һүҙлек – словарь
Һүндереү – гасить
Һүнеү – затухать
Һүрәт – рисунок
Һыбай – верхом
Һыҙлау – болеть, ныть, ломить
Һыҙыҡ – черта
Һыҙыу – чертить
Һыйлау – угощать
Һыйпау – гладить
Һыйыр – корова
Һыйыу – помещаться
Һылыу – красивый, сестричка, красавица
Һын – туловище
Һынау – проверять
Һыныу – ломаться
Һырға – сережка
Һытыу – давить
Һыу – вода
Һыуыҡ – мороз, холод
Һыуытҡыс – холодильник
Һыуытыу – остудить
Һәйбәт – хороший
Һәйкәл – памятник
Һәм – и, да
Һәр – каждый
Шағир – поэт
Шаҡмаҡ – куб, кубик

Шалҡан – репа
Шалтырау – греметь
Шарт – условие
Шартлау – взрываться, ломаться
Шат – радостный
Шатланыу – радоваться
Шатлыҡ – радость
Шаулау – шуметь
Шаян – озорной
Шаярыу – шалить
Шеш – опухоль, нарыв
Шешек – чирей
Шешеү – опухать
Шешә - бутылка
Шиғыр – стихотворение
Шик – сомнение
Шикелле – вроде, будто
Шикләнеү – сомневаться
Шиңеү – вянуть
Шифалы – целебный
Шишмә - родник
Шишәмбе – вторник
Шуға – тому, к тому, потому
Шул – тот, та, да, ведь
Шулай – так, точно так
Шунан – оттуда, с того, потом, затем
Шунда – там
Шундай – такой
Шундуҡ – в тот же час

Шунлыҡтан – потому
Шунса – столько
Шунһыҙ – без того, без этого
Шыйыҡ – жидкий
Шым – тихо
Шыма – гладко
Шымыу – умолкать
Шырпы – спичка
Шыршы – ель
Шыуыу – скользнуть
Шәкәр – сахар
Шәл – шаль
Шәм – свеча, лампа
Шәмбе – суббота
Шәп – быстрый, замечательный
Ыҙалау – мучиться
Ыҙғыш – ссора
Ыласын – сокол
Ымлау – подавать знак
Ынйы – жемчуг
Ырғыу – прыгать
Ырыу – род
Ысыҡ – роса
Ысын – действительно
Ыу – яд
Ыуылдырыҡ – икра
Ыуыу – тереть
Ышаныу – верить
Ышыҡ – укромное место

Эҙ – след
Эҙләү – искать
Эйе – да
Эйелеү – наклоняться
Эйеү- наклонять, гнуть
Эйә - владелец
Эйәк – подбородок
Элек – раньше
Элекке – прошлый
Элеккесә - по-прежнему
Элемтә - связь
Элеү – вешать
Энә - иголка
Энәлек – боярышник
Эңер – сумерки
Эргә I – бок, место рядом
Эргә II – около, возле
Эре – крупный
Эремсек – творог
Эрен – гной
Эс – живот
Эсеү – пить
Эске – внутренний
Эскәтер – скатерть
Эсәк – кишка
Эҫе – горячий
Эҫетеү – греть
Эт – собака
Эш – работа

Эшләү – работать
Эшсе – рабочий
Ә - а, но, однако
Әбей – старуха
Әгәр – если
Әҙ – мало
Әҙер – готовый
Әҙ-мәҙ – понемногу
Әҙәбиәт – литература
Әйҙүк – добро пожаловать
Әйҙә - давай
Әйләнеү – вращаться
Әйтелеш – произношение
Әйтеү – говорить
Әкиәт – сказка
Әкрен – медленно
Әлбиттә - конечно
Әле I – сейчас, теперь
Әле II – то ... то
Әлеге – теперешний
Әлегәсә - как всегда
Әлегәсә - до сих пор
Әллә - не известно
Әммә - но, однако же
Әмәл – средство
Әңгәмә - беседа
Әрем – полынь
Әрләү – ругать
Әрмәнде – жаба

Әрсеү – чистить
Әрәм – напрасно, зря
Әсе – кислый, горький
Әсеү – киснуть
Әсә - мать
Әсәй – мама
Әтәс – петух
Әхирәт – подруга
Юғалыу – теряться
Юғарғы – верхний
Юғары – высокий
Юғарыға – вверх
Юғиһә - иначе
Юҡ – нет, не имеется
Юҡҡа – напрасно, зря
Юл – дорога
Юлбарыҫ – тигр
Юлдаш – спутник
Юрамал – нарочно
Юрау – толковать, предсказывать
Юрған – одеяло
Ябай – простой
Ябалаҡ – сова
Ябыҡ I – худой
Ябыҡ II – закрытый
Яға – ворот
Яғымлы – ласковый
Яҙ – весна
Яҙғы - весенний

Яҙма – письменность
Яҙмыш – судьба
Яҙын – весной
Яҙыу – писать
Яҙыусы – писатель
Яй – медленный
Яйлау – медлить
Яҡ – сторона
Яҡлау – защищать
Яҡташ – земляк
Яҡты – светло
Яҡтырыу – светать, светлеть
Яҡшы – хорошо
Яҡшылыҡ – добро
Яҡын – близкий
Ял – отдых
Ялан – поле
Ялангас – голый
Ялау – облизывать
Ялбыр- лохматый
Ялған – ложь
Ялғау – соединять
Ялҡау – ленивый
Ялҡын – пламя
Яллау – нанимать
Ялтлау – сверкать
Ялтырау – блестеть
Яман – плохой
Ямғыр – дождь

Яныу – гореть
Яңаҡ – щека
Яңғыҙ – одинокий
Яңғырау – звенеть
Яңы I – только что
Яңы II – новый
Яңылыҡ – новость
Яңыса – по-новому
Япраҡ – лист
Яр – берег
Яра – рана
Ярай – ладно, хорошо
Ярар – хорошо
Яратыу – любить
Ярау – годиться
Ярҙам – помощь
Ярлы – бедный
Ярты – половина, пол-
Ярым – пол-, половина
Ярыу – разбивать
Ярыш – соревнование
Ярышыу – соревноваться
Яҫтыҡ – подушка
Ят – посторонний
Ятаҡ – общежитие
Ятҡа – наизусть
Ятлау – заучивать
Ятыу – лежать
Яу – нападение, бой

Яуап – ответ
Яулау – завоевать
Яулыҡ – платок
Яурын – плечо
Яуыз – злой
Яуыу – идти (об осадках)
Яһау – делать

КРАТКАЯ ГРАММАТИКА БАШКИРСКОГО ЯЗЫКА

Башкирский язык – национальный язык башкирского народа, населяющего Республику Башкортостан и отдельные районы Челябинской, Оренбургской, Самарской, Свердловской, Курганской, Пермской и Саратовской областей России.

В генетическом плане башкирский язык относится к кыпчакской группе тюркских языков.

Типологически башкирский язык относится к языкам агглютинативным – производные слова и грамматические формы образуются путем присоединения к корню аффиксов.

Разговорный башкирский язык включает в себя три диалекта: восточный, южный и северо-западный. Восточный диалект охватывает северо-восточную часть Башкортостана, Челябинскую и Курганскую области, а южный диалект распространен в центральных и южных районах Башкортостана, Оренбургской, Самарской, Саратовской областях. Северо-западные районы Башкортостана, отдельные районыПермской, а также Свердловской областей входят в зону распространения северо-западного диалекта башкирского языка.

В лексическом и морфологическом плане все три диалекта очень близки между собой. Отмечаются некоторые отличия в фонетике.

ФОНЕТИКА

Звуковой строй башкирского литературного языка характеризуется наличием специфических гласных и согласных, отличающихся не только от русского языка, но и от других тюркских языков. Это:

ә (широкий, переднерядный): башк. әсәй ‘мать’ – англ. thank ‘благодарность’;

ө (губной, переднерядный): башк. өй ‘дом’ – англ. bird ‘птица’;

ү (губной, переднерядный): башк. үлән ‘трава’ – англ. throw ‘бросать, кидать’;

ң (заднеязычный, носовой): башк. моң ‘мелодия’ – англ. thing ‘вещь’;

ҙ (звонкий, межзубной): башк. беҙ ‘мы’ – англ. there ‘там’;

ҫ (глухой,межзубной): башк. кеҫә ‘карман’ – англ. think ‘думать’;

һ (гортанный): башк. һауа ‘воздух’ – англ. heart ‘сердце’.

Современный башкирский алфавит состоит из 42 букв.

Кроме 33 букв русского алфавита, в него введены 9 дополнительных букв для обозначения специфических башкирских звуков.

Буквы **ц, ч, щ** употребляются только в заимствованиях из русского языка. Буквами **в, е, о, у, э, ы, ю, я** обозначаются две разные фонемы. В начале башкирских слов **в** обозначает губно-губной звук **у**, в заимствованиях соответствует русскому **в** (*вагон*). **Е** – в

начале исконно башкирских слов обозначает сочетание **й – е**(*ел – ветер*), в остальных позициях – полуузкий передний неогубленный краткий гласный (*кеше – человек*), передаваемый в начале слова буквой **э** (*эш – работа*). **О** обозначает в исконно башкирских словах слабоогубленный вялый гласный заднего ряда (*оло – большой*), а в русских – заимствованиях русский **о** (*колхоз*).

МОРФОЛОГИЯ

Имя существительное

Имя существительное отвечает на вопросы *кем*? 'кто?' *нимә? ни*? 'что?'. Местоимение *кем* 'кто' уоптребляется только для наименования человека, а *ни, нимә* 'что' – для названий всех остальных живых существ,предметов и явлений.

В башкирском языке одушевленность и неодушевленность, а также категория рода не имеют морфологических форм, они обозначаются лексически: *бабай* 'старик' - *әбей* 'старуха'; *олатай* 'дедушка' - *өләсәй* 'бабушка'; *малай* 'мальчик' – *ҡыҙ* 'девочка, девушка.'

Существительные имеют категории *числа* (һан), *падежа* (килеш), *принадлежности* (эйәлек), *предикативности* (хәбәрлек), *определенности* и *неопределенности* (билдәлелек һәм билдәһеҙлек).

Число (һан)

Множественное число имен существительных в башкирском языке образуется путем прибавления к корню (основе) аффиксов **–лар (-лəр), - тар (-тəр), - дар (-дəр), -ҙар (ҙəр).**

Изменение имен существительных по числам

Если корень (основа) существительного оканчивается на:	**Варианты аффиксов мн. числа**		**Примеры**
	Существительные с твердыми гласными	Существительные с мягкими гласными	
1.а, ə, ы, е, о, ө, я	**-лар**	**-лəр**	ҡалалар, далалар, терпелəр
2. л, м, н, ң, з, ж	**-дар**	**-дəр**	ҡулдар, таңдар, көндəр
3. б, в, г, д, к, ҡ, п, ç, с, т, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ	**-тар**	**-тəр**	китаптар, күлдəктəр, йəштəр
4. ҙ, й, р, у, ү, и, ю	**-ҙар**	**-ҙəр**	байҙар, ҡаҙҙар, өйҙəр

Падеж (килеш)

В башкирском языке 6 падежей.

Падежи	**Вопросы падежей**	**Примеры**
1. Именительный падеж	кем? нимә? ни? – кто? что?	ҡыҙ, баш
2. Родительный падеж	кемдең? нимәнең? ниҙең? – кого? чего?	ҡыҙҙың, баштың
3.Дательный падеж	кемгә? нимәгә? нигә? ҡайҙа? – кому? чему?	ҡыҙға, башҡа
4. Винительный падеж	кемде? нимәне? ниҙе? (кем? нимә? ни?) – кого? что?	ҡыҙҙы, башты
5. Местно-временн.падеж	кемдә? нимәлә? ниҙә? ҡасан? – где?	ҡыҙҙа, башта
6. Исходный падеж	кемдән? нимәнән? ниҙән? ҡайҙан? – от кого? от чего? откуда?	ҡыҙҙан, баштан

Варианты падежных окончаний и чисел

Послед.	**Падежи**	Оконч.мн.

буква слова в имен. падеже	Родит.	Дат.	Винит.	Мест.-вр.	Исходн.	ч.
1.а(я), ә, ы, э, о, ө	-ның -нең	-ға – гә	-ны -не	-ла –лә	-нан –нән	-лар –лəр
2. л, м, н, ң, з, ж	-дың –дең –доң –дөң	-ға – гә	-ды –де –до –дө	-да –дә	-дан –дән	-дар –дəр
3. б, в, г, д, к, ҡ, п, с, ç, т, ф, х, һ, ц, ч, ш, щ	-тың –тең –тоң –төң	- ҡа – кә	-ты –те –то –тө	-та –тә	-тан –тән	-тар –тəр
4. ҙ, й, р, у(ю), ү, и	-ҙың –ҙең –ҙоң –ҙөң	-ға – гә	-ҙы –ҙе –ҙо –ҙө	-ҙа –ҙә	- ҙан – ҙән	-ҙар –ҙəр

Склонение имен существительных в единственном числе

Именит. п.	ҡала	бүлмә
Родит. п.	ҡаланың	бүлмәнең
Дательн.п.	ҡалаға	бүлмәгә
Винит.п.	ҡаланы	бүлмәне
Местн.-вр.п.	ҡалала	бүлмәлә

Исходн.п. ҡаланан бүлмәнән

Склонение имен существительных во множетвенном числе

Именит. п.	ҡалалар	бүлмәләр
Родит. п.	ҡалаларҙың	бүлмәләрҙең
Дательн.п.	ҡалаларға	бүлмәләргә
Винит.п.	ҡалаларҙы	бүлмәләрҙе
Местн.-вр.п.	ҡалаларҙа	бүлмәләрҙә
Исходн.п.	ҡалаларҙан	бүлмәләрҙән

Принадлежность (эйәлек)

Категория принадлежности охватывает существительные, субстантивированные прилагательные, числительные, местоимения, имена действия, причастия, частично – модальные слова.

Склонение имен сущетвительных с аффиксом принадлежности

При изменении имен существительных по падежам аффиксы падежей ставятся после аффиксов принадлежности.

В единств.числе:	***1-е лицо***	***2-е лицо***	***3-е лицо***
Именит. п.	улым	улың	улы
Родит. п.	улымдың	улыңдың	улының
Дательн.п.	улыма	улыңа	улына
Винит.п.	улымды	улыңды	улын
Местн.-вр.п.	улымда	улыңда	улыңда
Исходн.п.	улымдан	улыңдан	улынан

Во множ..числе:	***1-е лицо***	***2-е лицо***	***3-е лицо***
Именит. п.	улыбыҙ	улығыҙ	улы
Родит. п.	улыбыҙҙың	улығыҙҙың	улының
Дательн.п.	улыбыҙға	улығыҙға	улына
Винит.п.	улыбыҙҙы	улығыҙҙы	улын
Местн.-вр.п.	улыбыҙҙа	улығыҙҙа	улыңда
Исходн.п.	улыбыҙҙан	улығыҙҙан	улынан

Таблица аффиксов и принадлежности

Число	Лицо	После корня (основ), оканчивающихся на гласные	После корня (основ), оканчивающихся на согласные

		Афф. принадл.	Примеры	Афф. принадл.	Примеры
Ед.	I	-м	Балам ‘мой ребенок’ сәскәм ‘мой цветок’	-ым –ем –ом -өм	Ҡулым ‘моя рука’ күҙем ‘мой глаз’
	II	-ң	Балаң ‘твой ребенок’ сәскәң ‘твой цветок’	-ың –ең –оң -өң	Ҡулың ‘твоя рука’ Күҙең ‘твой глаз’
	III	-һы –һе –һо –һө	Балаһы ‘его ребенок’ сәскәһе ‘его цветок’	-ы –е –о -ө	Ҡулы ‘его рука’ күҙе ‘его глаз’

Число	Лицо	После корня (основ), оканчивающихся на гласные		После корня (основ), оканчивающихся на согласные	
		Афф. принадл.	Примеры	Афф.принадл.	Примеры
Мн.	I	-быҙ –беҙ –боҙ –бөҙ	балабыҙ ‘наш ребенок’ сәскәбеҙ ‘наш цветок’	-ыбыҙ –ебеҙ –обоҙ -өбөҙ	ҡулыбыҙ ‘наша рука’ күҙебеҙ ‘наш глаз’

	II	-ғыҙ –геҙ –ғоҙ –гөҙ	балағыҙ ‘ваш ребенок’ сәскәгеҙ ‘ваш цветок’	-ығыҙ –егеҙ –оғоҙ -өгөҙ	ҡулығыҙ ‘ваша рука’ күҙегеҙ ‘ваш глаз’
	III	-һы –һе –һо –һө	балаһы ‘их ребенок’ сәскәһе ‘их цветок’	-ы –е –о -ө или - тары	ҡулы ‘их рука’ или ‘их руки’ күҙе ‘их глаза’

Запомните: при образовании существительных во множественном числе с аффиксом принадлжености сначала к основе прибавляется окончание множественного числа, а потом присоединяется окончание принадлежности. Например: *балаларым ‘мои дети’, балаларың ‘твои дети’.*

Сказуемость (хәбәрлек)

Сказуемость является специфической категорией башкирского языка. Она выражается синтетически и аналитически: *уҡытыусымын – мин уҡытыусы* ‘я учительница’. Форма сказуемости одновременно выражает и число: *мин эшсе – эшсемен* ‘я рабочий’ (ед.ч.); *беҙ эшсе – эшсебеҙ* ‘мы рабочие’ (мн.ч.).

Таблица форм сказуемости

Лицо	Оконч. ед.ч.	Примеры	Оконч.мн.ч.	Примеры
I.	-мын –мен –мон –мөн	баймын әсәмен башҡортмон төрөкмөн	-быҙ –беҙ –боҙ –бөҙ	байбыҙ әсәбеҙ башҡортбоҙ төрөкбөҙ
II.	-һың –һең –һоң –һөң	байһың көтөүсеһең башҡортһоң төрөкһөң	-һығыҙ –һегеҙ –һоғоҙ -һегеҙ	байһығыҙ көтөүсеһегеҙ башҡортһоғоҙ төрөкһөгөҙ
III.			-лар –ләр –тар –тәр –дар –дәр –ҙар –ҙәр	балалар әсәләр башҡорттар төрөктәр ғалимдар көйәрмәндәр байҙар үҫмерҙәр

Образование существительных

В башкирском языке активно употребляются следующие аффиксы существительных:

-сы, –се, -со, -сө уҡыу – уҡыусы
эш – эшсе
ҡош – ҡошсо

-лыҡ, -лек, -лоҡ, -лек ҡайын – ҡайынлыҡ

	имән – имәнлек
	ҡошсо – ҡошсолоҡ
	төш – төшләк
-лаш, -ләш, -таш, -тәш,	ата - аталаш
-даш, -дәш, ҙаш, -ҙәш	әсә - әсәләш
	ҡор – ҡорҙаш
өй - өйҙәш	
-ш, -ыш, -еш, -ош, -өш	ҡара – ҡараш
	таны – таныш
	бел – белеш
	күрен – күренеш
	борол – боролош
-ғыс, -гес, -ғос, -гөс,	ҡаҙ - ҡаҙғыс
-ҡыс, -кес, -ҡос, -көс	баҫ – баҫҡыс
	төтәт – төтәткес
-ма, -мә, -маҡ, -мәк,	йәй – йәймә
-ыу, -еү, -у, -ү	һал – һалма
	ҡой – ҡоймаҡ
	ҡаҡ – ҡағыу
	күр – күреү

Аффиксы ***–ҡа, -кә, -мыҡ, -мек, -уыл, -үел, -ыс, -ес, -ос, -өс, -мас, -мар, -сын, -ын, -ҡ, -к, -аҡ, -әк, -ҡаҡ, -кәк, -лас, -ләс, -ҡон, -мош, -соҡ, -сөк*** и др. являются малопродуктивными.

Существительные в башкирском языке образуются также путем сложения основ: парные слова – *ата-әсә* ‘родители’; сложные слова – *аҡҡош* ‘лебедь’ (аҡ ‘белый’ и ҡош ‘птица’); путем редупликации: *малай-шалай* ‘всякие мальчишки’; субстанцивацией ряда

частей речи: *прилагательных: ҡарт* ‘старик’, (от *ҡарт* ‘старый’); *причастий: киләсәк* ‘будущее , будущность’ (от *кил* ‘приходить’); *отдельных форм глаголов: табыш* ‘находка’ (от *таб-ырға* ‘находить’) и др.

ГЛАГОЛ (ҠЫЛЫМ)

Глагол обозначает действие или состояние предметов, явлений и отвечает на вопросы *нимә (ни) эшләргә, нимә (ни) эшләй, нимә (ни) эшләне, нимә (ни) эшләй ине, нимә (ни) эшләй торғайны, нимә (ни) эшләр* – что делать, что сделать, что делает, что сделает, что делал, что сделал. Глагол употребляется в качестве сказуемого. Глаголы могут функционировать в роли основного и вспомогательного глагола.

Глаголы имеют следующие категории: *времени, наклонения, числа, лица, залога, переходности-непереходности, отрицания, модальности.*

Изъявительное наклонение (хәбәр һөйкәлеше) выступает в формах времени, лица и числа.

а) Настоящее время (хәҙерге заман):

единственное число

1 л. барам күрәм

2 л. бараһың күрәһең

3 л. бара күрә

множественное число

1 л. барабыҙ күрәбеҙ

2 л. бараһығыҙ күрәһегеҙ

3 л. баралар күрәләр

б) <u>Будущее время (киләсәк заман)</u> имеет две формы:

будущее неопределенное, образуемое аффиксами ***–ыр, -ер, -ор, -өр***

(күр-ер-мен я увижу)

будущее определенное (более категоричное по значению), которое образуется аффиксами ***–асаҡ, -әсәк, -ясаҡ, -йәсәк*** (күр-әсәк-мен я непременно увижу).

Изменение по лицам и числам однотипно:

единственное число

1 л. барырмын күрермен

2 л. барырһың күрерһең

3 л. барыр күрер

множественное число

1 л. барырбыҙ күрербеҙ

2 л. барырһығыҙ күрерһегеҙ

3 л. барырҙар
күрерҙәр

единственное число
1 л. барасаҡмын
күрәсәкмен
2 л. барасаҡһың
күрәсәкһең
3 л. барасаҡ күрәсәк
множественное число
1 л. барасаҡбыҙ күрәсәкбеҙ
2 л. барасаҡһығыҙ
күрәсәкһегеҙ
3 л. барасаҡтар
күрәсәктәр

в) Прошедшее время (үткән заман) имеет также две формы:

прошедшее время определенное, образуемое формами на ***–ды, -де, -до, -дө, -ҙы, -ҙе, -ҙо, -ҙө, -ты, -те, -то, -тө, -ны, -не, -но, -нө*** (в четырех вариантах как падежные аффиксы)

прошедшее неопределенное, образуемое формами на ***–ған, -гән*** (после основ на гласные и звонкие согласные); ***-ҡан, -кән*** (после основ на глухие согласные).

Прошедшее определенное

единств.число множ.число

1 л. бар-ҙым күр-ҙем бар-ҙы-ҡ күр-ҙе-к

2 л. бар-ҙың күр-ҙең бар-ҙы-ғыҙ күр-ҙе-геҙ

3 л. бар-ҙы күр-ҙе бар-ҙы-лар күр-ҙе-ләр

Прошедшее неопределенное

единственное число

1 л. барғанмын күргәнмен

2 л. барғанһың күргәнһең

3 л. барған күргән

множественное число

1 л. барғанбыҙ күргәнбеҙ

2 л. барғанһығыҙ күргәнһегеҙ

3 л. барғандар күргәндәр

Глаголы прошедшего времени имеют и сложные формы, которые образуются основным и вспомогательными глаголами, которые выражают различные значения:

а) ***Прошедшее незаконченное*** время образуется сочетанием формы деепричастия на ***–а/-ә, -й*** и спрягаемых вспомогательных глаголов ***ине,***

торғайны: *ала ине-м (ала торғайны-м)* ‘я брал (тогда) ’, *ала ине-ң (ала торғайны-ң)* ‘ты брал (тогда)’, *ала ине (ала торғайны)* ‘он брал (тогда)’; *ала ине-к (торғайныҡ)* ‘мы брали (тогда) ’, *ала ине-геҙ (торғайнығыҙ)* ‘мы брали (тогда) ’, *ала ине-геҙ (торғайнығыҙ)* ‘вы брали (тогда) ’, *ала ине-ләр (торғайнылар)* ‘они брали (тогда)’.

б) ***<u>Прошедшее определенное</u>*** время на ***–ған*** + вспомогательный глагол ***ине***; *барған ине-м* (сокращенно *барғайным*) ‘я уже сходил’; *белгән ине-ң (белгәйнең)* ‘ты уже знал (заранее)’; *ал-ғайным* ‘я уже (раньше) взял’; *ал-ғайның* ‘ты уже (раньше) взял’; *ал-ғайны* ‘он уже (раньше) взял’.

в) ***<u>Прошедшее неопределенное</u>*** время представляет собой аналитическую спрягаемую форму на ***–ған (-гән, -ҡан, -кән***) + ***булған***: *килгән булғандар* ‘они, оказывается, приезжали’, *һеҙ әйткән булғанһығыҙ* ‘вы, оказывается, говорили’, *алған булғанбыҙ* ‘мы, оказывается, взяли’.

Повелительное наклонение (бойороҡ һөйкәлеш) представлено формами 2-го и 3-го лица: *уҡы* ‘ты читай’, *уҡыһын* ‘пусть читает’, *уҡығыҙ* ‘вы читайте’, *уҡыһындар* ‘пусть читают’.

Желательное наклонение (теләк һөйкәлеше) характерно для башкирского языка и связано с модальностью. В русском языке его значение можно передавать только синтетическим способом. Выражается аффиксами ***–ғы, -ге; -ке, -һы, -һе, -һо, -һө:***

единственное число множественное лицо

1 *л.* күргем килә күргебеҙ килә

2 *л.* күргең килә күргегеҙ килә

3 *л.* күргеһе килә күргеләре килә

Условное наклонение (шарт һөйкәлеше) имеет две формы выражения:

а) простая форма выражается аффиксами *–**һа, -һә***:

единственное число

1-е *л.*	ҡайт-һа-м	кил-һә-м
2-е *л.*	ҡайт-һа-ң	кил-һә-ң
3-е *л.*	ҡайт-һа	кил-һә

множественное число

1-е *л.*	ҡайт-һа-ҡ	кил-һә-к
2-е *л.*	ҡайт-һа-ғыҙ	кил-һә-геҙ
3-е *л.*	ҡайт-һа-лар	кил-һә-ләр

б) сложная форма образуется двумя способами: 1) в сочетании основного глагола на ***–ған (-гән, -ҡан, -кән***)+вспомогательный глагол ***бул-***: *бар-ған булһа* 'если бы он пошел', *әйткән булһа* 'если бы он сказал'; 2) основной глагол на ***–ыр, -ер, -ор, -өр***+вспомогательный глагол ***бул-***: *барыр булһа* 'если он намерен пойти'.

Сослагательное наклонение (шартлы теләк һөйкәлеше) выражается аналитическим формами на

–р ине; -а/-ә, й ине; -асаҡ, -әсәк, -ясаҡ, -йәсәк ине; -ған, -гән, -ҡан, -кән булыр ине. При этом спрягаются только вспомогательные глаголы.

Форма на –р ине

единственное число

1 л. күр-ер инем ‘я видел бы’

2 л. күр-ер инең ‘ты видел бы’

3 л. күр-ер ине ‘он видел бы’

множественное лицо

1 л. күр-ер инек ‘мы видели бы’

2 л. күр-ер инегеҙ ‘вы видели бы’

3 л. күр-ер инеләр ‘они видели бы’

Форма на –асаҡ/-әсәк, -ясаҡ/-йәсәк ине

единственное число

1 л. ҡаршы ал-асаҡ инем ‘я бы (обязательно) встретил’

2 л. ҡаршы ал-асаҡ инең ‘ты бы (обязательно) встретил’

3 л. ҡаршы ал-асаҡ ине ‘он бы (обязательно) встретил’

множественное лицо

1 л. ҡаршы ал-асаҡ инек ‘мы бы (обязательно) встретили’

2 л. ҡаршы ал-асаҡ инегеҙ ‘вы бы (обязательно) встретили’

3 л. ҡаршы ал-асаҡ инеләр ‘они бы (обязательно) встретили’

Залог (йүнәлеш)

Категория залога в башкирском языке значяительно отличается от залога в русском языке по своим значениям. В башкирском языке пять форм залога:

1. Основной залог (төп йүнәлеш) не имеет грамматических показателей, совпадает с основой глагола: *дәрес бара* 'идет урок'.

2. Возвратный залог(ҡайтым йүнәлеше) образуется не от всех глаголов. Основной его формой являются аффиксы ***–н, -ын, -ен, -он, -өн***: *күр-еү* 'увидеть' – *күренеү* 'показаться'; *яҙыу* 'писать' – *яҙыныу* 'заниматься писаниной'.

3. Страдательный залог (төшөм йүнәлеше) образуется от основы глагола с аффиксами ***–л, -ыл, -ел, -ол, -өл, -н, -ын, -он, -өн***: *башлау* 'начать' – *башланыу* 'начинаться'; *яҙыу* 'писать' – *яҙылыу* 'записаться'.

4. Взаимный залог (уртаҡлыҡ йүнәлеше) образуется при помощи ***аффикса –ш, -ыш, -еш, -ош, -өш:*** *һөйлә-ү* 'говорить' – *һөйлә-ш-еү* 'разговаривать'.

5. Понудительный залог (йөкмәтеү йүнәлеше) образуется при помощи следующих аффиксов:

-т: *йырла* 'пой' – *йырлат* 'заставлять петь';

-дыр, -дер, -дор, -дөр; ҙыр, -ҙер, ҙор, -ҙөр; -тыр, -тер, -тор, -төр: *килеү* ‘приходить’ – *килтереү* ‘приводить’, *килтертеү* – ‘заставить привести’;

-ҡыр, -кер, -ҡар, -кәр: *ят-ыу* ‘лежать’ – *ят-ҡыр-ыу* ‘заставить лежать’;

-р, -ар, -әр, -ор, -өр: *беш-еү* ‘ ‘вариться, печься’ – *беш-ер-еү* ‘варить, печь’.

Деепричастие (хәл ҡылым)

Деепричастие в башкирском языке обозначает дополнительное действие по отношению к основному действию и обычно стоит впереди основного глагола. Образуется при помощи следующих аффиксов:

-п, -ып, -еп, -оп, -өп; -а, -ә, -й: *барып килеү* ‘сходить’, *ҡайтып килеү* ‘вернуться’, *һөйләп биреү* ‘рассказать’, *йырлап ебәреү* ‘запеть’;

-ғас, -гәс, -ҡас, -кәс: *ҡайтҡас, эшләрмен* ‘сделаю, когда вернусь’; *барғас, күрербеҙ* ‘когда придем, увидим’;

-ғансы, -гәнсе, -ҡансы, -кәнсе;-ҡанса, -кәнсә, -ғанса, -гәнсә: *арығансы көләү* ‘смеяться до усталости’, *өйрәткәнсә эшлә* ‘делай, как учили’.

Причастие (сифат ҡылым)

В башкирском языке причастие выступает в трех временных формах:

1.<u>прошедшее время</u> образуется аффиксами ***–ған, -гән, -ҡан, -кән***: *үт-кән йыл* ‘прошлый год’, *уҡы-ған кеше* ‘образованный человек’.

2. настоящее время образуется двумя способами: а) простая форма причастия образуется при помощи аффиксов ***–усы, -үсе, -ыусы, -еүсе, -оусы, -ө***үсе: *бел-еүсе кеше* ‘знающий человек’, *бел-еүсе кешеләр* ‘знающие люди’; б) сложная форма образуется при помощи аффиксов ***–а, -ә, -й*** +вспомогательный глагол ***торған***: *бирә торған аҡса* ‘деньги, которые необходимо вернуть’, *яҙа торған китап* ‘книга, которую надо написать’.

3. будущее время образуется при помощи аффиксов:

-асаҡ, -әсәк, -ясаҡ, -йәсәк: *үт-әсәк ғүмер* ‘жизнь, которую предстоит пройти’; *әйтәсәк һүҙ* ‘слово, которое предстоит произнести’;

-р, -ыр, -ер, -ор, -өр: *кил-ер көн* ‘предстоящий день’, *ҡайтыр көн* ‘день возвращения’;

-аһы, -әһе, -йһы, -йһе, -йһө: *һөйлә-йһе хәбәр* ‘весть, которую надо рассказать’, *һөр-әһе ер* ‘земля, которую предстоит вспахать’.

Инфинитив (уртаҡ ҡылым)

В башкирском языке инфинитив образуется при помощи аффиксов:

-рға, -ргә, -ырға, -ергә, -орға, -өргә: бар-ырға ‘идти’, кил-ергә ‘приходить’;

-маҡ, -мәк + вспомогательные глаголы ***бул-, ине, ит-:*** *килмәк ине* ‘намеревался прийти’, *йырламаҡ итте* ‘намеревался петь’.

Имя действия (исем ҡылым)

Имя действия содержит в себе признаки глагола и существительного, т.е. одна и та же форма глагола на ***–у, -ү, -ыу, -еү, -оу, -өү*** может выступать в роли глагола и имени действия и переводится на русский язык двояко: *йөрөү* 1) ходить, ездить; 2) ходьба, хождение, езда; *бейеү* 1) танцевать, плясать; 2) танец, пляска.

КАТЕГОРИЯ ОТРИЦАНИЯ (ЮҠЛЫҠ)

В башкирском языке категория отрицания передается при помощи аффиксов отрицания ***–ма, -мә,*** которые непосредственно присоединяются к корню (основе) глагола: *ҡайт – ҡайтма; кил – килмә; кит – китмә; аша – ашама.*

ИМЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНОЕ (СИФАТ)

Прилагательные обозначают признак предмета и отвечают на вопросы ***ниндәй*** 'какой, какая, какое', ***ҡайһы*** 'который', ***ҡайҙағы, ҡасанғы*** 'к какому времени относящийся'.

Для прилагательных характерны формы усиления или ослабления признака предмета. При сравнении прилагательные изменяются следующим образом:

Интенсив признака предмета выражается повторением первого слога прилагательного: *ҡап-ҡара* 'черный-черный', *күм-күк* 'синий-синий', а также путем полного повтора основы слова: *матур-матур ҡыҙҙар* 'красивые-красивые девушки';

Признак предмета меньшей степени выражается аффиксами ***–ғылт, -гелт, -ғолт, -гөлт, -ҡылт, -келт, -ғылтым, -гелтем, -һыл, -һел, -һыу, -елйем, -һылтем, -һелтем***: *аҡ* ‘белый’ – аҡһыл, *аҡһылтым* ‘беловатый’; *һары* ‘желтый’ – *һарғылт* ‘желтоватый’;

Прилагательные сравнительной степени имеют аффиксы ***–раҡ, -рәк, -ыраҡ, -ерәк, -ораҡ, -өрәк:*** *ҡара* ‘черный’ – *ҡараҡ* ‘чернее’, *йылы* ‘теплый’ – *йылыраҡ* ‘теплее’, *һыуыҡ* ‘холодный’ – *һыуыгыраҡ* ‘холоднее’.

НАРЕЧИЕ (РӘҮЕШ)

Наречия обозначают признак действия, отвечают на вопросы ***нисек, ни рәүешле,*** ‘как’, ***ҡасан*** ‘когда’, ***ҡайҙа*** ‘где’, ***күпме, ни тиклем*** ‘сколько’.

Наречия образуются при помощи аффиксов:

-са, -сә: *минең-сә* ‘по-моему’, *беҙҙең-сә* ‘по-нашему’, *йәштәр-сә* ‘по-молодежному’, *ҡарттар-са* ‘по-стариковски’;

-тай, -тәй, -дай, -дәй, -ҙай, -ҙәй, -лай, -ләй: *һин-дәй* ‘как ты’, *айыу-ҙай* ‘как медведь’;

-н, -ын, -ен, -он, -өн: *яҙ-ын* ‘весной’, *көҙ-өн* ‘осенью’;

-лата, -ләтә: *акса-лата* ‘деньгами’, *күрә-ләтә* ‘зная’.

Наречия, как и прилагательные, имеют степени сравнения, образуемые аффиксами ***–раҡ, -рәк, -ыраҡ, -ерәк, -ораҡ, -өрәк:*** *аҙ* ‘мало’ – *аҙ-ыраҡ* ‘немного’, *шәп* ‘быстро’ – *шәб-ерәк* ‘быстрее’, *күп* ‘много’ – *күб-ерәк* ‘больше’.

Интенсив признака выражается путем полного повтора основы слов, а также при помощи слов ***бик,***

үтә, иң, ифрат, уғата: *ғәжәп матур йырланы* ‘удивительно красиво пела’; *бик шәп кеше* ‘ очень хороший человек’.

ЧИСЛИТЕЛЬНОЕ (ҺАН)

Числительные обозначают количество предметов и отвечают на вопросы нисә, күпме сколько и имеют следующие разряды:

количественные с нулевым показателем: *бер* ‘один’, *ике* ‘два’, *утыҙ* ‘тридцать’;

порядковые образуются присоединением к количественным числительным аффиксов ***–нсы, -нсе, -ынсы, -енсе, -өнсө:*** *бер* ‘один’– *бер-енсе* ‘первый’, *ике* ‘два’ – *ике-нсе* ‘второй’, *өс* ‘три’ - *өс-өнсө* ‘третий’, *йөҙ* ‘сто’ – *йөҙ-өнсө* ‘сотый’;

разделительные – с аффиксом ***–ар, -әр, -шар, -шәр, -ышар, -ешәр, -өшәр***: *бер* ‘один’ – *бер-әр* ‘по-одному’, *алты* ‘ шесть’ – *алты-шар* ‘по шесть’, *йөҙ* ‘сто’ – *йөҙ-әр* ‘по сто’;

собирательные числительные образуются только от числительных от одного до восьми и десять с помощью аффиксов ***–ау, -әү:*** *бер* – *бер-әү* ‘один’, *алты* – *ал-тау* ‘шестеро’, *ете* - *ет-әү* ‘семеро’;

приблизительные – с аффиксом ***–лап, -ләп; -лаған, -ләгән***: *егерме-ләп, егермеләгән* ‘около двадцати, *йөҙ-ләп, йөҙ-ләгән*‘ около ста;

дробные числительные образуются аналитическим способом: *өстән бер* ‘одна треть’, *бер бөтөн ундан өс* ‘одна целая три десятых’;

<u>числительные меры</u> образуются аффиксом ***–лы, -ле***: *етеле шәм* ‘семилинейная лампа’, *өслө калуш* ‘калоши третьего размера’.

МЕСТОИМЕНИЕ (АЛМАШ)

Местоимения делятся на:

<u>Личные (зат алмаштары):</u> *мин* ‘я’, *һин* ‘ты’, *ул* ‘он, она, оно’, *беҙ* ‘мы’, *һеҙ* ‘вы’, *улар* ‘они’;

<u>Указательные (күрһәтеү алмаштары):</u> *был* ‘этот’, *теге* ‘тот’, *шул* ‘тот’, *ошо* ‘это, это самое’, *бынау* ‘этот’, *анау* ‘тот’ и др.;

<u>Вопросительные (һорау алмаштары):</u> *кем* ‘кто’, *нимә* ‘что’, *ни* ‘что’, *ҡайһы* ‘который’, *ҡайһылай* ‘как’, *ҡайһыһы* ‘который’, *нисә* ‘сколько’, *нисәшәр* ‘по сколько’, *ниндәй* ‘какой’, *нисәнсе* ‘который’, *ҡайҙа* ‘где’, *күпме* ‘сколько’, *ҡасан* ‘когда’;

<u>Определенные (билдәләү алмаштары):</u> *һәр, һәр кем, һәр береһе, һәр бер (нәмә, кем)* ‘каждый’, *бөтә, бөтәһе, бары, барлығы* ‘весь, всего’, *үҙе* ‘сам’, *һәр кем* ‘каждый’ и др.;

<u>Неопределенные (билдәһеҙлек алмаштары):</u> *әллә кем* ‘кто-то’, *әллә нимә* ‘что, что-то’, *әллә ниндәй* ‘какой-то’, *әллә нисек* ‘как-то’, *әллә ҡасан* ‘давно’, *әллә ҡайҙа* ‘где-то’;

<u>Отрицательные (юҡлыҡ алмаштары)</u> образуются сочетанием вопросительных местоимений со словами ***һис*** и ***бер***: *һис кем* ‘никто’, *һис нәмә* ‘ничто’, *бер кем* ‘никто’, *бер нисек тә* ‘никак’ и др.;

<u>Притяжательные (эйәлек алмаштары):</u> *минең* ‘мой’, *һинең* ‘твой’,*уның* ‘его, ее’, *беҙҙең* ‘наш’, *һеҙҙең* ‘ваш’, *уларҙың* ‘их’.

Таблицы склонения местоимений

Падежи	***единств.число***		***множ.число***		
Имен.	мин	һин	беҙ	һеҙ	улар
Родит.	минең	һинең	беҙҙең	һеҙҙең	уларҙың
Дат.	миңә	һиңә	беҙгә	һеҙгә	уларға
Винит.	мине	һине	беҙҙе	һеҙҙе	уларҙы
Местн.-вр.	миндә	һиндә	беҙҙә	һеҙҙә	уларҙа
Исходн.	минән	һинән	беҙҙән	һеҙҙән	уларҙан

Падежи	***единств.число***		
Имен.	минеке	һинеке	уныҡы
Родит.	минекенең	һинекенең	уныҡының
Дат.	минекенә	һинекенә	уныҡына
Винит.	минекен	һинекен	уныҡын
Местн.-вр.	минекендә	һинекендә	уныҡында
Исходн.	минекенән	һинекенән	уныҡынан

Падежи ***множ.число***

Имен.беҙҙеке hеҙҙеке
уларҙыҡы

Родит.беҙҙекенең hеҙҙекенең
уларҙыҡының

Дат.беҙҙекенә hеҙҙекенә уларҙыҡына

Винит.беҙҙекен hеҙҙекен уларҙыҡын

Местн.-вр. беҙҙекендә hеҙҙекендә
уларҙыҡында

Исходн. беҙҙекенән hеҙҙекенән уларҙыҡынан

Падежи ***единств.число***

1-е л. ***2-е л.*** ***3-е л.***

Имен.үҙем үҙең үҙе

Родит.үҙемдең үҙеңдең үҙенең

Дат. үҙемә үҙеңә үҙенә

Винит. үҙемде үҙеңде
үҙен

Местн.-вр. үҙемдә үҙеңдә
үҙендә

Исходн. үҙемдән үҙеңдән үҙенән

Падежи ***множ.число***

1-е л. ***2-е л.*** ***3-е л.***

Имен.үҙебеҙ үҙегеҙ үҙҙәре

Родит.үҙебеҙҙең үҙегеҙҙең
үҙҙәренең

Дат.үҙебеҙгә үҙегеҙгә үҙҙәренә

Винит.үҙебеҙҙе үҙегеҙҙе үҙҙәрен
Местн.-вр. үҙебеҙҙә үҙегеҙҙә үҙҙәрендә
Исходн. үҙебеҙҙән үҙегеҙҙән үҙҙәренән

Падежи ***единств.число***

Имен. кемдер нимәлер ниҙер тегелер
Родит. кемдеңдер нимәнеңдер ниҙеңдер тегенеңдер
Дат.кемгәлер нимәгәлер нигәлер тегегәлер
Винит.кемделер нимәнелер ниҙелер тегенелер
Местн.-вр. кемдәлер нимәләлер ниҙәлер тегендәлер
Исходн. кемдәндер нимәнәндер ниҙәндер тегенәндер

Падежи ***множ.число***

Имен. кемдәрҙер нимәләрҙер ниҙәрҙер тегеләрҙер
Родит. кемдәрҙеңдер нимәләрҙеңдер ниҙәрҙеңдертегеләрҙеңдер
Дат. кемдәргәлер нимәләргәлер ниҙәргәлер тегеләргәлер
Винит.кемдәрҙелер нимәләрҙелер ниҙәрҙелер тегеләрҙелер

Местн.-вр. кемдәрҙәлер нимәләрҙәлер
низәрҙәлер тегеләрҙәлер
Исходн. кемдәрҙәндер нимәләрҙәндер
низәрҙәндертегеләрҙәндер

Падежи единств.число
множ.число
Имен. был ул шул былар улар
шулар
Родит. бының уның шуның былар ҙың
уларҙың шуларҙың
Дат.быға уға шуға быларға уларға
шуларға
Винит.быны уны шуны быларҙы
уларҙы шуларҙы
Местн.-вр. быңдаунда шунда быларҙа
уларҙа шуларҙа
Исходн. бынан унан шунан быларҙан
уларҙан шуларҙан

Падежи	***единств.число***		
Имен.	кем	нимә	теге
Родит.	кемдең	нимәнең	тегенең
Дат.	кемгә	нимәгә	тегегә
Винит.	кемде	нимәне	тегене
Местн.-вр.	кемдә	нимәлә	тегендә
Исходн.	кемдән	нимәнән	тегенән

ПОСЛЕЛОГИ (БӘЙЛӘҮЕСТӘР)

В башкирском языке в отличие от русского нет предлогов, их значения передаются послелогами. Послелоги сочетаются с именами, местоимениями, субстантивированными частями речи в определенных падежных формах и всегда следуют за ними:

1. С основным или родительными падежами: *менән* ‘с, совместно с’; *өсөн* ‘из-за, благодаря, для, ради, чтобы’; *кеүек, шикелле, һымаҡ, саҡлы, тиклем* ‘как, подобно’; *ҡәҙәр, ҡәҙәре* ‘подобно, как’; *арҡыры, аша* ‘через, благодаря, по’.

2. С дательным падежом: *таба, табан, ҡарай* ‘к, по, по направлению’; *тикле, тиклем, хәтле, хәтлем, саҡлы* ‘до, вплоть до’.

3. С исходным падежом: бирле ‘с’; башҡа ‘кроме’; һуң ‘с, после, затем’.

СОЮЗЫ (ТЕРКӘҮЕСТӘР)

В башкирском языке представлены следующие союзы:

1.***Сочинительные союзы***, в свою очередь, подразделяются на следующие подгруппы:

соединительные (йыйыу теркәүестәре): *һәм* ‘и’, *тағы, тағы ла* ‘также, опять, еще’, *шулай уҡ* ‘а также’;

противительные (ҡаршы ҡуйыу теркәүестәре): *ә* ‘а’, *ләкин* ‘но, однако’, *тик* ‘но’, *шулай ҙа* ‘но, однако’, *әммә* ‘а, но, однако’, *фәҡәт* ‘только’, *юҡһа* ‘иначе’;

разделительные (бүлеү теркәүестәре): *йә* ‘или’, *йәки* ‘или’, *берсә* ‘то’, *йәиһә* ‘или’, *бер* ‘то, либо’, *әллә* ‘то, то ли, либо’;

разделительно-определительныые (аныҡлау теркәүестәре): *хатта* ‘то, но’; *бәлки* ‘то, либо, ибо’.

2.***Подчинительные* (*эйәртеү теркәүестәре)*** союзы имеют подгруппы:

причинные (сәбәп теркәүестәре): *сөнки* ‘потому что, так как’; *шуға күрә* ‘потому, потому что’;

условные (шарт теркәүестәре): *әгәр, әгәр ҙә* ‘если’;

сравнительные (сағыштырыу теркәүестәре): *әйтерһең, әйтерһең дә* ‘будто, как будто’;

изъяснительные: *тимәк* ‘значит’; *йәғни* ‘то есть’.

ЧАСТИЦЫ (КИҪӘКСӘЛӘР)

Частицы башкирского языка подразделяются на:

вопросительные (һорау киҫәксәләре): *-мы, -ме, -мо, -мө ли; -мы ни, -ме ни, -мо ни, -мө ни ли* ‘разве, неужели’; *-мы икән, -ме икән, -мо икән, -мө икән* ‘ли’;

ограничительные (сикләү киҫәксәләре): *ғына, генә, ҡына, кенә* ‘только’; *уҡ, үк* ‘же’;

усилительные (көсәйтеү, раҫлау киҫәксәләре): *та, тә; да, дә; ҙа, ҙә; ла, лә* ‘и’; *да баһа, ҙа баһа, ла баһа, та баһа, даһа, ҙаһа, таһа* ‘же’;

предположительные (икеләнеү киҫәксәләре): *-дыр, -дер, -дор, -дөр, -ҙыр, -ҙер, -ҙор, -ҙөр, -лыр, -лер, -лор, -лөр, -тыр, -тер, -тор, -төр* ‘видимо, вероятно, по-видимому’;

подтвердительные (раҫлау киҫәксәләре): *да баһа, ҙа баһа, ла баһа, та баһа, даһа, таһа, лаһа, бит* ‘ведь’;

просьбы (үтенеү киҫәксәләре): *-сы, -се, -со, -сө* ‘-ка, пожалуйста’.

МЕЖДОМЕТИЯ (ЫМЛЫҠТАР)

Междометия или слова, выражающие чувства в башкирском языке, как и в русском, бывают простые (*ә-ә-ә, и-и-и, у-у-у)* и сложные (*ай-һай, уй алла*). Эта часть речи очень развита в башкирском языке.

МОДАЛЬНЫЕ СЛОВА (МӨНӘСӘБӘТ ҺҮҘҘӘР)

Модальные слова выражают:

утверждение или отрицание: *эйе* 'бар'; *юҡ* 'нет'; *әлбиттә* 'конечно'; *ярай* 'ладно' и др.

долженствование, необходимость: *кәрәк* 'надо, нужно';

возможность: *мөмкин* 'можно'; *ярай* 'можно';

побуждение: *зинһар* 'пожалуйста'; *рәхим итегеҙ* 'добро пожаловать, извольте, пожалуйста'; *ғәфү итегеҙ* 'извините';

предположение, сомнение, неуверенность: *ахыры* 'кажется'; *бәлки* 'наверное'; *ихтимал* 'возможно, вероятно'; *күрәһең* 'очевидно' и др.

ПОРЯДОК СЛОВ В ПРЕДЛОЖЕНИИ (ҺӨЙЛӘМ ЭСЕНДӘ ҺҮҘ ТӘРТИБЕ)

Порядок слов в башкирском предложении обычно таков: определения и подлежащие располагаются в начале, затем – обстоятельства, дополнения, а сказуемое, как правило, ставится в конце предложения.

Йөкмәткеһе — **Содержание**

Инеш һүҙ	**Предисловие**
Беренсе дәрес. Башҡорт теленең үҙенсәлектәре	**1 урок**. Особенности башкирского языка
Икенсе дәрес. Һаумыһығыҙ, мин - Азат!	**2 урок.** Здравствуйте, я – Азат!
Өсөнсө дәрес. Азат, һин ҡайҙан?	**3 урок.** Азат, откуда ты?
Дүртенсе дәрес. Азат, хәлдәр нисек?	**4 урок**. Азат, как дела?
Бишенсе дәрес. Азат, был нимә?	**5 урок.** Азат, что это?
Алтынсы дәрес. Азат, һин ҡайҙа?	**6 урок.** Азат, где ты?
Етенсе дәрес. Азат, һин нимә эшләйһең?	**7 урок.** Азат, что ты делаешь?
Һигеҙенсе дәрес. Азат, һин ҡайҙа бараһың?	**8 урок.** Куда ты идешь, Азат?
Туғыҙынсы дәрес. Азат, һиңә нисә йәш?	**9 урок**. Азат, сколько тебе лет?
Унынсы дәрес. Азат, адресығыҙ нисек?	**10 урок**. Азат, какой у вас адрес?
Ун беренсе дәрес. Азат, һин ҡасан ҡайтаһың?	**11 урок**. Азат, когда ты вернешься?
Ун икенсе дәрес. Азат, һин ниңә ҡайтманың?	**12 урок**. Азат, почему ты не вернулся?
Ун өсөнсө дәрес. Азат, һин ниндәй телдәр	**13 урок.** Азат, какие языки ты знаешь?

беләһең?

Ун дүртенсе дәрес. Азат, нимә булды?	**14 урок**. Азат, что случилось?
Ун бишенсе дәрес. Азат, магазинға барҙыңмы?	**15 урок**. Азат, ты ходил в магазин?
Ун алтынсы дәрес. Азат, һеҙҙең баҡсағыҙ бармы?	**16 урок.** Азат, у вас есть сад?
Ун етенсе дәрес. Азат, һин бәхетле кешеме?	**17 урок**. Азат, ты счастливый человек?
Ун һигеҙенсе дәрес. Азат, һин кем буласаҡһың?	**18 урок**. Азат, кем ты будешь?
Ун туғыҙынсы дәрес. Азат, һинең диңгеҙгә барғың киләме?	**19 урок**. Азат, тебе хочется поехать на море?
Егерменсе дәрес. Азат, көньяҡтан ҡайтҡас, миңә килерһеңме?	**20 урок**. Азат, когда вернешься с юга, придешь ко мне?
Егерме беренсе дәрес. Азат, Башҡортостан тураһында һин нимә беләһең?	**21 урок**. Азат, что ты знаешь о Башкортостане?
Егерме икенсе дәрес. Азат, һин Өфөнө беләһеңме?	**22 урок**. Азат, ты знаешь Уфу?
Егерме өсөнсө дәрес. Азат, буш ваҡытыңда нимә эшләйһең?	**23 урок.** Азат, что ты делаешь в свободное время?
Егерме дүртенсе дәрес. Азат, һин спорт	**24 урок.** Азат, ты любишь спорт?

яратаһыңмы?	
Егерме бишенсе дәрес. Азат, һин телевизор ҡарарға яратаһыңмы?	**25 урок.** Азат, ты любишь смотреть телевизор?
Башҡортса-урыҫса һүҙлек-минимум	**Башкирско-русский словарь-минимум**
Ҡыҫҡаса грамматика	**Краткая грамматика**